

Att stimulera närodlade livsmedel i svenska kommuner

- Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?

Torun Jacobsson
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet
Uppsala 2012

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet
EX0507 Självständigt arbete i landskapsplanering, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2012 Torun Jacobsson
Titel på svenska: Att stimulera närodlade livsmedel i svenska kommuner
- *Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?*
Title in English: To stimulate local food in Swedish municipalities
- *How can Swedish municipalities stimulate local food through planning?*
Handledare: Madeleine Granvik, institutionen för stad och land
Examinator: Per G. Berg, institutionen för stad och land
Opponent: Per-Erik Nyström, Livsmedelsverket
Foto och illustrationer av Torun Jacobsson om inget annat anges
Nyckelord: Fysisk planering, närodlade livsmedel, landskapsplanering,
livsmedelsupphandling
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Innehåll

Abstract - To stimulate local food in Swedish municipalities.....	3
Case studies	5
Interviews - motive and approach.....	6
Text analysis - comprehensive planning.....	7
A comparison between the interview and text analysis result	9
How can municipal activity stimulate local food production?	9
Sammanfattning	11
Förord	12
1. Inledning	13
1.3 Syfte och forskningsfråga	15
1.4 Metod.....	15
Övergripande arbetsprocess.....	15
Litteratur	16
Intervjuer	16
Textanalys.....	16
1.5 Avgränsning.....	17
2. Forskningsöversikt – teori och begreppsdiskussion	18
2.1 Begreppsdefinitioner	18
2.2 Historiska exempel på hänsyn till livsmedelsförsörjning i den fysiska planeringen	21
2.3 Politiska motiv till livsmedels lokalisering.....	24
2.4 Kritik till lokalisering av livsmedel	25
2.5 Jordbrukets roll i det svenska myndighetssystemet.....	27
2.6 Lagstiftning och policy	28
2.7 Kommunala planinstrument.....	31
2.8 Planeringsunderlag	32
2.9 Det svenska skyddet av jordbruksmark i en nordisk kontext.	32
2.9 Närodlade livsmedel inom kommunal upphandling.....	34

Del 3. Empirisk fallstudie	36
3.1. Intervjuer – Kommunala motiv och arbetssätt för att stimulera närodlad mat.	37
Resultat motiv och bakgrund	38
Intervju arbetssätt	41
Analys	45
3.2. Textanalys översiktsplaner	48
Resultat textanalys	49
Analys Resultat översiktsplanerna	52
3.4 Jämförande analys intervjuer och översiktsplaner	54
4. Diskussion	58
4.1 Sammanfattning – närodlade livsmedel i kommunal planering	58
Varför vill kommuner stimulera närodlad mat i sin planering?	58
Vari ligger begränsningarna för det kommunala arbetet?	58
4. 2 Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?	59
Att inleda arbetet - motiv och definition av närodlad	59
Att stimulera närodlad inom fysisk planering	61
Att stimulera närodlad inom upphandling	64
Att tänka utanför ramarna	65
4. 3 Vilken roll har livsmedel i den kommunala planeringen idag och finns det ett behov av att förändra denna?	66
5. Avslutning - egen reflektion	70
6. Referenser	70
Artiklar	70
Litteratur	73
Uppslagsverk	74
Elektroniska dokument	75
Mail	77
Bilder	77
7. Bilagor	78
Bilaga 1	78
Intervjuer	78
Bakgrund, syfte - Varför vill man stimulera närodlad?	78

Abstract - To stimulate local food in Swedish municipalities

Introduction

This master thesis project is written for the landscape architecture program at the Swedish agricultural university SLU Ultuna. It investigates how Swedish municipalities can stimulate local food production within the fields of physical spatial planning and food purchasing procurement.

Background

Agricultural land is one of the fundamental natural resources for human life. Climate change, peak oil and a growing world population are factors likely to increase the importance of land for food production and make local food consumption more appropriate. Today there is also a growing interest in local food around the world. In Sweden surveys have shown that Swedish municipalities are part of this development. The aim of this master thesis has been to further investigate how Swedish municipalities approach the subject. My scientific question has been: How can Swedish municipalities stimulate local food through planning? Based on the research my intention has been to find strategies of how the work can develop. To get the information I needed I conducted case studies and literature studies.

History

As the modern transport system developed, the importance of fertile soil close to settlements became less important. Still the pattern of dense populations close to arable land remains because large settlements tend to attract people in times of urbanisation. This fact creates a conflict between agricultural land and new urban development as agricultural land often has a lower economic value in our current time.

Motives and critique of local food and food system localization

Food system localization is sometimes mentioned as part of the solution to the negative impacts of globalization. Some common assumptions are that local food production should be more environmentally friendly by decreasing carbon emissions, local farmers are assumed to take better care of their animals (see table 1 of common arguments on the next page). Although there are several arguments in favour of local food you can also find critical arguments addressing those. The crucial point of the critic directed to arguments for local food relates to the lack of concept definition. Without definition, local food doesn't say anything about production conditions, the way of distribution or the distance between production and consumption. Basically you can't argue for local food without a concept definition.

Table 1: Some common arguments for local food compiled by Granvik (2012).

Not very confident arguments	More confident arguments
Better for the environment/climate	Gain the local countryside: -Give job opportunities -Gain local producers -Give open landscapes
Lower emissions from transports	Increased opportunity to direct connection between producer and consumer.
Better animal care	Naturally fresh products
Healthier	Make it easier to trace diseases
	Contribute to urban-rural interactions, development of local systems
	Contribute to food safety

The role of agriculture in the Swedish administration system

Swedish agriculture is governed on different levels, the EU-, national-, regional- and local-municipal level. On the EU-level, the agricultural policy is to be found in the CAP – Common agricultural policy. In Sweden the Ministry of Rural Development is responsible for the agricultural politics, food and rural development. The executive authority to the Ministry of Rural Development is the Swedish Board of Agriculture. Its main responsibility is to coordinate the EU agricultural policy. On the regional level the Swedish county administrative board acts as a link between the Swedish government and the Swedish municipalities. It controls that the municipalities realize the national policy, it has also a consultative role for farmers and it manage and distribute subsidies of CAP. At the most local level, Swedish municipalities are responsible for the spatial planning which includes the use of agricultural land.

Policies that can be related to food system localization

Some of the motives of food system localization can find support in policy documents both on national- as well as international levels. Policies connected to international UN agreements are e.g.: the Rio-declaration which emphasize sustainable development; Agenda 21 is an implementation strategy for sustainable development where agriculture is identified as an important key element to achieve this condition/goal. The biodiversity convention is another international policy dealing with the conservation, management and distribution of bio diversity. Sweden has adopted its own national environmental strategy, based on the international policies dealing with sustainable development. This strategy includes 16 aims/goals for the national environment. Aim/goal number 13 concerns a diverse agricultural landscape. It emphasizes the need for protecting the value of agricultural land as a resource of food and biological production while the biodiversity and cultural heritage is preserved and strengthened.

Laws regulating physical planning

Legal frameworks which influence agriculture in the Swedish planning system are: The Planning and Building Act- PBL and The Environmental Act - MB. The Planning and Building Act regulates the physical planning and includes the responsibility of municipalities to establish a comprehensive plan of the overall land use. The Environmental Act aims to protect resources that are important in the physical environment; one of them is the exploitation of agricultural land as agriculture is defined as an area of national interest. According to this law, agricultural land can be used for buildings or facilities only if there is a need to accommodate important public interests, and this need can't be achieved by using other land.

The Swedish physical planning system includes three main tools, comprehensive planning (översiktsplanering), regulation of areas (områdesbestämmelser) and detailed planning (detaljplanering). The planning tools are used in different stages, handling different physical scales. Comprehensive planning proposes to give guidelines of how the land and water shall be used and how the built environment should be developed and preserved. According to PBL the meaning and the consequences of the comprehensive plan should be easy to read and understand for the inhabitants. The comprehensive plan affects the general development as well as setting conditions for the regulation of areas and the detailed plans. While the comprehensive plan is used for general guidelines, regulation of areas and the detailed planning gives juridical protection. In general, regulation of areas regulates a few issues over a larger area, while the detailed plans give more detailed regulations for development, often for densely populated areas. The regulation of areas can be used for protection of extraordinary valuable arable land or important structures for agriculture. Detailed planning can be used to protect arable land in or in connection with densely populated areas by regulating the land use for cultivation, park or nature.

Local food in the procurement system

The municipal procurement system is often emphasized as a potential area for stimulating local food. However it's also seen as a controversial activity according to the Swedish Public Procurement Act - LOU. The law originates from one of EU's fundamental concepts: the single market, which emphasizes free movement of people, goods, services and capital. The free movement is supposed to create a competitive environment that will stimulate the economy and get lower prices within the union. According to the law, local producers can't be favoured over purveyors/producers offering a lower price. This interpretation of the law is commonly accepted in Sweden. Interestingly England and Italy have found ways of giving preferences to local food in the public sector.

Notwithstanding, strategies to enable procurement of local food have also been developed in Sweden. The Swedish strategies are focusing on changing the procurement conditions, rather than the interpretation of the law. They are formed mainly to enable small-scale purveyor/producers to take part in the competition. One strategy called the "common distribution" enable the purveyor to deliver everything to one central. The food distribution from the central to each unit, such as schools and kindergartens, are made by the municipality. To split the procurement in smaller parts or to separate the tendering into different products such as potatoes, bread or milk are other strategies used to facilitate small-scale purveyors. Commonly one or a few purveyors deliver all the food to every entity in the municipality.

Case studies

To investigate how Swedish municipalities stimulate local food production I conducted a case study of eleven municipalities. The study was based on a national survey with focus on urban - rural interactions in spatial planning. My case study included two parts, one part where I conducted interviews with mainly physical planners or staff dealing with food tendering. The second part was a literature study of the comprehensive plans in eight of the eleven municipalities. My intention with the studies, was to see how the municipalities were stimulating local food and which motives they considered relevant for this activity. Making two studies made it possible to compare the results and to get a better indication of the extent of the activity.

Interviews

In the interviews I focused on two main issues, the background and motives for stimulating local food production, the approach - which actions were taken. When I asked questions about the approach I focused on issues related to the areas; physical planning, purchasing, communication towards commercial and industrial life and how the municipalities anchored their work.

Motive and approach

Overall, stimulating local food seemed to be a positive phenomenon and nothing controversial among the politicians, even though the motives and approaches differed. The lack of conflicts can be seen as a tendency of a rather undeveloped stage of the activities. In most cases stimulating local food is still more a discussion than a concrete project. Although the activity has not yet made great progress, there were many motives and different kinds of activities going on. In the table 2 below I have listed the common motives for stimulating local food production based on the responses of the interviewees.

Table 2: Motives for stimulating local food production among the municipalities.

Municipality	Sustainable - development	Climate	Local economy	Landscape	Active- countryside	Visible process	Other
Falköping	X		X		X		
Gislaved		X		X	X	X	Food quality
Grästorp			X			X	
Hagfors		X		X			
Huddinge	X	X		X			Recreation, Biodiversity, pedagogical
Ovanåker			X	X			
Robertsfors		X	X				
Tjörn		X		X			
Varberg		X			X		
Åre		X	X				
Örebro						X	Preserve agricultural land

Examples of activities mentioned were: physical planning - allotment gardens, school gardens, agricultural land specifically mentioned in the comprehensive plan. Activities in the purchasing sector were “common distribution”, which have made the purchasing quantity smaller or parted the purchasing into different products. Concerning the enterprising sector some municipalities have supported purveyors of local food in the purchasing process, which was conducted during dialogues with the farmer’s organizations and arranged food markets.

Table 3: Areas of activity for stimulating local food within municipal planning.

Municipality	Physical planning	Purchasing	Enterprise
Falköping		X	X
Gislaved		X	
Grästorp		X	X
Hagfors			
Huddinge	X		X
Ovanåker	X	X	
Robertsfors			
Tjörn	X		
Varberg	X	X	
Åre			
Örebro	X		

Organizational conditions

The organizational conditions within the municipalities seemed to influence stimulation of local food production. Municipalities with larger organization and resources often had a more extended planning activity including stimulating local food.

Some municipalities had a specific power to direct agricultural development for large landowners of arable land. The administrative power of agriculture with a main emphasis on CAP and the Swedish county administrative board made it difficult for municipalities to influence the agricultural practice. Another difficulty is the interdisciplinary character of the subject which requires collaboration between different sectors in the municipalities.

Difficulties

Difficulties related to the subject varied between sectors. In the purchasing sector a common answer was that the Swedish Public Procurement Act made it impossible to purchase local food. Even though municipalities had adopted strategies that worked without breaking the law, there were no bids from purveyors of local food. The explanation was that there weren't producers with ability to deliver what the municipalities were asking for. Perhaps this problem relates to the agricultural structure with a production more tailored to EU subsidies than for the local food consumption. Another explanation might be the low profit and hard working conditions you have to undertake as a farmer, which makes farming an unpopular activity.

Text analysis - comprehensive planning

The purpose of analyzing the comprehensive plans was to go deeper into the physical planning and see how the municipalities described the agriculture and the motive for local food production. I was also interested in which strategies they suggested to protect the arable land and how the interest of agriculture related to other interests such as building strategies and environmental goals.

Generall impression

Due to PBL the meaning and the consequences of the comprehensive plan should be easy to read and understand for the inhabitants. However I got a quite fuzzy impression of the plans,

which in many cases didn't give a clear strategy of how the agricultural land should be protected or developed.

The relation between food and agricultural land

It may be implicit but the connection of food and agriculture is not commonly clearly announced in the comprehensive plans. In one plan the municipality even emphasizes - food is not the main purpose to preserve agriculture in the area. When food is mentioned as a motive for agriculture you can find one main division of the objectives. One objective was to provide people with food, often formulated from a future perspective. Another main objective was to profit from the agricultural sector as an area of enterprising.

Table 4: Importance of agriculture as described in the comprehensive plans.

Municipality	Increasing economical importance	Landscape character	Bio-diversity	Recreation	Cultural landscape	Further/future? needs
Falköping	X					Increasing need of renewable energy
Gislaved						
Hagfors						Increasing population, to preserve a sustainable production
Huddinge		X	X	X	X	Organic production important for a sustainable society. Possible new areas of use for arable land.
Ovanåker		X	X		X	
Tjörn	X	X	X		X	Increasing importance of local food production
Varberg	X					Increasing need of land with ability to produce biomass
Örebro						

Agricultural land and building strategy

The main threat to agricultural land seems to be development of new city buildings. Many of the municipalities had different densification strategies which may increase the possibility to preserve land in general as well as agricultural land.

The dilemma of agricultural land

A fundamental dilemma of the agricultural land is the fact that the land is a resource with local production but often external consumption. The need for food within the municipality is not reflected in the production in the area, either from a contemporary, or an expected future situation.

This makes it difficult to grasp the possible consequences of new development on arable land in a food security perspective. I could find two extremes of describing the agriculture. One was to only emphasize its economical potential from a contemporary perspective. The other extreme was to describe agriculture from a future perspective without considering the existing use. Not taking both perspectives into account, might undermine the chances of sustainable development of agriculture. In general I missed strategies of how to protect the agricultural land.

A comparison between the interview and text analysis result

I couldn't find a clear accordance between the results of the different municipalities in the interview study and the text analysis of the comprehensive plans. Some general conclusions were that the comprehensive plans often had a larger focus on motives related to the physical environment. - Local food production could be seen as landscape management with impact on the landscape character. The issue of climate change was a more frequent answer in the interviews than in the comprehensive plans, as a motive for local food. Another difference was that the comprehensive plans, more often mentioned an expected increase in value of arable land, both for food and energy production.

How can municipal activities stimulate local food production?

Based on my case study and literature study, I have come to conclusions that were presented as suggestions on how to approach stimulating local food as a subject within the municipalities, as well as within the specific sectors physical planning and food purchasing.

Define motives

Due to the many motives for stimulating local food production, I have concluded that it is important to define motives that suit the specific condition of the municipality in order to get a more conscious action. With undefined or fuzzy motives, there is a risk to create false expectations, or contradictive objectives that may ruin the activity. It's important to keep in mind that local food in itself is an undefined concept.

A dividing line of motives is the time perspective - contemporary verses future motives. Contemporary motives for local food could be job opportunities, to satisfy the demand by serving local food in the kitchens or keeping the landscape open. Future motives could relate to food safety, biodiversity, climate change. Sometimes you can find common grounds for motives from both contemporary and future perspectives. Food system localization, can be seen as part of a paradigm shift towards a society without dependence on fossil fuels. It's important to remember that this shift is a complicated process and it is unrealistic that one single municipality should be able to create a perfect system. A more realistic approach handling the subject, is to see the activity as part of an ongoing development of local food systems.

Define the sphere of activities

The many motives to food system localization, are also reflected in the different spheres of activity within the municipalities. To stimulate local food production can be included in spheres such as physical planning, the kitchens, communication towards the enterprises etc. The range of subjects can be seen both as strength and a weakness. It is important to demarcate the sphere of activity, to develop a feasible activity in relation to the motives and condition of a certain municipality.

Define local food

The definition of local food has to be linked to the defined motives. To limit the definition, I focused on a geographical definition which can be categorized in two main approaches: a municipal or regional scale. Distinguishing between municipal and regional scale makes a difference according to the motives. A municipal definition of local food, is more appropriate to motives with a geographical connection to the municipality, such as open landscape, biodiversity, job opportunities, gaining the local economy or giving people a chance to grow food. The regional definition has to be decided according to the motives and has generally more relevance to relative objectives such as reducing transportation, to meet the demand of local food within the municipality kitchen or to be able to serve "natural and fresh food". If the municipality has several motives, it can be appropriate to have a differentiated definition of local food, relative to the motives the municipality wants to achieve. Differentiating definitions are especially relevant to purchasing of food. For instance it may be possible to grow potatoes in the municipality but not tomatoes which are even better to import from Portugal considering the energy use.

Stimulating local food production through physical planning

Based on the Swedish physical planning system, I have found some general strategies to strengthen the agricultural land use. One important key is to always keep the different physical plan levels in mind in a holistic approach - to question how does the comprehensive plan affect the detailed plan? Another question to ask is if you can use the agricultural land for something else that does not destroy the ability to cultivate the land in the future. For example - in present time there might be a more urgent need of a recreational park, than a field of wheat. As a planner it is important to be aware of the different planning tools and how they can affect the conditions of agriculture in different ways. You have to question former planning activity and make the importance of agriculture and arable land more visible through the planning system.

Stimulating local food through municipal purchasing

To stimulate local food through purchasing often demands a further investigation of the local food market and capacity of farmers to deliver. It's a complicated process because you can only make it easier for local producers to deliver (p. 4) to actors outside the local market that are still allowed to take part in the competition. It is nevertheless an important activity because there is a need of local producers - in a harsh market they need all the support they can get to carry on or develop their activity.

Conclusion

Finally I will summarize my conclusions of the project. There are a lot of arguments for stimulating local food in municipalities with various grades of relevance. At the moment, stimulating local food in Swedish municipalities, is an ongoing process which has not yet become a clear subject. The subject is complicated in many aspects but it's also a very relevant subject for forming a sustainable society. With a more conscious approach you can increase the chances to stimulate local food but it has to be handled as a long term project.

Sammanfattning

Kommunal planering har en viktig betydelse i utvecklingen av ett hållbart samhälle. Livsmedel kommer alltid att vara en av grundstenarna i ett sådant samhälle men det är ofta ett förbiset område i dagens samhällsplanering. I tider då global uppvärmning, en ökande världsbefolkning och sinande oljereserver blir allt tydligare hot för vårt samhälles existens har lokal livesedelsförsörjning blivit ett alltmer uppmärksammat ämnesområde inom planering. Denna magisteruppsats i landskapsplanering på Sveriges Lantbruksuniversitet – SLU undersöker hur svenska kommuner jobbar med att stimulera närodlad mat. Fokus ligger på den fysiska planeringen och den kommunala livesmedelsupphandlingen. Jordbrukets myndighetsorganisation, lagar, policy och det fysiska plansystemet analyseras i en forskningsöversikt för att ge bakgrunden till närodlade livsmedel som ämnesområde i den kommunala verksamheten. Uppsatsens empiridel är gjord som en fallstudie bestående av intervjuer och analyser av översiktsplaner i elva respektive åtta kommuner. Studiens resultat visar att kommunerna arbetar med att stimulera närodlad mat men att det sker i olika omfattning och att det ännu inte kan betecknas som ett väl utvecklat och medvetet arbetsområde. Förklaringen kan tänkas hänga samman med att det är ett komplicerat ämnesområde såväl utifrån traditionsmässig- som juridisk- och organisatorisk synvinkel. Dessutom finns många olika typer av motiv till närodlad vilka bland annat kan kopplas till ekonomiska, landskapsmässiga/visuella och miljömässiga aspekter. Arbetet ger en allmän diskussion om den ställning livsmedel har i samhällsplaneringen i Sverige idag. Det har också resulterat i ett förslag på hur man som kommun inom rådande system, kan tänkas gå till väga för att utveckla ett mer medvetet arbete med att stimulera närodlad mat. Fokus i förslaget ligger på den fysiska planeringen och den kommunala livesmedelsupphandlingen.

Förord

Att skriva examensarbete är nog bland det värsta och roligaste man kan göra. Snart har detta arbete följt mig under ett års tid och det har varit en spännande resa som både givit åksjuka och kittlande välbehag. Innan jag lämnar denna uppsats åt sitt öde vill jag passa på att rikta ett stort tack till Madeleine Granvik som ledde mig in på ämnet, utan henne hade jag aldrig rott detta arbete i land. Jag vill också tacka Tengbom i Uppsala där jag fått en arbetsplats, trevligt sällskap och fikapauser, tack också till alla tjänstemän som ställt upp för intervju i studien. Sist men inte minst tack till min familj och mina vänner som stått ut med mig i mitt insnöade tillstånd.

Uppsala 5 juli 2012.

1. Inledning

Det finns något paradoxalt över matens roll i den fysiska planeringen. Livsmedel kan å ena sidan vara en av de faktorer som förklarar samhällets lokalisering och utveckling, landskapets utformning och organisation samtidigt kan det vara nästan frånvarande i den rådande fysiska planeringen. Livsmedel och jordbruk kan upplevas som ett passerat kapitel i vårt urbana samhälle där bondens slit ersatts med livsmedelsbutikernas alltid lika överfyllda kyldiskar och hyllor med livsmedel av okänt ursprung. Utmaningen med landsbygdens utveckling beskrivs ofta med att hitta nya användningsområden för det rurala landskapet, i en tid då jordbruket inte längre har en självklar roll. Det öppna landskapet måste vårdas vilket innebär en ekonomisk utgift som vi kanske ändå är beredda att betala för att få våra vyer och utblickar. Som möjliga lösningar för att jordbruket ska få en mer praktisk lokal nytta lyfts energigrödor och jordbruket som landskapsvårdande institution, något som kan gynna biologisk mångfald och ge oss ett öppet landskap. Parallellt med slitet för ett öppet landskap och levande landsbygd brottas vi med en samhällsutveckling som bygger på flödessystem av naturresurser som inte går ihop. Vi försöker bygga gröna och täta städer som ska främja minskade transporter och våra politiker sitter i långdragna förhandlingar för att få till stånd avtal om utsläppsminskningar. En fråga man kan ställa sig är: - Har samhället förändrats så i grunden att vi kan bortse från livsmedel som tillsammans med vatten och värme är själva livsgrunden, kan det vara så att vi glömt något fundamentalt?

I detta examensarbete i landskapsplanering inom ramen för landskapsarkitekturprogrammet SLU Ultuna har jag valt att fördjupa mig i vilken roll livsmedel kan spela inom den kommunala planeringen med störst vikt vid den fysiska planeringen. Genom att teckna en bild av motiv och förutsättningar till livsmedelslokalisering, vill jag diskutera den roll som livsmedel har i den kommunala planeringen idag och behovet och möjligheten att förändra denna. Min förhoppning är att detta arbete ska kunna användas som underlag av planerare inom kommunal förvaltning som vill utveckla ett arbete med att stimulera närodlad mat inom ramen för den kommunala planeringen.

Jordbruksmark en viktig resurs

Sveriges jordbruksmark minskar framför allt till fördel för tätorts- och vägexploatering. Under perioden 1996-2005 har 3430 ha jordbruksmark exploaterats (Jordbruksverket 2006), den totala jordbruksmarken uppgick 2005 till 3 431 336 ha vilket var 8,4 % av den Svenska landarealen (SCB 2007). 75 % av den mark som exploaterats under denna tid användes till småhusbyggen (Jordbruksverket 2006 s.4). Den största minskningen av jordbruksmark har framförallt skett i Skåne, under den period som studerades ökade exploateringsandelen av jordbruksmark och 2005 var den tre gånger så stor som 1996 (Jordbruksverket 2006, s.4).

Med tanke på dels att jordbruksmark växer igen i Sverige, dels att lönsamheten för lantbruken är dålig, kanske inte förlusten av jordbruksmark ska ses som något problem om den istället kan fylla andra funktioner. Vidgar man perspektivet och ser bortom nu rådande förhållanden och till ett globalt sammanhang kan dock utvecklingen anses vara oroande. FN:s livsmedelsorgan FAO räknar med att världens jordbruksproduktion måste öka med 70 % mellan 2005 – 2050 för att kunna föda en mänsklighet som beräknas stiga till mer än 9 miljarder människor år 2050. Samtidigt förväntar man sig en försämrad produktion inom jordbruket till följd av klimatförändring och degradering av naturresurser (FAO, 2011, p.42).

Redan idag skulle det behöva brytas ny jordbruksmark motsvaranden hela den nordamerikanska kontinenten för att försörja mänskligheten utan den utveckling som

jordbruket genomgått med mekaniska hjälpmedel, konstgödsel, bekämpningsmedel och växtförädling (McNeill 2003).

Minska beroendet av fossil energi

Drygt en fjärdedel av utsläppen av växthusgaser från svenska folkets konsumtion beräknades 2003 vara kopplat till livsmedel (Naturvårdsverket 2010, s.28). I dessa uppgifter har man räknat med utsläppen från jordbrukets produktion, livsmedelsindustrins utsläpp, varutransporter och restaurangbesök, däremot är inte hushållens transportutsläpp till affären eller elanvändningen vid matlagning och förvaring av mat inräknat. Att kunna minska CO₂ utsläppen kopplade till vår livsmedelskonsumtion kan därför ses som en relevant del av ett klimatarbete. Det gäller dock att komma ihåg att transporten bara utgör en del av de totala utsläppen kopplade till livsmedelskonsumtionen. Konstgödsel, bekämpningsmedel och mekaniska hjälpmedel är också starkt beroende av den billiga energi som oljan utgör (McNeill 2003).

Sinande oljereserver som förväntas leda till oljetoppen, vilket inte gör det lönsamt att utvinna olja är ett annat motiv till att minska matproduktionens beroende av olja (ASPO 2012). Lyckas vi inte frigöra livsmedelsproduktionen från oljeberoendet kommer det därmed att med stor sannolikhet bli svårt att trygga en säker livsmedelsförsörjning. En trolig utveckling av livsmedelsförsörjningen är därför att gå mot mer lokala flödessystem med avseende på mat och energi för att minska beroendet av fossila energikällor (Granvik 2012 b).

Opinionen och samhällsdebatten

Samhällsdebatten och olika forskningsrapporter tyder på att det finns ett intresse för närodlat mat både bland privatpersoner och i den kommunala verksamheten i Sverige. Enligt en undersökning gjord av Coop 2009 med 43 000 tillfrågade konsumenter är intresset stort för lokalproducerad mat, en trend som verkar hålla i sig. I en artikel i DN 2011-09-07 konstaterades bland annat att antalet lantbruk som satsar på egen förädling av livsmedel har ökat från 602 lantbruk 2007 till drygt 900 stycken 2011. Ytterligare ett exempel är en undersökning som utfördes under våren 2011 på uppdrag av landsbyggnätverkets plangrupp. I den visade det sig att 74 % av kommunerna angav att de arbetade med att stimulera närproducerad mat, av dessa angav 27 % att det var ett aktivt arbete och 47 % att man arbetade med detta i någon grad (Granvik 2012 a). Det är inte bara i Sverige som det pågår en utveckling av lokala livsmedelssystem, andra exempel är Amsterdam som utvecklat en livsmedelsstrategi för regionen och London som har en "London Food Strategy" som arbetar utifrån en mer lokal nivå (Granvik 2012 b).

Stadsodling eller stadsjordbruk

Det finns ett tydligt intresse för stadsodling eller stadsjordbruk som det också kallas då det handlar om livsmedelsproduktion (FAO 1999). I ett globalt perspektiv lyfts stadsodling upp av FAO som ett medel för en säkrare livsmedelförsörjning för fattiga (FAO 2010). Stadsjordbruk kan bedrivas inne i städerna eller i den peri urbana zonen då det kallas peri utbant jordbruk (FAO 1999). Även i Sverige finns ett intresse för stadsodling. Det svenska intresset för stadsodling handlar i nuläget kanske framför allt om att fylla rekreativa-, sociala- och pedagogiska syften snarare än att bidra till människors livsmedelskonsumtion (Delshammar & Fors 2010). Stadsodling lyfts också fram som positivt för att gynna biologisk mångfald och ekosystemtjänster, kolonilotter är exempelvis en viktig plats för pollinerare. Djurhållning i städerna eller i städernas närhet är en annan aspekt av stadsjordbruk som kan vara en viktig del av landskapets skötsel och del att gynna biologisk mångfald, exempelvis är kossor ett nyckeldjur för många arter i Sydsverige (Lisberg Jensen 2010).

1.3 Syfte och forskningsfråga

Det övergripande syftet med denna examensuppsats är att undersöka *hur kommuner genom sin planering kan stimulera närodlad mat*. Som vägledning för att nå mitt syfte har jag använt mig av den övergripande forskningsfrågan:

- Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?

Utöver det övergripande syftet hoppas jag att uppsatsen ska kunna bidra till en ökad medvetenhet om livsmedel som en viktig del av den kommunala planeringen. Genom att visa på konkreta verktyg som kan användas för att stimulera närodlad mat hoppas jag att uppsatsen ska underlätta för utveckling och vidare arbete inom området. Ytterligare en viktig aspekt av arbetet är att underlätta ett medvetet förhållningssätt med avseende på motiv till att stimulera lokala livsmedelssystem och vilka konkreta arbetsätt som kan kopplas till dessa.

Att stimulera närodlad inom kommunal planering är ett ämnesområde som går över professions- och verksamhetsgränser. Min förhoppning är att detta arbete kan ha relevans för olika grupper kopplade till den kommunala planeringen. Exempel på professioner som kan ha nytta av arbetet är; fysiska planerare, landskapsarkitekter politiker och personer med koppling till livsmedelsupphandlingen. Jag hoppas också att arbetet ska kunna användas som en grund för vidare studier inom området av studenter och forskare.

1.4 Metod

Övergripande arbetsprocess

Jag har valt att dela in uppsatsen i fyra huvuddelar, inledning, forskningsöversikt med teori – och begreppsdiskussion, empirisk fallstudie och en sammanfattande diskussion, en klassisk indelning av funktionella texter (Strömquist 2008).

Den mer detaljerade strukturen har vuxit fram under arbetets gång. Början och slutet av arbetsprocessen har handlat om att sätta mig in i ämnet och de teorier som finns inom området; lokalisering av livsmedel och matens roll i den kommunala planeringen. Teorier och fakta som jag bedömt varit relevant för ämnet har legat till grund för min andra huvuddel; forskningsöversikt - begreppsdiskussion och teori. Viktiga ämnesområden har varit historiskt sammanhang, politiska motiv till lokalisering av livsmedel samt kritik till dessa. Jag har också läst in mig på jordbruket och jordbruksmarkens ställning i den fysiska planeringen i Sverige. För att få perspektiv på den svenska fysiska planeringens sätt att behandla jordbruksmark berör jag kort jordbruksmarkens ställning i det danska och norska fysiska plansystemet. Lagstiftning och policydokument som känts relevanta har fått ingå samt kommunala arbetsätt för att stimulera närodlad genom upphandling. Arbetet har skett genom litteraturstudier av vetenskapliga artiklar, elektroniska dokument vilka framför allt inbegriper rapporter och olika myndighetsinformation.

Parallellt med litteraturstudiens inledande fas har jag förberett intervjufrågor till elva kommuner som varit en del av min empiri. Kommunerna har jag valt utifrån en enkätundersökning av kommuners arbete med stad land interaktioner i den fysiska planeringen. Undersökningen är utförd av Granvik våren 2011 på uppdrag av Landsbygdsnätverkets plangrupp. Jag har valt samtliga kommuner (10 st) som svarade att de jobbar aktivt med att stimulera närodlad mat samt att de tycker att det är mycket viktigt att inte minska arealen åkermark. Ytterligare en kommun som enligt andra undersökningar har jobbat mycket med stad- land interaktioner och närproducerat har

också valts ut till studien. Telefonintervjuer genomfördes med planerare i samtliga kommuner under några veckors tid. Intervjuerna har jag använt för att få reda på fakta till motiv och arbetssätt som kommunerna använder för att stimulera närodlat. Utifrån resultatet av intervjuaren beslutade jag att gå vidare med studien av kommunerna genom att göra textanalyser av kommunernas översiktsplaner. Textanalyserna gjordes i syfte att kunna jämföra intervjuresultaten av kommunernas motiv och arbete för närodlat livsmedel med översiktsplanernas konkreta innehåll för området.

För att vidga analyserna av intervjuer och översiktsplaner till ett större sammanhang har jag i den avslutande diskussionsdelen valt att knyta resultaten från dessa till den teoretiska bakgrundsdel som sätter in närodlat i ett större sammanhang. Diskussionsdelen har resulterat i en sammanställning av tänkbara metoder och arbetssätt som kan användas för att stimulera närodlat i den kommunala planeringen. Vidare har jag satt in närodlat i ett större sammanhang och funderat över hur den ställning ämnet har idag kan förändras.

Litteratur

Till litteratur räknar jag alla skrivna källor vilket även inbegriper internetkällor som behandlas under en egen rubrik i källförteckningen. Statistik innefattas också i detta sammanhang som litteratur. Litteratur har ur flera aspekter varit nödvändigt som grund för arbetet. Dels har litteraturen fungerat som källa till den kunskapsbas jag har behövt i ämnet för att kunna ställa relevanta frågor i mina intervjuer. Litteraturen har också varit själva grunden i min forskningsöversikt och även i mina studier av specifika kommuner.

Intervjuer

Intervjuer har varit en viktig del i insamlandet av data. Intervjuerna har byggts på frågor där respondenten intervjuades har fått svara på "hur" - frågor istället för "varför" (Trost 1993). När jag ställt mina övergripande frågor har den intervjuade fått ge så uttömmande svar på dessa som möjligt. Därefter har jag om jag ansett det nödvändigt kompletterat intervjun med korta frågor som givit mer konkreta svar. Intervjuerna spelades in och jag har delvis tagit anteckningar under själva intervjun, jag har också kontrollerat att dessa är korrekta genom att lyssna igenom materialet som jag sammanställt i separata textdokument. När intervjumaterialet var insamlat gjorde jag en gemensam sammanställning av detta. Sammanställningen av intervjuaren har jag använt mig av i en gemensam analys vilken har varit utgångspunkt för mitt vidare arbete.

Textanalys

Jag har analyserat texter i översiktsplaner med anknytning till jordbruk och livsmedel enligt en samhällsvetenskaplig textanalys (Bergström och Boréus 2005 s. 32). För att kunna jämföra textanalyserna har jag valt att fokusera på tre specifika aspekter som jag bedömt varit relevanta för mitt ämnesområde. Jag har undersökt hur kommunerna beskriver jordbruket i de fall man haft en egen rubrik för detta, vilken bebyggelsestrategi man anger och hur man behandlar miljömålet nr 13,- ett rikt jordbrukslandskap. Att jag fokuserat på dessa aspekter beror på att dessa enligt min bedömning varit de områden i översiktsplanen som på tydligast sätt kunnat kopplas till jordbruket och livsmedelsproduktionen. Hur kommunerna beskriver jordbruket kan tänkas säga något om vilka motiv och vilken syn man har på detta. Bebyggelsestrategin bedömde jag vara intressant eftersom bebyggelse är det största hotet mot jordbruksmark. Slutligen valde jag miljökvalitetsmålet nr 13 – ett rikt odlingslandskap eftersom det är ett nationellt miljökvalitetsmål som kommunerna bör ta hänsyn till i sin planering.

1.5 Avgränsning

Den ämnesmässiga avgränsningen inom arbetet är hur man genom kommunal planering kan arbeta med att stimulera närodlade livsmedel utifrån rådande svenska förhållanden. Genom min bakgrund som landskapsarkitekt ligger tyngdpunkten på den kommunala fysiska planeringen, ett annat område som också ges vikt är den kommunala upphandlingen. Upphandlingen finns med eftersom detta är ett område som kommunerna ofta själva förknippar med att stimulera närodlad och jag anser att det har en nyckelroll för arbetet med närodlad. Uppsatsens strukturella avgränsning består av fyra delar; inledning, forskningsöversikt med teori- och begreppsdiskussion, empirisk fallstudie och en sammanfattande diskussion. Varje del har sin inbördes avgränsning vilken hänger samman med vad jag anser vara relevant information för att arbetet ska kunna läsas och förstås som en helhet. I forskningsöversikten handlar avgränsningen om att jag lägger störst vikt vid svenska förutsättningar och förhållanden samt den information som jag bedömer vara relevant för att förstå dessa. Fallstudiens avgränsning gällande metod är telefonintervjuer i elva kommuner samt textanalyser i ett urval av åtta av de elva kommunernas översiktsplaner. I telefonintervjuerna har jag valt att fokusera på kommunens motiv och arbetssätt till att stimulera närodlad mat. Textanalyserna fokuserar på hur kommunen beskriver jordbruket och jordbruksmarkens betydelse, vilka övergripande bebyggelsestrategier man anger samt hur kommunerna beskriver att man lever upp till det nationella miljö kvalitetsmålet nr 13: Ett rikt odlingslandskap. Diskussionsdelens avgränsning handlar om att hålla diskussionen inom ramarna för den information som funnits med i inledning, forskningsöversikt och empiri samt att besvara den övergripande frågeställningen; hur kan arbetet i kommunal planering stimulera närodlade livsmedel? Den tidsmässiga avgränsningen är tjugo veckors heltidsarbete fram till den 18 januari samt att jag lagt ytterligare kompletterande arbete på ca 15 % fram till den 26 september då arbetet examineras.

2. Forskningsöversikt – teori och begreppsdiskussion

Forskningsöversikten består av flera delar vilka utgörs av olika begrepp, teorier, diskurser och kontexter. Dessa ger på olika sätt en bakgrund till förståelsen av de sammanhang som närodlade livsmedel inom kommunal planering befinner sig i. Inledningsvis ges en begreppsdefinition till några återkommande begrepp därefter ges en historisk inblick i livsmedelförsörjningens ställning i den fysiska planeringen. Ytterligare en del handlar om de politiska motiv som finns till lokalisering av livsmedel och förekommande kritik av bakomliggande motiv för närodlad mat.

Vidare går jag in på jordbruksmarkens roll i det svenska fysiska plansystemet där ansvariga myndigheter för jordbruket radas upp. Efter denna del ges en överblick av policydokument och lagar som på olika sätt kan stödja motiv till lokalisering av livsmedel. Det svenska fysiska plansystemet redovisas också. Konkret redovisas även de kommunala planinstrument inom den fysiska planeringen som kan påverka jordbruksmarken. Efter den svenska kontexten av det fysiska plansystemet sätts denna i sammanhang med det danska och norska. Därefter följer en kort inblick i den svenska debatten av jordbruksmarkens ställning i kommunal fysisk planering. Avslutningsvis beskrivs möjligheten att gynna närodlad inom kommunal upphandling, vilka hinder som finns och bakgrunden till dessa.

2.1 Begreppsdefinitioner

I detta avsnitt ges beskrivningar av förekommande begrepp och förkortningar för att innehållet i uppsatsen ska bli lättare att ta till sig.

Betesmark. Mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöja (SCB 2007).

Bondens egen marknad – Är en idéell förening som bedriver bestående av 21 lokalföreningar som driver marknader med närodlad mat runt om i landet. Grunden för vad som anses vara närodlad inom marknaden är att huvudingridenserna i den mat som producerats ska komma från den egna gården. Lantbruken ska ligga inom en 25 mils radie från marknadsplatsen (Bondes egen marknad 2012).

FAO – är en förkortning av *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. *FAO* är FN:s fackorgan livsmedels- och jordbruksfrågor, organisationen bildades 1945 och har sitt säte i Rom. Målet för *FAO* är att höja närings- och levnadsstandarden i världen, att förbättra produktionen och distributionen av livsmedel och andra produkter från jordbruk, skogsbruk och fiskerinäring (NE 2012a).

Fysisk planering – ” verksamhet som syftar till att förutbestämma samhällets framtida handlande genom att avgöra hur mark och vatten skall användas i tid och rum” (NE 2012b). I detta arbete syftar jag på den kommunala fysiska planeringen som regleras av plan och bygglagen.

Guerilla gardening eller busodling – är ett samlingsbegrepp för en odlingsrörelse som innebär att man odlar på någon annans mark utan att be om lov. Odlingen kan ha flera olika syften bland annat, politiska, estetiska, ekologiska, den kan även syfta till att öka tillgången på närodlad mat. Rörelsens uppkomst skedde i New York under 1970 – talet när människor började att odla på ödetomter (Svd 2012). I denna uppsats syftar jag på

när människor på egna initiativ planterar olika typer av växter på kommunal mark utan att be om lov.

Hållbar utveckling – en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov (Ne 2012c). En sådan utveckling bygger på att det finns en fungerande balans mellan ekologiska, sociala och ekonomiska faktorer.

Jordbruksmark – är det samlande begreppet för åkermark, betesmark, ängsbruk (SCB 2007).

Kommunal planering – Syftar på den kommunala verksamheten med fokus på den fysiska planeringen och upphandling.

LOU - Lagen om offentlig upphandling reglerar upphandlingen inom offentlig verksamhet. Lagen har sin grund i ett EU -direktiv 2004/18/EG om offentlig upphandling och den syftar till att säkerställa fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital på EU:s inre marknad. Förhoppningen med detta anges vara att upphandlande myndigheter genom ett öppet system ska kunna ta tillvara på konkurrensen inom EU för att använda det offentliga medel på bästa sätt.

Lagen bygger på fem grundprinciper:

- 1.Principen om diskriminering
- 2.Principen om likabehandling
- 3.Principen om ömsesidigt erkännande
- 4.Proportionalitetsprincipen
- 5.Principen om transparens

(Konkurrensverket 2011).

Landsbygdsnätverkets plangrupp: Landsbygdsnätverket startades 2007, målet var att samla nationella aktörer för att kunna genomföra landsbygdsprogrammet på ett bättre och mer effektivt sätt. Plangruppen som ingår i landsbygdsnätverket var en tillfällig arbetsgrupp som arbetade specifikt med landsbygdsfrågor inom den fysiska planeringen från slutet av 2009 till början av 2012. Gruppen arbetade med att på olika sätt nå kommunala politiker och planerare med budskapet - Börja planera i era landsbygder! (Landsbygdsnätverket 2012).

Livsmedelssystem – Avser de olika led som ska samverka för att maten ska kunna tillgängliggöras från producent till konsument (egen definition).

Lokalisering – Avser att försöka öka den geografiska närheten av livsmedelsproduktion och förädling i förhållandet till slutkonsumenten. Primärproduktion och konsumtion kommer relativt närmare geografiskt, från globala marknader förskjuts produktion till makroregioner (t.ex. Östersjöregionen), till mikroregioner (t.ex. Mälardalen) och till kommuner och dess omland (Granvik 2012b).

Lokalt/Närproducerat: Det finns ingen färdig definition av vad som är närproducerat. Olika organisationer har olika definitioner för vad som anses vara lokalt och det kan också variera mellan produkter. För att ge ett exempel så räknar föreningen bondens egen marknad livsmedel producerade inom en radie av 25 mil från marknaden som närproducerat (Bondens egen marknad 2011).

LRF – *Lantbrukarnas riksförbund* är en partipolitisk obunden intresse- och företagargenomsnitt för människor med företag inom de gröna näringarna vilka i huvudsak består av olika typer av jord och skogsbruk. LRF anger att organisationen ska syfta till:

” LRF ska medverka till utveckling av företag och företagare med jord, skog, trädgård och landsbygdens miljö, så att de kan förverkliga sina ambitioner om tillväxt, lönsamhet och attraktionskraft.” (LRF 2012)

MB – förkortning av *miljöbalken*. Miljöbalken är namnet på den samlade miljölagstiftning som trädde i kraft 1999 och kom att samla regler från tidigare 16 separata miljölagar (Naturvårdsverket 2012-02-12)

Neoliberal eller nyliberal – ”kallas den som anser att staten och kommunerna så lite som möjligt ska lägga sig i människors liv och särskilt hur de sköter sina pengar. Företag ska också få sköta sig själva och inte hindras av lagar och regler av olika slag.” (Ne 2012e).

Närodlad mat – Det finns ingen given definition av vad som kan anses vara närodlad mat. Eftersom kommuner har olika definitioner av vad som anses närodlad kommer detta att vara en faktor som jag kommer att titta på i min undersökning. Granvik diskuterar olika definitioner av närodlad mat, exempel:

”Den grundläggande innebörden av närodlad mat är att maten produceras och säljs/konsumeras lokalt, med lokalt menas här inom 25 mil.
1. Råvaror, förädling och försäljning sker inom 25 mil.
2. Råvaror och försäljning sker inom 25 mil, förädling sker på annan plats (utanför 25-milsgränsen).” Granvik, M. et al (2012d).

Oljetoppen/ peak oil - den fas då världens oljeproduktion når sin högsta produktionsstakt för att sedan gå tillbaka mot en produktionsstakt då det inte längre är ekonomiskt lönsamt att utvinna olja (ASPO 2012).

PBL – Plan och bygglagen, det lagsystem som reglerar den kommunala fysiska planeringen i Sverige.

Planering – syftar om inget annat anges på den kommunala fysiska planeringen.

Samhällsplanering – Definitionen är direkt hämtad ur Forsberg (2006)

- att realisera politiskt definierade mål
- har generellt ett syfte inställt på framtiden
- innebär att aktörer inom den offentliga sektorn tar de övergripande och generella initiativen.

Stad - land interaktioner – Syftar på samverkan och utbyte mellan staden och landsbygden. Kan handla om fysiska utbyten såsom flödesutbytet av mat energi och avfall men också samverkan mellan olika aktörer, hur olika intressen inom landsbygd och stad vägs samman inom den kommunala planeringen.

Upphandling – När jag skriver om upphandling syftar jag i detta sammanhang på den kommunala livsmedelsupphandlingen till skolor, äldreomsorg, dagis etc., om inget annat anges.

Åkermark – Innefattar mark för odling av jordbruks grödor, marken ska kunna plöjas (SCB 2007)

Stadsjordbruk – Enligt FAO definierat som UA - Urban agriculture innebär att mindre ytor i städerna så som odlingslotter, vertikal odling - växter på klätterställningar, träd och buskar, eller odlingar på tak och balkonger i olika typer av behållare. Definitionen innefattar även, djurhållning i mindre skala. Stadsjordbruket bedriv i mindre skala för eget bruk eller för försäljning i grannskapet. Begreppet heter på engelska Urban agriculture och förkortas UA (FAO 1999).

Peri urbant jordbruk

Till skillnad från stadsjordbruket kan det peri urbana jordbruket bedrivas i en mer omfattande skala i jordbruksenheter nära staden. Detta har förutsättningar att bedriva en delvis eller helt kommersiell produktion för växter, hortikultur och boskapsuppfödning ägg och mjölkproduktion. Begreppet heter på engelska Urban and Peri urban agriculture och förkortas UPA (FAO 1999).

2.2 Historiska exempel på hänsyn till livsmedelsförsörjning i den fysiska planeringen

I detta avsnitt ges först en allmän introduktion till livsmedelsförsörjningens betydelse för landskapets och samhällets utveckling och organisering. Ytterligare två underrubriker tar upp mer specifika exempel av hur man har behandlat livsmedel i den fysiska planeringen.

Livsmedelsförsörjningens betydelse för samhällsutvecklingen

Mat tillsammans med vatten värme, skydd och sjukvård utgör en av de basala förutsättningarna för mänsklig överlevnad. Utan mat klarar sig normalt en människa 6-8 veckor på de förråd som kroppen har (Ne 2012d). Att kunna garantera livsmedelstrygghet torde därmed vara en av de viktigaste uppgifterna som ett samhälle har till sina medborgare.

Livsmedelsförsörjning har historiskt sett haft både en direkt och indirekt påverkan på planeringen av våra landskap och samhällen. Som fysisk faktor är jordbruket den mänskliga aktivitet som i högst grad har förändrat jordytans användning och utseende, det öppna landskapet är en produkt av detta. Livsmedelsförsörjningen har också varit den faktor som skapat förutsättningar för samhällets utveckling. Först när människor blev jordbrukare och började odla spannmål kunde permanenta bosättningar uppstå (Steel 2009, s 11). Kapaciteten i livsmedelsproduktionen har och är fortfarande den förutsättning som möjliggör urbanisering. Urbaniseringen förutsätter ett överskott som täcker livsmedelsbehovet för fler människor än den enskilda jordbrukaren samt att detta överskott ska kunna koncentreras till de urbana bosättningarna.

Livsmedelsförsörjningen har varit en faktor som styr organisationen av våra bosättningar och samhällen, bl.a. placering av bebyggelse. I det tidiga Svenska jordbrukarsamhället placerades bebyggelsen inom tomten, den låg ofta på obrukbar mark i nära anslutning till den bördigaste markslaget åkermarken. Det var viktigt att åkermarken, där man odlade sina grödor var nära de jordbruksredskap som fanns på tomten. Den något mindre bördiga marken användes som äng vilken gav djurfoder. I anslutning till tomten, åker och äng vilka tillsammans kallades innägomark, därefter kom utmarken där boskapen kunde beta på sommarhalvåret (Cserhalmi 1997, s 93).

Då jordbruksproduktionen utgjorde basen för människors ekonomi blev också jordbruksmarken viktig som skatteunderlag och det var denna mark som blev upprinnelsen för de första omfattande karteringarna i Sverige. Det finns också ett samband mellan bördiga jordbruksbygder och lokalisering av samhällen, några av Sveriges större städer är exempel på detta; Uppsala, Linköping och Malmö. Allt eftersom jordbruket har utvecklats har också landskapets organisation ändrats. Det storskaliga jordbrukslandskap som vi ser idag är en produkt av det moderna samhällets mekanisering och storskaliga rationalisering, vilket också underlättats genom flera statliga skiftesreformer.

Illustration 1: Bilden visar Uppsala med den odlade slätten i förgrunden och staden med slottet och domkyrkan i bakgrunden.

Livsmedelsförsörjningen har också haft betydelse för tätorters och städers planering. Hänsyn till husbehovsodling har tagits inom stadsplanering genom att anlägga kolonilotter, de första anlades i Pildamsparken i Malmö 1895 (Delshammar 2011). De tidiga villatomterna planerades också med tanke på att de boende skulle få mark för husbehovsodling exempel på detta är egnahemsträdgårdarna (Wilke 2006).

Maten har alltså haft en central roll i den fysiska utformningen och planeringen av bosättningarna i historisk tid men idag är situationen en annan. Till skillnad från andra basala behov så som vatten och energi vilka finns specifikt omnämnda i lagar för den kommunala planeringen t.ex. plan och bygglagen och lagen om kommunal energiplanering Lag 1977:439, är livsmedelsförsörjningen inte ett område som anges inom ramen för den kommunala planeringen. Kanske kan det ha att göra med att den kommunala fysiska planeringen i hög grad har fokus på tätorten och stadsplaneringen (Forsberg 2006, s. 205). En tänkbar förklaring skulle då kunna vara den Potukuchi och Kaufman (1999) ger när de hävdar att fenomenet hänger samman med att det finns en tendens att definiera städernas intressen i motsats till landsbygden, en tendens som man anser har fortsatt in i vår tid.

Granvik (2012) nämner specifikt stadshistorikern Arnold Toynbee som verkade i början av 1900-talet vilken definierade städer utifrån dess oförmåga att producera tillräckligt med mat för att försörja sin befolkning. Ytterligare en förklaring till att livsmedel inte är en tydlig faktor i samhällsplaneringen hänger samman med utvecklingen av det industriella samhället som möjliggjorts av den rika tillgången på billig energi i form av olja. Oljan har dels gjort det möjligt att frakta livsmedel utan att det påverkat priset i

någon högre omfattning, den har också gjort det möjligt att bedriva ett jordbruk med färre sysselsatta. Dessutom har oljan varit en av förutsättningarna till framställandet av konstgödsel vilket möjliggjort en ökad avkastning (McNeill 2003, s. 339). Den teknik så som transporter och frysmöjligheter som kommit i och med industrialiseringen har också gjort att vi kunnat exploatera åkermark utan att det fått en synlig verkan på den lokala konsumtionen (Potukuchi och Kaufman 1999).

Trädgårdsstaden

Ebeneser Howard 1850 – 1928 var grundaren till vad som skulle komma att kallas trädgårdsstaden. I den bok som publicerades första gången 1898 då med titeln Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform, senare 1902 Garden Cities of Tomorrow framför Howard en ny typ utav planeringsidéal med ett mer holistiskt angreppssätt på stad och landsbygd i samhället eftersom han ansåg att:

”Human society and the beauty of nature are meant to be enjoyed together.” (Howard s, 11)

Syftet med boken var att visa på hur stadens attraktion kan kombineras med landsbygdens för att man där skulle kunna uppnå det bästa av båda världarna något Howard illustrerade i vad han kallade en stad-land magnet. Trädgårdsstaden var en planeringsstrategi som skulle tillämpas för att nå ett kretsloppsamhälle där stad och landsbygd tillsammans utformades på ett sådant sätt att staden kunde dra nytta av landsbygdens resurser och vice versa.

Trädgårdsstaden utgick från en planering som innebar en nyetablering av en stad där marken ägdes gemensamt av samhället för att stigande markpriser på så vis skulle komma hela staden till nytta, istället för att enbart höja värdet på privata fastigheter. Livsmedel var en av de resurser som skulle integreras i planeringen. Genom ett lokalt utbyte mellan stad och land där den närliggande landsbygden skulle försörja befolkningen med livsmedel skulle man även uppnå lägre livsmedelspriser. Ytterligare en aspekt av stad - land interaktionen var att man skulle lösa stadens avfallsproblem genom att nyttja organiskt avfall som gödsel på åkrarna. Odling skulle också delvis bedrivas inne i städerna vilket underlättades av en glesare struktur där innevånarna kunde ägna sig åt mer skötselkrävande odling såsom grönsaker. Som grund för planeringen skulle det finnas ett ekonomiskt styrsystem vilket reglerade markinnehav och arrendekostnader. Howard tänkte sig att staden skulle uppta en yta av 2 400 hektar och dess befolkning skulle inte rymma fler än 30 000 innevånare i staden och 2000 i den omgivande landsbygden. Ytterligare expansion av staden skulle ske i etablerandet av nya enheter dessa enheter skulle sedan kopplas samman genom kommunikationsleder (Howard, 1985).

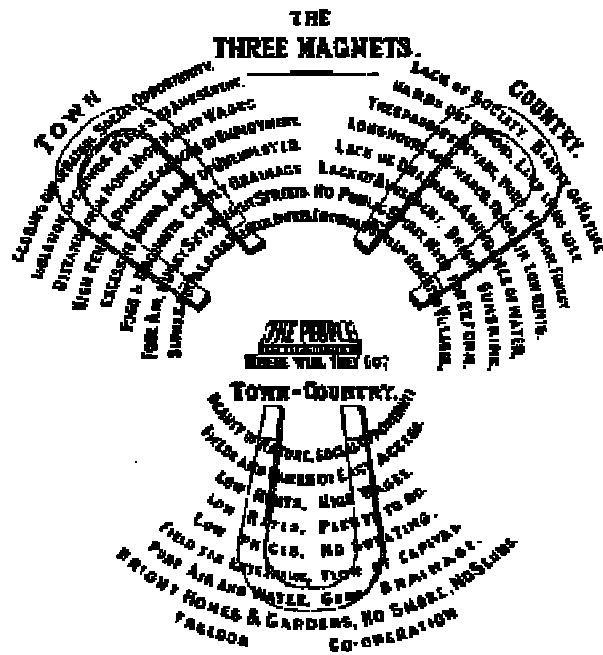

Illustration1: Howards diagram
"The Three Magnets" publicerad 1898.

Trädgårdsstaden har blivit ett känt begrepp inom stadsplanering, idag kan man åter se en renässans då nya moderna bostadsområden byggs som sägs vara inspireras av trädgårdsstaden. Det begrepp som idag förknippas med trädgårdsstaden har egentligen inte mycket att göra med det allomfattande planeringsidéal som Howard förespråkade utan kan snarare ses som ett grönt arkitektoniskt stilideal för mindre områden eller enskilda objekt (egen reflektion).

Krigsberedskapsplaner

Under första och andra världskriget ökade husbehovsodlingen då många nya trädgårdsland bröts upp i städernas närhet, något som myndigheterna understödde. Som ett led i denna uppmuntran odlades 1817 grönkål istället för blommor i rabatterna i Karlaplan i Stockholms innerstad (Israelsson 1996).

Efter andra världskriget utvecklade Sverige en beredskapspolitik där planen var att landet skulle kunna vara självförsörjande på livsmedel i tre år. Strategin handlade bland annat om att ställa om produktionen så att den kunde försörja fler människor (Livsmedelsverket 2011). I och med EU inträdet 1995 gjorde sig Sverige av med större delen av sin livsmedelsberedskapspolitik och man hänvisade till att vi istället skulle kunna förlita oss på EU:s öppna marknad (Granvik 2012c).

Efter att Sveriges beredskapspolitik av livsmedel legat helt nere sedan 2001 har det från 2010 uppstått en ny form av beredskapspolitik. I den nya beredskapspolitiken har livsmedelsverket fått det formella ansvaret för en trygg livsmedelsförsörjning i leden efter primärproduktionen. Tänkbara orsaker till livsmedelskriser anger myndigheten vara olika typer av naturkatastrofer som kan tänkas orsaka strömavbrott eller störningar i distributionssystem. Framför allt handlar det om en krisberedskap för mer akuta kortvariga livsmedelskriser. Lagerhållningen inom livsmedelssektorn -så som livsmedelsindustrin, centrallager till livsmedelsbutiker, grossister storkök etc. samt de privata hushållens lager framhålls som viktiga beredskapsfaktorer (Livsmedelsverket 2011).

2.3 Politiska motiv till livsmedels lokalisering

Parallellt med rationaliseringen av jordbruket och utvecklingen av en global livsmedelsmarknad finns strömningar som förespråkar att återgå till eller att vidmakthålla en lokal livsmedelsförsörjning. Dessa strömningar kan dock inte ses som en enhetlig global rörelse, detta eftersom de politiska motiven till ett lokalt livsmedelssystem skiljer sig åt mycket beroende på samhällets politiska och ekonomiska situation. Att känna till bakomliggande motiv och intressen till lokalisering av livsmedel är av avgörande betydelse för att kunna analysera enskilda lokaliseringsströmmar och förstå dess förutsättningar och möjliga konsekvenser.

Hinrich är en av de som analyserat den globala lokaliseringsrörelsen av livsmedel, han ger exempel på vad han ser som två huvudströmmar (2003). Huvudströmmarna innefattar två till synes motsägelsefulla synsätt som tillsammans förenas i vurmandet av det lokala. Den ena strömmen definierar Hinrich som defensiv lokalism och den innebär att det lokala ses som ett medel att skydda samhället mot en hotande omgivning. I detta sammanhang blir lokaliseringen av livsmedel ett sätt att gynna den egna ekonomin, det handlar också om att göra det egna samhället oberoende av sin omgivning. Omgivningen ses i defensiv lokalism som ett hot vilket riskerar att destabilisera det egna samhället, exempelvis genom att göra anspråk på lokala resurser. Defensiv lokalism tenderar att ge en förenklad bild av samhället där man inte tar hänsyn till de komplexa samband som förbinder olika samhällen med varandra. De gränser som finns mellan lokalsamhällen ses snarast som barrikader. I kontrast till defensiv lokalism står diversity - respektive lokalization. Definitionen av det lokala ses som ett relativt begrepp öppet för förändring beroende på ändrade förutsättningar. Platsens lokala värde

ökar i det globala sammanhanget med kunskap om världens variationsrikedom och varje plats unika karaktär. Gränser ses snarare som gränsland än barrikader och i dessa gränsland uppstår egna kulturella särarter i förhållande till omgivningen. Vidare poängterar Hinrich att det är viktigt att komma ihåg att det inte alltid är lätt att skilja på de båda lokaliseringsspektiven eftersom det inte är ovanligt att de två strömningarna går in i varandra.

Det går också att se skilda agendor till lokalisering av livsmedel utifrån geografiska och politiska förhållanden. I USA är lokalisering rörelsen starkt sammankopplad med en social rörelse främst inom den vita medelklassen där det lokala antas gynna sociala och miljömässiga normer (Du Puis & Goodmans 2005). Halweil (2002, s. 13) ger exempel på uppfattningen att ett återinförande av lokala matmarknader där bonden själv säljer sina produkter skulle kunna bygga ett starkare band mellan lantbrukaren och dess grannar.

Lokalisering framhålls av många som en motsats till globaliseringen och är utifrån detta synsätt vägen mot ett annat system i kontrast till den neoliberala globaliserade marknaden (Du Puis & Goodmans 2005, Hinrich 2003).

Inom EU har lokal mat även stöd från EU:s jordbrukspolitik. Lokal livsmedelskonsumtion antas kunna gynna den agrara kulturen och landskapet då lokal mat anses ge mervärden till jordbruksprodukter. Mervärdena med lokal mat anses möjliggöra ökad konkurrenskraft vilket i sin tur är en förutsättning för att skydda det Europeiska jordbrukets från den internationella jordbruksmarknadens handelsliberalisering (Du Puis & Goodmans 2005).

I länder där människor har låga inkomster kan lokalisering snarare ses som en möjlighet för den enskilda individen att själv kunna odla sin mat och på så vis trygga sin överlevnad (Halweil 2002, s 44).

2.4 Kritik till lokalisering av livsmedel

Eftersom så vitt skilda motiv lyfts fram som argument för en lokalisering av livsmedel är det viktigt att analysera motiven, detta för att kunna se vad som egentligen kan anses vara relevanta argument och vilka argument som känns mindre hållbara. Jag skulle kunna gå igenom ett antal enskilda argument men först och främst vill jag poängtera att grunden i kritiken ligger i att lokalisering av livsmedel egentligen inte säger något om vare sig livsmedelproduktionens metoder, hur varan distribueras eller ens vilket avstånd som ska råda mellan konsument och producent för att maten ska kunna kallas lokal (jordbruksverket 2010a).

För att kunna förutse effekten av livsmedelslokalisering vill jag understryka vikten av att känna till i vilket sammanhang man talar om lokalisering. I artiklar som finns författade inom området lokalisering av livsmedel framgår det att argumenten skiljer sig åt mellan olika världsdelar, länder och politiska sammanhang (Du Puis & Goodmans 2005). Förklaringen till att argument skiljer sig åt handlar om det sammanhang som råder i det specifika området. Till exempel kanske inte livsmedel har en lika stor relevans för den privata ekonomin i ett land som Sverige jämfört med länder där livsmedelsproduktion i den egna täppan kan vara livsavgörande för delar av befolkningen (Halweil 2002, s. 44). Att lokalisering skulle vara en motrörelse till neoliberal globalisering hävdar DuPuis & Goodman som bäst vara naiv. Lokalisering i de fall där den utövas som en systemförändrande mekanism bör enligt dem snarare ses som en del av det neoliberala sättet att decentralisera makten från statligt styre till att lägga makten i lokala nätverk med självstyrande aktörer (Du Puis & Goodmans, 2005).

Liksom samhällssituationen har betydelse för vad som kan anses vara relevanta argument för lokalisering av livsmedel är produktions och distributionssätt av lokal mat avgörande för om motiven ska vara relevanta i relation till de fördelar man tillskriver det

lokala livsmedlet. Granvik har listat några vanligt förekommande argument för lokalisering av livsmedel, se tabell 1. Jag skulle kunna gå in på varje enskilt argument och väga för och nackdelarna men istället väljer jag att ta upp kritik till några enskilda argument vilka kan ses som exempel för den kritik som finns mot lokalisering av livsmedel. I huvudsak grundar sig kritiken på att lokalisering oreflekterat lyfts som lösningen på en mångfald problem vilka inte givet har någon koppling till lokal produktion (Mariola 2008).

Exempel på kritik finns mot antagandet att lokal mat skulle vara mer energieffektiv än mat som fraktas längre sträckor, det anses vara ett alltför snävt perspektiv då det bortser från matens totala energiförbrukning under hela produktionskedjan (Mariola 2008, Jordbruksverket 2010). Exempelvis kan lokal mat med små leveranser ha mindre effektivt transportutnyttjande jämfört med storskalig frakt. Ytterligare en aspekt av energiförbrukningen i transporten kan handla om huruvida distributionen ser ut - bygger tillgången på gårdsförsäljning kan det medföra en mycket ineffektiv transport då konsumenten enskilt måste köra en sträcka för att köpa den lokala varan. Klimatmässiga förhållanden kan också vara en faktor som i högre grad påverkar energiförbrukningen än enskilda transporter, exempelvis då värmekrävande grödor kan kräva uppvärmda växthus i kyliga klimat (egen reflektion). Liksom kritik kan ges till energianvändning och transport riktas också kritik till de egenskaper som ibland förutsätts följa med den lokala livsmedelsproduktionen. Ofta förutsätts lokala livsmedelsproducenter ha större etisk hänsyn i djurhållning eller miljöhänsyn (Hinrich 2003).

Avslutningsvis vill jag instämma i (Du Puis & Goodmans 2005) syn genom att poängtera att den kritik som riktas mot lokalisering av livsmedel inte är en kritik mot lokalisering av livsmedel i sig. Snarare kan kritiken ses som en hjälp till att få en ökad förståelse av de komplicerade samband som avgör om lokalisering kan anses vara relevant eller inte utifrån den argumentation som ges. Genom att förstå dessa sammanhang kan man också ställa krav på den lokala produktionen så att den kan utformas på ett sätt som gör att den lättare når upp till motiv som skulle vara önskvärda också i ett lokalt livsmedelssystem eller som Du Puis & Goodmans uttrycker det:

”We have to move away from the idea that food systems become just by virtue of making them locale and toward a conversation of how to make local food systems more just” (Du Puis & Goodman 2005, s.).

Tabell 1: Några vanligt förekommande argument för lokalisering av livsmedel listade enligt Granvik (2012).

Osäkra argument	Mer säkra argument
Bättre för miljön/klimatet (Morgan 2010, Brenton et al. 2009, Edwards-Jones 2009, McWilliams 2007, Saunders et. al. 2006)	Gynnar närlandsbygden: -Ger arbetstillfällen -Gynnar närproducenter -Ger öppna landskap (Roseland, M. & Soots, L . 2007, Martinez, S. 2010, Roininen et al. 2006)
Mindre utsläpp från transporter (Pirog et al 2001, Jones 2002, Blanke och Burdick 2005, Coley et al 2009)	Större möjlighet till direktkontakt mellan producent och konsument (Hinrichs 2000, Marsden et al. 2000, 2003)
Bättre djuretik (Hinrich 2003)	Naturligt färska varor (Lea 2005)
Hälsosammare (Conner and Levine 2007, Thompson et al. 2008, Vogt and Kaiser 2008, Lea 2005)	Lättare att spåra sjukdommar (Halweil, 2002)
	Bidrar till stad land interaktioner, utveckling av lokala system (Granvik 2012b, Berg & Granvik 2009, Roseland, M. & Soots, L . 2007)
	Bidrar till en säkrare livsmedelsförsörjning (Nord et al. 2009; McCullum et al. 2005; Halweil 2002)

2.5 Jordbrukets roll i det svenska myndighetssystemet

De svenska jordbruken ligger under och regleras av flera olika myndigheter, att känna till det system jordbruket befinner sig i är avgörande för att förstå jordbrukets förutsättningar. I detta avsnitt ges en översiktlig beskrivning av några myndigheter med betydelse för det svenska jordbruket.

CAP

CAP eller common Agricultural policy är benämningen på EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Jordbrukspolitiken har varit en del av EU:s verksamhet alltsedan bildandet och CAP antogs i början av 1960-talet av de ursprungliga sex medlemsstaterna. Bakgrunden till CAP var att man ville undvika den matbrist som medlemsländerna upplevt efter andra världskriget (European union, 2012). Det jordbruksstöd som utgår från CAP utgör idag ca 40 % av EU:s totala budget (European Commission, 2012). Tidigare baserades stöden på produktion vilket ledde till en stor överproduktion av ett flertal livsmedel (jordbruksverket, 2010 b, s. 2). Idag baseras stödet i högre grad på den

landareal som lantbrukaren har genom ett så kallat gårdsstöd, (jordbruksverket, 2012), dessutom utgår en allt större del av stöden till miljö och landsbygdsutveckling (jordbruksverket 2010 b, s. 3).

Landsbyggsdepartementet och jordbruksverket

Landsbyggsdepartementet är det departement i regeringen som bland annat ansvarar för jordbruk, livsmedel och landsbygdsutveckling. Den verkställande myndighet som ligger under landsbyggsdepartementet och har ansvar för jordbrukspolitiska områden kallas jordbruksverket. Myndigheten ansvarar för frågor inom jordbruk, djurhållning, trädgård, rennäring och landsbygdsutveckling (Regeringskansliet, 2011-05-02).

Jordbruksverket anger själva sitt uppdrag att samordnas EU:s gemensamma jordbrukspolitik i Sverige samt att vara den statliga myndighet som arbetar för att uppnå målen för jordbruks och livsmedelspolitiken. Jordbruksverket anger på sin hemsida att de övergripande målen är:

”Målen är att verka för en konkurrenskraftig, miljö- och djurskyddsanpassad livsmedelsproduktion till nytta för konsumenterna och att skapa förutsättningar för ett livskraftigt jordbruk i mindre gynnade områden. Vi arbetar också för att minska risken för och konsekvenserna av svåra påfrestningar på samhället inom vårt ansvarsområde” (Jordbruksverket 2011).

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen är ansvarig för de flesta direktstöden som är kopplade till EU:s jordbrukspolitik, länsstyrelsen är också den myndighet som ansvarar för att kommunerna genomför den nationella politiken. Arbetet med lantbruk inom länsstyrelsen syftar till att göra lantbruket mer miljövänligt, att öka den ekologiska odlingen och att bevara värdefulla kulturlandskap. Övergripande ska länsstyrelsen också arbeta för en attraktiv och konkurrenskraftig landsbygd. Information och rådgivning till landets lantbrukare är också en viktig verksamhet samt att ta emot och behandla ansökningar om EU- stöd (Länsstyrelsen, 2011). Länsstyrelsen är också den instans som kontrollerar den kommunala fysiska planeringen vilken även innefattar jordbruksmark (PLB kap 4).

Kommunen

Kommunen är den myndighet vilken ansvarar för den fysiska översiktsplaneringen som bland annat ska redovisa markanvändningen i hela kommunen där alltså även jordbruksmark ingår (Boverket, 2011).

2.6 Lagstiftning och policy

Lagstiftning och policy har stor betydelse när det handlar om möjligheten att kunna genomföra olika typer av åtgärder inom en kommun. Sverige har förbundit sig att följa flera internationella policydokument, dels i egenskap av FN medlem. Sveriges riksdag har också antagit egna policydokument som på olika sätt berör jordbruk och livsmedelsproduktion. Lagstiftningen är kanske den form av styrning som kan anses sätta de tydligaste ramarna för det kommunala arbetet. Betydelsen av policydokument som inte har juridisk verkan är i högre grad beroende av den ställning som tjänstemän och beslutsfattare tillmäter dem. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att policydokument är politiska avtal som slutits nationellt eller internationellt med syfte att uppnå ofta viktiga åtaganden så som klimat och miljömål. Policydokument har betydelse i den kommunala planeringen som underlag och förankring av beslut. Eftersom det finns flera motiv av skilda karaktärer till att stimulera närodlad går det också att hitta flera olika policydokument som kan anses understödja dessa motiv så som en hållbar livsmedelsproduktion eller biologisk mångfald.

FN - dokument

Under FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 antogs tre dokument som kom att bli grunden för FN:s arbete med hållbar utveckling; Agenda 21, Rio deklarationen och skogsprinciperna. I detta stycke berör jag de två förstnämnda vilka jag bedömer ha störst relevans i detta sammanhang. Bakgrunden till dokumenten ligger i det arbete som framtoogs av den så kallade Bruntlandkommisionen som tillsattes 1980. Bruntlandkommisionens arbete resulterade i ett dokumentet *Our Common Future* 1987 allmänt känd som *Bruntlandrapporten*. I rapporten fastslogs bland annat en av de mest kända definitioner av hållbar utveckling med en antropocentrisk utgångspunkt vilken anger: Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov (Ne 2012).

Rio - deklarationen

Rio - deklarationen är en FN – deklARATION som fastslår 27 principer för miljö och utveckling. Syftet med deklarationen var att skapa en syn på utveckling som inkluderar en socioekonomisk utveckling som inte föröder miljön. Tanken var att Rio-deklarationen skulle vara en grund till ett globalt samarbete mellan industrialiserade länder och utvecklingsländer baserat på gemensamma behov och intressen som kan säkerställa en långsiktig framtid för hela planeten (UN 1997). Principerna utgår från Bruntlandkommisionens antropocentriska syn på hållbar utveckling. Genom principerna har man bland annat fastställt; stater har den suveräna rätten till att nyttja sina naturtillgångar på ett sätt som inte påverkar andra nationers miljö negativt, -utveckling ska ske på ett sådant sätt att den tillgodoser nuvarande och kommande generationers behov av utveckling och miljö, -miljön ska vara en integrerad del av utvecklingsprocessen, -stater bör begränsa och undanröja ohållbara produktions- och konsumtionsmönster samt att man ska tillämpa försiktighetsprincipen om det föreligger hot om allvarlig eller oåterkallelig skada (regeringen, 2004).

Agenda 21

Agenda 21 är ett globalt handlingsprogram för hållbar utveckling som utarbetades vid FN:s konferens om miljö och utveckling, UNCED i Rio de Janeiro 1992. Handlingsprogrammet är avsett att implementeras både globalt, nationellt och lokalt av aktörer inom alla de områden som på något vis medför en mänsklig påverkan av miljön (UN 1992). Riktlinjerna är utformade som rekommendationer och är därmed inte juridiskt bindande men de har en stark politisk och moralisk förpliktelse för de stater som står bakom dokumentet genom sitt deltagande i Rio (regeringen 2004). I Sverige har dokumentet kommit att utgöra en grundpelare för miljöplaneringen (Forsberg 2005, s.308). Agenda 21 är sammanställt i ett dokument bestående av fyra delar vilka på olika sätt beskriver faktorer viktiga för en global hållbar utveckling. Indelningen består av; sociala och ekonomiska faktorer, bevarande och förvaltning av resurser, att stärka viktiga samhällsgrupper samt medel för genomförande. Jordbruket ingår som ett eget delavsnitt (nr. 14) under bevara och förvalta resurser. Delavsnittet har rubriken främja hållbart jordbruk och landsbygdsutveckling dessutom finns jordbrukarna med som en av de viktiga samhällsgrupper som bör stärkas.

Motiven till att jordbruket och landsbygden är en avgörande för möjligheten till hållbar utveckling anges vara; en stigande population framför allt i utvecklingsländer till vilken det inte finns några färdiga medel för hur man ska försörja med livsmedel. Man fastslår även att produktiviteten måste öka på existerande jordbruksmark med förutsättningar för en hållbar jordbruksproduktion.

Ytterligare aspekter för att jordbruket och landsbygden ska kunna bli en del av en hållbar utveckling anges vara förändringar inom jordbruks-, miljö-, och ekonomisk-policy nationellt och internationellt. För att uppnå de förändringar som kan bidra till ett hållbart jordbruk och landsbygd anges att man ska skapa förutsättningar för hållbara relationer mellan människa och mark. De viktigaste verktygen för att uppnå dessa

hållbara relationer anges vara jordbruksreform, deltagande, inkomstfördelning, bevarande av land samt förbättrad hantering av externa resurser i jordbruket. Förutsättningarna för att hållbar jordbruks- och landsbygdsutveckling ska kunna uppnås anges vara stöd och deltagande av och till landsbygdsbefolkning, nationella regeringar, privat sektor och internationella samarbeten vilka inkluderar samarbeten mellan teknik och forskning (UN 2009).

Konventionen för biologisk mångfald – CBD

Konventionen för biologisk mångfald är en FN: konvention som växte fram ur en ökande medvetenhet om den biologiska mångfaldens värde under 1980- talet samtidigt som man såg att antalet arter som var hotade ständigt ökade. Konventionen antogs samtidigt som Rio-deklarationen och Agenda 21 i Rio 1992. De grundläggande principerna för konventionen är:

1. Att bevara den biologiska mångfalden.
 2. Att nyttja mångfaldens komponenter på ett hållbart sätt.
 3. Att rättvist fördela nyttan av mångfaldens genetiska resurser.
- (Naturvårdsverket, 2010)

Plan och bygglagen – PBL

Plan och bygglagen är den lagstiftning som anger reglerna för den fysiska planeringen i Sverige. De enskilda kommunerna har ansvar för den fysiska planeringen under överinseende av länsstyrelsen. I PBL finns framförallt tre planinstrument som kan påverka åkermarkens utveckling; översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplan. Lagen introducerades 1987 och dess syfte anges i den inledande paragrafen (Boverket 2002):

Kap 1 § Denna lag innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. Lag (1993:419).

Miljöbalken – MB

Miljöbalken är namnet på den samlade miljölagstiftning som trädde i kraft 1999 och kom att samla regler från tidigare 16 separata miljölagar (Naturvårdsverket 2012-02-12)
I MB Kap 1 § anges syftet med lagen:

Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalken har kopplingar till PBL bland annat genom att det är miljöbalken som anger och definierar skydd av riksintresse, den är också den lagstiftning som ska ge skydd åt jordbruksmark vilket anges vara av nationell betydelse denna formulering finns i MB kap 3 § 4:

Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse.
Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall

så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.

Syftet med att klassa jordbruket som ett intresse av nationell betydelse var att det skulle ges samma vikt som riksintressen men att de nationella intressena istället skulle rymmas inom ramen för det decentraliserade kommunala planeringsansvaret (SOU 2009, s 140). Vad som är väsentliga samhällsintressen är upp till varje enskild kommun att bedöma; ser man på den bebyggelseutveckling som sker på åkermark i till exempel Uppsala kan det handla om affärsverksamhet såsom externa köpcentra eller bostadsbebyggelse (egen reflektion).

Nationella miljömål

Sverige har 16 stycken miljö kvalitetsmål vilka antogs 1999. Miljömålen har sitt ursprung bland annat i FN: s konvention om biologisk mångfald som innefattar krav på att utarbeta strategier med tillhörande aktionsplaner för att uppnå konventionens mål. Naturvårdsverket anger att miljö kvalitetsmålen utgör ryggraden i Sveriges miljö- och naturvårdsarbete. Miljömålen täcker olika områden som tillsammans ska syfta till en hållbar utveckling. Målen ska vara uppfyllda till 2020 (Naturvårdsverket 2010). Det finns ett specifikt mål för jordbruket, miljö kvalitetsmål nummer 13 med rubriken Ett rikt odlingslandskap (miljömål 2012):

”Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljö värdena bevaras och stärks” (jordbruksverket 2011).

Naturvårdsverket anger att det framför allt är genom medel från EU: s gemensamma jordbrukspolitik som dessa mål ska uppnås (Naturvårdsverket 2010).

2.7 Kommunala planinstrument

De viktigaste planinstrumenten inom den fysiska planeringen som har påverkan på jordbruksmarkens utveckling regleras av plan och bygglagen, översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplan. Nedan följer en kortfattad beskrivning av planinstrumenten och deras juridiska ställning.

Översiktsplan

Översiktsplanen syftar till att ange inriktningen för den långsiktiga planeringen av den fysiska miljön. Hela kommunen ska omfattas av översiktsplanen, den ska ge vägledning för beslut om hur mark och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. I översiktsplanen ska också anges vilka miljö och riskfaktorer som bör beaktas. Planens innebörd och konsekvenser ska kunna utläsas utan svårighet. Översiktsplanen är inte juridiskt bindande men den bör ange områden som föreslås omfattas av områdesbestämmelser eller detaljplaneläggning vilka omfattas av juridiskt skydd. Kommunen har en särskild skyldighet att redovisa riksintressen i översiktsplanen. Jordbruksmark räknas inte som ett riksintresse men anges vara av nationellt intresse enligt MB kap 3 § 4.

En fördjupad översiktsplan kan göras när en mer detaljerad analys av ett område är aktuell. För att ge ett exempel kan det handla om områden där det råder ett högt exploateringsstryck, i tätorter, områden som ska utredas för vindkraft eller områden som rymmer en särskild känslighet. Den fördjupade översiktsplanen har samma ställning som översiktsplanen och är därmed inte juridiskt bindande (Boverket 2002).

Områdesbestämmelser

Områdesbestämmelser kan föregå en detaljplan för att ytterligare utreda och klargöra dess innehåll, de är juridiskt bindande men upphävs då området detaljplanläggs. Genom områdesbestämmelser kan man reglera markanvändningen, bebyggelsens egenskaper samt administrativa frågor. Utifrån ett jordbruksperspektiv skulle man kunna tänka sig att man kan skydda särskilt viktiga jordbruksmarker genom områdesbestämmelser. Om en ny översiktsplan upprättas som står i strid med områdesbestämmelser så bör de gällande områdesbestämmelserna ersättas – de gäller så tills de upphävs eller ersätts. Områdesbestämmelserna bör endast reglera ett fåtal frågor och det krävs ingen plankarta för dessa (Boverket 2002, s. 16).

Detaljplan

”Detaljplanen är ett instrument för kommunen att förverkliga den lokala bebyggelsepolitiken och de sociala ambitionerna samt att främja en ekonomisk och rationell byggproduktion. Vid detaljplanläggning skall hänsyn tas till alla de allmänna intressen som anges i 2 kap PBL och i 3 och 4 kap. MB.”

Detaljplanen är till skillnad från översiktsplanen juridiskt bindande, den har en genomförandetid på mest fem och högst 15 år från det att planen vinner laga kraft. Tiden kan för hela eller delar av planen förnyas eller förlängas vilket beslutas genom planändring. Detaljplanen används framför allt i tätorter för att sätta ramarna för bebyggelsen. Den kan också användas för att planlägga mark för odling då som kvartermark. Om man bara syftar till att inte bebygga jordbruksmarken kan den anges som allmän plats och då som park eller natur (Boverket 2002).

2.8 Planeringsunderlag

Åkermarksklassning

I Sverige finns sedan 1971 en gradering av åkermarken utifrån dess ekonomiska avkastning baserat på de jordbruksförhållanden som rådde vid tiden för klassificeringens utarbetning (Länsstyrelsen Skåne 2001, s. 9). Syftet med graderingen var att underlätta avväganden mellan jordbruk och andra arealkrävande verksamheter som grund för den dåvarande fysiska riksplaneringen. Åkermarken delades in i en skala på 1-10 där tio var de absolut bästa jordarna, klass 8-10 återfinns endast i Skåne. Graderingen kritiseras idag för att vara föråldrad eftersom jordbrukets teknikutveckling delvis har förändrat förutsättningarna för åkermarkens avkastning (Länsstyrelsen Skåne 2006, s.11).

2.9 Det svenska skyddet av jordbruksmark i en nordisk kontext.

Trots att åkermarken enligt miljöbalken pekas ut som nationell resurs har den i praktiken en godtycklig juridisk ställning i relation till andra konkurrerande intressen i den fysiska planeringen. Detta faktum är något som kritiserats av bland annat LRF. I en rapport utförd av Samuelsson 2009 har LRF jämfört det svenska och det danska fysiska plansystemet, detta eftersom dessa system har mycket gemensamt i sin struktur. Jordbruksmarken i Danmark anses dock ha ett starkare skydd än den svenska. För att förstå debatten och för att få en inblick i hur man betraktar jordbruksmark i några av våra grannländer ger jag här en kort sammanfattning av jordbruksmarkens ställning i det Danska plansystemet utifrån lantbrukarnas riksförbunds rapport, samt att jag kort nämner Norges översyn av den fysiska planeringen för att stärka jordbruksmarkens skydd. Slutligen ger jag att ge en kort beskrivning om den svenska debatten om skyddet av jordbruksmark.

Jordbruksmark i det danska plansystemet

Utifrån LRF:s jämförande rapport (2009) av det svenska och Danska fysiska planeringens sätt att förhålla sig till den tätortsnära landsbygden ger jag en sammanfattning av skillnaderna i de olika plansystemen.

I det Danska systemet som i hög grad liknar det svenska finns några viktiga skillnader som ger jordbruksmarken ett starkare skydd i förhållande till andra intressen.

Generellt värderas jordbruket högre och en tänkbar förklaring till detta kan ha att göra med att jordbruket utgör en så stor del av den Danska ekonomin. 11 % av Danmarks export kommer från jordbrukets produktion (LRF 2009, s 24) En viktig skillnad mellan det svenska och danska systemet är att det danska systemet har en starkare nationell och regional styrning av den fysiska planeringen.

Regeringen ska vid varje nyval göra en Landsplanredogörelse i syfte att skapa en vision som ska ligga till grund för regionernas och kommunernas planering. Den regionala planeringen som finns i Danmark innebär att landet är indelat i fem regioner dessa regioner har ansvar för att ta fram regionplaner vilka också får ligga till grund för den kommunala planeringen.

I det danska plansystemet finns en större möjlighet att överklaga planförslag. Miljöcentren vilkas närmaste motsvarighet är den svenska länsstyrelsen är en av de instanser som kan överklaga planer. Till skillnad från länsstyrelsen som bara kan protestera med juridisk verkan vid fyra inkallelsegrunder har miljöcentren en större möjlighet att kräva förändring av de kommunala planerna om de bedöms strida mot de nationella och regionala planerna. Dessutom finns ytterligare aktörer i det danska plansystemet som har rätt att lägga juridiskt bindande protester; exempelvis grannkommunerna och nationalparkfonder.

Till skillnad från i svensk översiktsplanering ska man i den danska motsvarigheten till översiktsplan "kommuneplan" peka ut särskilt värdefull jordbruksmark. Den värdefulla jordbruksmarken identifieras genom något som kallas jordbruksanalys vilket fungerar som underlag till "kommuneplanerna" och utförs av en statlig myndighet. Enda svenska motsvarigheten är den svenska åkermarksklassningen från 1971 som delar in jordbruksmarken i en 10 gradig skala utifrån den ekonomiska avkastningen som rådde då klassningssystemet utvecklades.

Ytterligare en skillnad är att "kommuneplan" har en juridisk bindande ställning vilken den kommunala motsvarigheten till detaljplanerna "Lokalplan" måste följa.

Kommuneplanen har dessutom ett kategoriseringssystem som innebär att marken i kommunen delas in i tre zoner vilka har olika planeringsförutsättningar; by-, sommerhus- och landzoner, lantbruket ingår i landzonen. Uppdelningen i zoner innebär att de olika typerna av markanvändning inte konkurrerar med varandra på samma sätt som i den svenska planeringen där hela kommunens mark i praktiken är tillgänglig för all typ av exploatering (LRF 2009).

Jordbruksmark i det Norska plansystemet

Matförsörjning är en fråga som i Norge har en helt annan politisk prioritet. Jordbruksmark utgör endast 3 % av Norges yta och man räknar med en befolkningstillväxt med drygt en miljon till 2030 vilket skulle leda till ett ökat behov av livsmedel inom landet med 20 % (Lantbruks – og Matdepartementet, 2011). För att stärka skyddet av jordbruksmark i Norge har man gjort ändringar i plan- og bygningsloven från och med den 1 juli 2009. Ändringar syftar till att stärka skyddet av jordbruksmarken genom att tydligare nationella och regionala intressen får ligga till grund för planeringen liknande det danska systemet (regjeringen.no 2012-03-17).

Den svenska diskussionen om skydd av jordbruksmark

Skyddet av jordbruksmark är en fråga som också har uppmärksamats i Sverige. LRF har bland annat i en remiss till regeringen föreslagit att jordbruksmark med hög produktionsförmåga skall kunna få skydd genom att klassas som riksintresse. Man föreslår att jordar klassade som 8-10 på den tiogradiga klassificeringsskalan skall vara aktuell för riksintresse, men att även andra kriterier ska ligga till grund i en riksintressebedömning med hänsyn till regionala förhållanden

(SOU 2009). Syftet med att klassa jordbruksmark som riksintresse skulle enligt LRF vara att ge jordbruksmarken ett starkare skydd inför avväganden om exploatering vilket skulle leda till mer restriktiva bedömningar. Att klassificera jordbruksmark som riksintresse skulle inte innebära någon inskränkning i lantbrukarens verksamhet så länge som hon/han avser att bruka jorden, däremot skulle det bli svårare för den enskilde jordbrukaren att förändra markanvändningen på sin egen mark (SOU 2009, s. 134).

Som ett komplement till att klassa den mest värdefulla jordbruksmarken som riksintresse anger LRF att man med Danmark som förebild skulle kunna ålägga kommunerna att utse särskilt värdefulla jordbruksområden. Markkartor som visar bördighetsklasser och en jordbruksanalys skulle kunna ligga till grund för utpekandet och utgöra en obligatorisk del av översiktsplanen, vilken sedan får styra detaljplanläggningen. En kontrollfunktion förutsätts som ger staten genom länsstyrelsen rätt att ingripa om kommunerna i sin planering inte respekterar de enligt jordbruksanalysens utpekade områden (LRF 2010).

Samuelsson framhåller, att kommuner redan inom rådande planeringslagstiftning kan stärka skyddet av jordbruksmark genom att utveckla egna jordbruksanalyser. Utifrån jordbruksanalyserna kan man ge särskilt värdefulla jordbruksområden skydd genom områdesbestämmelser. Svagheten i lösningen är att skyddet blir beroende av den politiska viljan i den enskilda kommunen och att det därmed är svårt att få en stor genomslagskraft i skyddet (LRF 2009).

LRF:s förslag att göra jordbruksmark till riksintresse har varit med i den så kallade miljöprocessutredningen, förslaget bedömdes inte vara relevant däremot har regeringen beslutat att utvärdera hur kommunerna tillämpar MB Kap3 § 4 i en allmän översyn av hur kommuner tillämpar miljöbalken. I nuläget bereds utredningsuppdraget av regeringskansliet inför översynen som stadskontoret ska göra, jag har inte kunnat få mer uppgifter eftersom det är en pågående process (Olsson 2012 -01-28).

2.9 Närodlade livsmedel inom kommunal upphandling

Upphandling av närodlade livsmedel i de kommunala köken så som skolor, äldreboenden och dagis är ett område där kommuner kan anses ha en direkt påverkan av att stimulera närodlad mat. Att en kommun som aktör köper närodlade livsmedel kan förutom utbudet av närodlad i den egna verksamheten även tänkas stimulera den lokala marknaden för närodlad i allmänhet genom att det kan leda till att fler producenter vågar satsa på en lokal marknad.

Det har visat sig att det finns ett intresse för att handla närproducerad mat inom kommunal upphandling. Enligt en undersökning som skolmatens vänner lät utföra 2011 där man bland annat undersökte upphandling av närproducerad i skolorna ansåg 51 % av kommunerna att det var viktigt att maten skulle vara närproducerad, 68 % ansåg att det var viktigt att den var av svenskt ursprung, 76 % av de tillfrågade ansåg att det var svårt eller mycket svårt att upphandla närodlad. Det vanligaste skälet som angavs var att Lagen om offentlig upphandling - LOU inte tillåter att man ställer krav på närodlad i upphandlingen (Argument AB 2011) detta bekräftar också en undersökning av Granvik (2012c).

För att förstå sammanhanget är Lagen om offentlig upphandling del av den svenska lagstiftningen och bygger på EU-direktivet 2004/18/EG om offentlig upphandling. Motsvarande lagstiftning till LOU ska finnas inom samtliga EU- länder. Syftet med lagen är att säkerställa fri rörlighet för varor, tjänster, personer och kapital på EU:s inre marknad. Förhoppningen anges vara att upphandlande myndigheter genom ett öppet system ska ta tillvara på konkurrensen inom EU för att tillvarata det offentligas medel på bästa sätt (Konkurrensverket 2011).

Trots att det finns ett tydligt missnöje med lagen om offentlig upphandling i Svenska kommuner (Argument AB 2011, Granvik 2012c) är det inte självklart att det är lagen i sig som

utgör det största hindret. Morgan och Sonnino (2007) beskriver olika tillvägagångssätt vid upphandling av närodlat i England och Italien. I Italien är skolmaten nära sammanlänkad med matkulturen som är en del av den lokala identiteten. Lokala italienska myndigheters tolkning av vad som värderas i upphandlingen handlar inte bara om det ekonomiska värdet, - att upphandla mat till lägsta kostnad. Anbudsgivarnas produkter värderas också utifrån pedagogiska, hygieniska och näringsmässiga aspekter. Storbritannien har en liknande strategi. Man har accepterat att den engelska motsvarigheten till LOU inte medger att man kan göra upphandlingar av närodlat. Som strategi har man istället försökt att hitta nya mervärden inom livsmedelsupphandlingen. Den lokala maten kan upphandlas genom att man lägger in värden så som ekologiskt, färskhet och säsongsmässighet. Morgan och Sonninos undersökning indikerar att det kanske inte bara är LOU i sig som utgör ett hinder, det handlar också om hur man tolkar lagen. De engelska och italienska exemplen visar att andra värden än lägsta pris kan vägas in som konkurrensfaktorer i upphandlingen.

Ytterligare aspekter som försvårar upphandling av närodlat har visat sig vara att det finns för få producenter i kommunens närhet och att de som finns inte lämnar anbud (Argument AB 2011, Granvik 2012c)

Det kan tyckas som att det är en omöjlighet för kommuner att upphandla närodlat mat men det har visat sig att det finns kommuner som utvecklat strategier för att underlätta detta (Granvik, 2012c). Eftersom potentiella producenter/leverantörer av närodlat på den lokala marknaden ofta har en mer småskalig produktion/leveransförmåga bygger de svenska upphandlingsstrategierna på att underlätta för lokala producenter att svara på anbud. Det handlar om att hitta upphandlings- och logistiksystem för varuleverans som passar mindre leverantörer bättre. Nedan följer de vanligaste upphandlingsstrategierna:

Samdistribution, kallas även för Borlänge modellen. Samdistribution innebär att de livsmedel som beställts till de kommunala köken levereras till en distributionscentral. Från centralen levereras sedan de olika varorna gemensamt till kommunens köksenheter på bestämda turer (Borlänge kommun 2012, Granvik 2012c). Denna modell anser man i Borlänges har gynnat mindre lokala livsmedelsproducenter som inte har haft egen kapacitet att leverera varor ut till flera olika köksenheter (Borlänge kommun 2012).

Göra upphandlingarna mindre: Genom att göra upphandlingarna mindre möjliggör man för mindre grossister/ producenter som inte har kapacitet att täcka hela kommunens efterfrågan av en viss råvara att svara på anbud till de kommunala köken (Granvik 2012c).

Bryta ut enskilda råvarugrupper, kan underlätta för lantbrukare som bara har kapacitet/produktion för att leverera ett fåtal råvaror. Exempelvis skulle kunna vara att bryta ut potatis eller bröd (Granvik 2012c).

Hjälp vid anbudsförfaranden kan också vara en komplicerad process där enskilda lantbrukare/mindre grossister kan behöva hjälp av kommunen för att sammanställa ett korrekt anbudsförslag. (Granvik 2012c).

Del 3. Empirisk fallstudie

Detta är inledningen till det empiriska avsnittet vilket består av en fallstudie som inriktar sig på ett urval av kommuner som på olika sätt säger sig arbeta med att stimulera närodlade livsmedel i den fysiska planeringen samt att de angett att det är mycket viktigt att inte minska arealen åkermark. Urvalet baseras på en nationell enkätundersökning av kommuners arbete med stad land interaktioner i den fysiska planeringen utförd av Granvik våren 2011 på uppdrag av Landsbygdsnätverkets plangrupp. Föreliggande studie består av tre delar, en intervjudel, en textanalysdel och en sammanfattande analysdel. I intervjudelen svarar kommunerna på frågor om motiv och bakgrund till arbetet med att stimulera närodlad mat samt vilka arbetsätt som tillämpas. Efter intervjustudien följer en textanalytisk studie av kommunernas översiktsplaner. Varje delstudie avslutas med en analys, dessutom görs en avslutande sammanfattande analys av de båda delstudierna. Genom den totala studien vill jag ge en inblick i hur dessa kommuners sätt att se på och arbeta med att stimulera närodlad ter sig i praktiken. Det är intressant att se vad som ligger bakom de uppgifter som framkommit i enkätundersökningen och om det verkligen finns någon grund i det arbete man sagt sig bedriva.

3.1. Intervjuer – Kommunala motiv och arbetssätt för att stimulera närodlat mat.

I denna inledande del av empirin ges en studie av elva kommuner som enligt tidigare uppgifter arbetar med att stimulera närodlat livsmedel. Denna fallstudie består av telefonintervjuer där kommunernas motiv och arbetssätt med att stimulera närodlat undersökts. Samtliga kommuner har fått frågor om hur de arbetar med närodlat inom fysisk planering, upphandling, näringsliv, logistik samt hur de förankrar arbetet i kommunen. De olika områdena har valts ut för att kunna få jämförbara resultat samt att ge intervjuerna en rimlig avgränsning. Resultaten redovisas i två delar, en del gällande motiv och bakgrund till arbetet och en andra del som tar upp arbetssätt. Båda delarna sammanställs i en analys som diskuterar viktiga faktorer och frågeställningar med avseende på hur kommunernas arbete med att stimulera närodlat ser ut.

Metod

Urvalet i studien är baserat på en enkätundersökning av kommuners arbete med stad - land interaktioner i den fysiska planeringen. Undersökningen utfördes av Granvik våren 2011 på uppdrag av Landsbygdsnätverkets plangrupp. Utifrån denna studie var det tio kommuner som angett att de aktivt arbetade med att stimulera närodlat livsmedel i den kommunala planeringen och att de ansåg det mycket viktigt att inte minska arealen jordbruksmark i kommunen. Förutom de tio kommunerna som valts ut genom Landsbygdsnätverkets plangrupps enkätundersökning valde jag dessutom att titta på Falköping, en kommun som i tidigare undersökningar (Granvik 2012 c) visat ett långtgående arbete med stad land interaktioner och närodlat mat. Totalt resulterade urvalet i elva kommuner; Falköping Gislaved, Grästorp, Hagfors, Huddinge, Ovanåker, Robertsfors, Tjörn, Varberg, Åre och Örebro.

Syftet med telefonintervjuerna var att undersöka bakgrund och motiv till arbetet med närodlat mat samt att se vilka arbetssätt man använder sig av. Baserat på mitt syfte delade jag in intervjun i två delar, en del med frågor som rörde motiv och bakgrund till arbetet och en del som handlade om kommunens arbetssätt. I första hand kontaktade jag de personer som stått som svarande i Landsbygdsnätverkets plangrupps undersökning vilken vände sig till fysiska planerare. Hur många personer som intervjuats i varje kommun varierar, då jag ibland blivit hänvisad till ytterligare personer så som kostchefer, kommunekologer eller upphandlingsansvariga, detta eftersom mina frågor spänner över ett vitt planeringsfält.

Den första delen av intervjun bestod av åtta mer specifika frågor om motiv och bakgrund till arbetet (se bilaga 1). I den andra delen av intervjun som handlade om arbetssätt var frågorna indelade i fem huvudrubriker där tanken var att den intervjuade själv först skulle få svara på vilket arbete som bedrevs inom det givna arbetsområdet. Som stöd hade jag antecknat ett antal olika exempel på tänkbara arbetssätt vilka jag kunde kolla av med den intervjuade om uppgifterna inte redan framkommit.

Initialt var tanken att börja intervjuerna med en övergripande fråga innan jag gick över på de mer specifika frågorna: -Varför vill man stimulera närodlat? Efter de två första intervjuerna med Gislaved och Tjörn så ändrade jag emellertid denna strategi då jag upplevde att intervjuerna blev ostrukturerade eftersom de intervjuade i den första frågan kom in på flera av de andra frågorna och det blev svårt att anteckna. De tre första intervjuerna i Gislaved, Tjörn och Ovanåker är gjorda utan inspelning, de senare intervjuerna har jag med den intervjuades godkännande spelat in för att jag skulle slippa ta så mycket anteckningar och ha möjlighet att gå tillbaka och lyssna. Ytterligare avvikelser som skett i intervjuerna är att Varbergs kommun på begäran fått se frågorna i förväg liksom Robertsfors där delar av intervjun besvarades skriftligen. I Örebro

kommun intervjuades två personer samtidigt i de delar som inte rör den fysiska planeringen, detta skedde på kommunens initiativ. Åre kommun har inte svarat på hur man arbetar specifikt inom den fysiska planeringen eftersom ansvarig person inte varit tillgänglig på grund av en längre tids ledighet.

Eftersom resultatet av undersökningen är alltför spretigt för att kunna göra några tydliga grupperingar har jag valt att skriva ut varje enskild kommun, detta för att resultatet ska vara lätt att kontrollera. Delar av resultatet redovisas i tabell för att underlätta läsningen, dessa resultat finns dessutom med i den löpande texten.

Resultat motiv och bakgrund

Motiv

Genom intervjuerna framkom det att motiven till närproducerat kopplas både till frågor som rör den enskilda kommunens lokala utveckling såväl som motiv med ett större globalt intresse. Motiv som angavs för att stimulera närproducerad mat kopplade till miljöfrågor var; att minska klimatpåverkan genom att t ex minska transporter *Gislaved, Hagfors, Huddinge, Robertsfors, Tjörn, Varberg, Åre*, ett öppet/varierat landskap *Gislaved, Hagfors, Huddinge, Ovanåker, Tjörn*, hållbarare samhälle; socialt, miljömässigt och ekonomiskt *Falköping, Gislaved*, att bevara jordbruksmark inför framtiden *Örebro*, gynna biologisk mångfald *Huddinge*. Motiv som var kopplade direkt till det lokala samhället var; lokalekonomiska; arbetstillfällen näringsliv etc. *Falköping, Grästorp, Ovanåker, Robertsfors, Åre*, levande landsbygd med lantbruk *Falköping, Gislaved, Varberg*. Ytterligare motiv som lyftes fram var insyn i livsmedelsproduktionen *Gislaved, Grästorp, Örebro*, matkvalité *Gislaved*, friluftsliv *Huddinge* och pedagogiska aspekter *Huddinge*.

Tabell 1: Förekommande motiv till att stimulera närodlat mat. Motiven är de motiv kommunerna själva angett i intervjuerna som bakgrund till arbetet. Några av kommunerna har angett flera motiv.

Kommun	Hållbar- utveckling	Klimat	Lokal- ekonomiska	Landskap	Levande- landsbygd	Synlig process	Övriga
Falköping	X		X		X		
Gislaved		X		X	X	X	Matkvalité
Grästorp			X			X	
Hagfors		X		X			
Huddinge	X	X		X			Friluftsliv, biologisk mångfald, pedagogiska aspekter
Ovanåker			X	X			
Robertsfors		X	X				
Tjörn		X		X			
Varberg		X			X		
Åre		X	X				
Örebro						X	Bevara jordbruksmark

Upprinnelse

Upprinnelsen till arbetet med att stimulera närodlat varierade både tidsmässigt och ämnesmässigt. Tidsmässigt angav *Falköping, Huddinge, Åre* att arbetet startade redan i början av 1990 talet, det handlade då om agenda 21 arbete i Åre, i Huddinge var det i samband med framtagande av ny översiktsplan och Falköping var delaktiga i en landsbygdsutvecklingskampanj; Hela Sverige ska leva.

Ämnesmässigt angav *Huddinge, Ovanåker, Tjörn, Örebro* att arbetet startade inom den fysiska planeringen, *Gislaved, Hagfors, Varberg, Åre* angav miljöarbetet som plattform för arbetet. I två av dessa *Hagfors, Varberg* var det livsmedelsupphandlingen som var det konkreta verksamhetsområdet, endast *Robertsfors* angav att arbetet startat med en politisk motion och *Falköping* angav landsbygdsutveckling som arbetets ursprung, Grästorp saknade uppgifter om bakgrunden till arbetet.

Tabell 2: Tabellen visar i vilka forum kommunerna angett att arbetet hade sin upprinnelse i, enligt telefonintervjuerna.

Kommun	Upprinnelse till arbetet
Falköping	Landsbygdsutveckling
Gislaved	Miljöarbete
Grästorp	Vet ej
Hagfors	Upphandling
Huddinge	Ny Översiktsplan
Ovanåker	Ny Översiktsplan
Robertsfors	Motion från Centerpartiet
Tjörn	Energi & klimatplan
Varberg	Upphandling
Åre	Agenda 21
Örebro	Ny Översiktsplan

Initiativtagare och politiskt stöd

Som initiativtagare till processen svarade *Falköping, Gislaved, Grästorp, Hagfors, Tjörn, Örebro* att initiativet kommit både från politiker och tjänstemän, *Varberg, Åre* svarade att processen initierats från politiskt håll, *Ovanåker* angav befolkningen med kommunens stöd, *Robertsfors* svarade att initiativet kommit från centerpartiet och LRF, *Varberg* viste inte riktigt men angav att det troligen var remissinstanser, miljönämnden och naturskyddsföreningen som var initiativtagare.

Tabell 3: Tabellen visar varifrån initiativet till att arbeta med att stimulera närodlat kommer, resultaten baseras på telefonintervjuerna.

Kommun	Politiker & tjänstemän	Politiker	Centern och LRF	Innevånarna	Minns ej
Falköping	X				
Gislaved	X				
Grästorp	X				
Hagfors	X				
Huddinge					X
Ovanåker				X	
Robertsfors			X		
Tjörn	X				
Varberg		X			
Åre		X			
Örebro	X				

Tabell 4: Tabellen visar hur det politiska stödet upplevs för närodlat i den enskilda kommunen, resultatet baseras på svaren i telefonintervjuerna.

Kommun	Brett	Vet ej	Miljöpartiet drivande
Falköping	X		
Gislaved	X		
Grästorp	X		
Hagfors	X		
Huddinge	X		
Ovanåker	X		
Robertsfors	X		
Tjörn	X		
Varberg		X	
Åre	X		
Örebro			X

Policy och definition till närodlat

Ingen av kommunerna uppgav att de hade en egen policy för att stimulera närodlat mat däremot angavs det att: närodlat var en del av ett mål för upphandling tillsammans med ekologiskt och rättvisemärkt *Gislaved*, det var en del av de kommunala miljömålen *Varberg*, det fanns med i politiska styrdokument att man ska jobba mer med ekologiskt och närproducerat *Huddinge*, man trodde att det fanns antingen en policy eller mål för närodlat *Hagfors*. *Örebro* angav särskilt att man medvetet avstått från att ta med närodlat som en del av målet för ekologiskt i upphandlingen eftersom man ansåg att närproducerat är ett alltför vagt begrepp som skulle vara omöjligt att följa upp. Flera av kommunerna nämnde på eget initiativ att de hade mål eller ett arbete för att öka andelen ekologiska livsmedel i de kommunala köken *Falköping*, *Grästorp*, *Gislaved*, *Huddinge*, *Ovanåker*, *Varberg*, *Åre*, *Örebro*.

Endast *Ovanåker* uppgav att man hade en definition av närproducerat, vilken innefattade det som produceras inom 25 mil från kommungränsen. Definitionen hade upprättats i ett gemensamt upphandlings-samarbete bland hälsingekommunerna. Nästan samtliga kommuner sade sig vilja köpa mer närproducerat men att man upplevde att lagen om offentlig upphandling utgjorde ett hinder för detta. *Gislaved* svarade inte på denna fråga, *Falköping* angav att man borde försöka påverka LOU eftersom den inte överensstämmer med andra EU regler om att minska transporter.

Närodlade livsmedel som säkerhetsfråga

Grästorp, Hagfors, Varberg svarade att de inte hade någon krisberedskapsplan som förbereder för en eventuell livsmedelskris, övriga kommuner *Falköping, Gislaved, Huddinge, Ovanåker, Robertsfors, Tjörn, Åre, Örebro* visste inte utan hänvisade till räddningschefen.

Sammanfattning motiv och bakgrund

Kommunerna angav ofta flera olika motiv till varför man vill stimulera närodlad. Motiven handlar både om att gynna den egna kommunens utveckling såväl som att arbeta för en hållbar utveckling i världen där närodlad anses kunna minska klimatpåverkan. Övervägande ses närodlad vara ett positivt begrepp såväl bland tjänstemän som bland politiker i kommunerna. Upprinnelsen till arbetet med att stimulera närodlade livsmedel varierade. Arbetet har bland annat uppstått ur landsbygdsprogram, inom upphandling, genom politiska propositioner, agenda 21 arbeten samt framtaganden av nya översiktsplaner. Enligt intervjuerna är det få kommuner som har en policy som specifikt gäller närodlad mat, däremot är närodlad mat ibland en del av miljömål eller del av upphandlingsmål tillsammans med ekologiska varor. Det är ingen kommun som specifikt nämner säkerhet som en del av motiven för att stimulera närodlade livsmedel i händelse av livsmedelskris, t.ex. orsakad av peak oil. Generellt upplever kommunerna att de har svårt att påverka den lokala livsmedelsmarknaden då de hänvisar till LOU. De menade också att de gärna skulle vilja kunna köpa mer närproducerade livsmedel och därför gärna skulle se andra lagar som styr marknaden.

Intervju arbetssätt

Fysisk planering

Vanliga arbetssätt inom den fysiska planeringen för att stimulera närodlad visade sig vara att kommunen upplåter kolonilotter och odlingsområden vilka i varierande grad är planlagda *Falköping, Gislaved, Huddinge, Robertsfors, Tjörn, Varberg, Örebro*. Skolträdgårdar är också något som förekom i flera av kommunerna *Falköping, Gislaved, Grästorp, Ovanåker, Robertsfors, Örebro*. Avseende skyddet av jordbruksmark svarade *Huddinge, Ovanåker, Tjörn, Varberg, Örebro* att jordbruksmarkens bevarande var särskilt utpekad i översiktsplanen dock var det bara *Tjörn* som talade om att man skulle detaljplanlägga åkermarken för att skydda den. I två av de mer befolkningstäta kommunerna; *Örebro, Huddinge* lyftes bevarandet av åkermark upp som en viktig politiskt fråga. I båda dessa kommuner påverkade diskussionen om jordbruksmark kommunens fysiska expansion. I *Ovanåker*, som är en relativt glesbefolkad kommun där exploateringstrycket är lågt, arbetade man med att skapa förutsättningar för att lantbrukare skulle kunna vidmakthålla ett öppet landskap.

Tabell 5: Några förekommande arbetsätt inom kommunernas fysiska planering för att stimulera närodlad mat som identifierats genom telefonintervjuerna.

Kommun	Kolonilotter	Skolträdgårdar	Jordbruksmark särskilt utpekad i öp
Falköping	X	X	
Gislaved	X	X	
Grästorp		X	
Hagfors			
Huddinge	X	?	X
Ovanåker		X	X
Robertsfors		X	
Tjörn	X	under planläggning	X
Varberg	X		X
Åre	?	?	
Örebro	X	?	X

Det framkom inte att någon av kommunerna jobbade med att öka andelen ätliga växter i de kommunala planteringarna. Det enda exemplen på så kallad ”guerilla gardening” som framkom - vilket innebär att privatpersoner på eget initiativ planterar ätbara växter på offentlig mark, var i *Huddinge*, *Örebro*. Ingen av kommunerna viste om det bedrevs ett medvetet arbete med att planteras ätliga växter i de kommunala planteringarna. I både *Tjörn*, *Örebro* diskuterades stadsodling. *Örebro* hade nya koloniområden utpekade i både översiktsplan och grönstrukturplan, dessutom planlägger man nya odlingslotter inom staden som kvartersmark och utifrån en översyn av stadens alla odlingsområden försöker man att skapa likvärdiga villkor för innehav av kommunala odlingslotter. *Tjörn* har planer på ett liknande arbete som *Örebro* men det är ännu främst bland planerarna diskussionen om stadsodling förs. Man har tänkt planlägga åkermark i samband med att man detaljplanelägger tätorter för att på så vis spara åkermarken och bygga på hållmarken vilket också historiskt är den traditionella placeringen av byggnader i trakten. Två faktorer som var utmärkande för *Örebro*, *Huddinge* var att båda dessa har ett stort kommunalt markinnehav i anslutning till staden. I *Huddinges* fall angav man att detta är en förutsättning för att det ska vara möjligt med ett jordbruk i kommunen som består av annat än hästgårdar.

Upphandling av närodlade livsmedel

Gislaved, *Varberg*, *Åre*, *Örebro* svarade att de hade närodlad mat i den kommunala verksamheten, ingen av kommunerna hade någon samlastningscentral för livsmedel till de kommunala köken, dock uppgav *Hagfors*, *Ovanåker*, *Åre*, *Örebro* att man hade diskuterat ett arbete med samlastningscentral. *Falköping* och *Gislaved* angav att arbetet med samlastningscentral var på gång.

Falköping, *Varberg* uppgav att de brutit ur råvarugrupper ur upphandlingen, *Falköping* har dessutom delat upp livsmedelsupphandlingen i mindre delar. *Åre*, *Grästorp* har brutit ut potatis som enskilda varor i den kommunala upphandlingen. De kommuner som angav att de förändrat sitt upphandlingsförfarande för att underlätta för mer småskaliga lokala producenter att leverera, angav också att arbetet hade gett dåligt resultat med få eller inga anbud från lokala anbudsgivare. I de kommuner där inget arbete gjorts inom upphandlingen uppgav *Hagfors*, *Robertsfors*, *Tjörn* att man var beroende av en

upphandlingssamverkan mellan flera kommuner, vilket gjorde det svårt att påverka upphandlingsförfaranden. *Huddinge* angav resursbrist i form av en pressad upphandlingsavdelning som orsak till att man inte verkade för närodlat i de kommunala köken. I *Örebro* förekom upphandling av närproducerad mat framför allt genom den lokala grossist som bland annat levererar frukt och grönt från örebrotrakten.

Tabell 6: Närodlat mat i den kommunala verksamheten och strategier för att möjliggöra närodlat i livsmedelsupphandlingen.

Kommun	Närodlat mat serveras i kommunala kök	Samlastnings central	Har gjort Upphandlingar mindre	Delat in upphandlingen i råvarugrupper
Falköping		På gång	X	X
Gislaved	X	På gång		
Grästorp				
Hagfors		Har diskuterats		
Huddinge				
Ovanåker		Har diskuterats		
Robertsfors				
Tjörn				
Varberg	X		X	X
Åre	X	Har diskuterats		har brutit ur potatis
Örebro	X	Har diskuterats		

Näringsliv

Avseende näringsliv har jag ej intervjuat Hagfors kommun då jag inte fått tag på den näringslivsansvarige samt att den intervjuade i Tjörns kommun ej var insatt i ämnet och inte kunde hänvisa till någon annan för tillfället.

Falköping, Varberg, Örebro angav att de haft informationsträffar för lokala producenter om hur man svarar på anbud, *Åre* uppgav att man hjälpt en enskild leverantör i anbuds-förfarandet till potatis. *Falköping, Gislaved, Grästorp, Ovanåker* uppgav sig ha samarbete med LRF för att stämma av verksamheter. *Falköping, Huddinge*, angav att de var medarrangörer till regelbundna marknader för närproducerat vilket syftade till att skapa en plattform för lokala producenter att sälja sina produkter och marknadsföra sig själva. *Huddinge* kunde genom sitt stora markinnehav påverka näringslivet genom att premiera jordbruk med kor framför hästgårdar när man arrenderade ut sina marker. Man kunde också påverka jordbrukarna på så vis att man gärna såg ekologisk odling på den kommunala marken. För att göra jordbruksföretagen lönsamma hade *Huddinge* slagit samman jordbruksmarken i större enheter vilket man ansåg vara särskilt viktigt för att få lönsamhet inom ekologiska jordbruk där avkastningen generellt är lägre än vid konventionell odling. *Grästorp, Falköping* angav att närodlat i nuläget var mer av en hobbyverksamhet än en del av näringslivet i kommunen. I *Falköping* upplevdes det som hinder att närodlat blivit så förknippat med småskalighet att det uppstått en rädsla för att konsumenter inte ska betrakta närodlat som närodlat om det bedrivs storskaligt och effektivt.

Tabell 7: Insatser mot näringslivet, Hagfors och Tjörn har inte svarat.

Kommun	Hjälp med anbudsförfarande	Samarbete med LRF	Medarrangör till närproducerade matmarknader
Falköping	X	X	X
Gislaved		X	
Grästorp		X	
Hagfors	ej svarat	ej svarat	ej svarat
Huddinge			X
Ovanåker		X	
Robertsfors		X	
Tjörn	ej svarat	ej svarat	ej svarat
Varberg	X		
Åre	X (enskild leverantör)		
Örebro	X		

Förankring

Eftersom det inte finns något tydligt nationellt mandat för att jobba med att stimulera närodlat inom den kommunala verksamheten var det intressant att undersöka hur man arbetade för att stärka frågan i kommunen och vilka grupper som man vände sig till. Med förankring menar jag exempelvis olika typer av informations och utbildningskampanjer inom den kommunala verksamheten eller mot kommuninnevånarna. Samarbeten mellan kommunala sektorer eller mot näringslivet är ytterligare tänkbara förankringssätt. Förekommande förankringssätt inom kommunerna var att tjänstemännen motiverade arbetet med politiska styrdokument *Falköping*, *Gislaved*, *Huddinge*. Hos *Falköping*, *Huddinge*, *Robertsfors*, *Tjörn*, *Varberg* hjälpte man antingen till att arrangera ”bondens marknad” eller hade en årlig höstmarknad kring Mickelsmäss. Syftet med marknaderna var framför allt att ge de lokala producenterna en plattform för att visa upp sig. Utbildning av kökspersonal i miljötankande inom köken förekom också *Gislaved*, *Örebro*. Ytterligare förankringssätt var att närodlat på olika sätt marknadsfördes på kommunens hemsida *Grästorp*, *Huddinge*. I *Örebro* fanns ett magasin som handlade om mat och klimatpåverkan. I några kommuner var närodlat del i kommunens profilering *Falköping*, *Robertsfors*. Olika former av informationssatsningar till kommuninnevånarna förekom också *Huddinge*, *Varberg*, *Ovanåker*.

Tabell 8: Tabellen visar inom vilka områden i den kommunala verksamheten som kommunerna utifrån intervjuresultaten enligt min bedömning bedriver ett mer medvetet arbete med att stimulera närodlat.

Kommun	Fysisk planering	Upphandling	Näringsliv
Falköping		X	X
Gislaved		X	
Grästorp		X	X
Hagfors			
Huddinge	X		X
Ovanåker	X	X	
Robertsfors			
Tjörn	X		
Varberg	X	X	
Åre			
Örebro	X		

Analys

Motiv och arbete

Närodlat verkade inte vara en kontroversiell fråga inom någon av kommunerna. Ofta tycktes det finnas ett starkt stöd för närodlat både bland politiker och tjänstemän. Kanske bidrog denna allmänt positiva inställning till att jag upplevde att motiven till och arbetet med närodlat var ganska oreflekterade eller också var den breda uppslutningen i frågan ett utslag av att arbetet ännu inte fått en konkret utformning. Det var få kommuner som verkligen hade tagit ställning till att gynna närodlat utifrån specifika motiv som kunde kopplas till den kommunala verksamhetens förutsättningar och ambitionsnivå att gynna närodlat.

Bristen på kunskap och reflektion ledde till att arbetet i många fall snarare mer handlade om en allmän viljeyttring i olika måldokument där man fått backa för de hinder som framkommit när arbetet gått mot en mer konkret utformning.

Ytterligare en förklaring till att arbetet med att stimulera närodlat främst är en diskussion och inte så mycket ett praktiskt arbete kanske delvis kan förklaras med att arbetet är relativt nytt i flera av kommunerna. Dessutom finns det ingen tradition att gynna närodlat i den kommunala planeringen vilket betyder att det saknas förebilder som kommunerna kan hämta exempel ifrån.

Intressant är att nästan samtliga kommuner spontant tog upp att man hade mål eller ett arbete med att öka andelen ekologiska livsmedel i de kommunala köken, även de kommuner som inte angett miljöarbetet som motiv till att stimulera närodlat. Detta tyder på att man ändå kopplar samman närodlat med ekologiskt vilket kan antas motiveras utifrån ett miljöarbete.

En uppfattning som jag fick när jag gjorde mina intervjuer var att omfattningen av arbetet med att stimulera närodlat mycket handlade om det engagemang som fanns hos de tjänstemän som jag intervjuade. Om engagemanget från de enskilda tjänstemännen avspeglade engagemanget i hela den kommunala organisationen eller om de personer som jag intervjuade var enskilda entusiaster vilka påverkade arbetet i kommunen är svårt att avgöra utifrån den undersökning jag gjort.

Flera av kommunerna associerade i första hand arbetet med att stimulera närodlat med upphandlingsarbetet. Koloniområden och odlingslotter var inte något som självklart togs upp som ett led i att stimulera närproducerat. Förekomsten av koloni/odlingslotter framgick framför allt när jag specifikt frågade om det fanns. I de fall där det framkom att kommunen planlägger mark för odlingslotter handlar odlingen ofta främst om att nå rekreativa syften eller att öka den biologiska mångfalden, snarare än att tillgodose livsmedelssäkerhet eller möjlighet till närodlat mat.

Intressant var att se hur olika och varierande motiven var till arbetet med att stimulera närodlat. En viktig iakttagelse var att det verkade som att vissa motiv för att stimulera närodlat hade en mer självklar roll i det kommunala arbetet. Det handlade framför allt om motiv som kunde kopplas till den fysiska planeringen, till exempel i ställningstagande om att undvika att bygga på jordbruksmark, att gynna rekreation och biologisk mångfald genom att planlägga mark för kolonilotter. Frågan om att bevara jordbruksmark berör många frågor om kommunens fysiska utveckling vari det ligger flera olika intressen. Det politiska stödet verkar ha varit särskilt avgörande i frågan om att bevara jordbruksmark.

Förutsättningar och organisation

En tendens i denna studie är att de större kommunerna hade ett mer omfattande arbete för att stimulera närodlat i den fysiska planeringen än de mindre. Förklaringen till skillnad i arbetet har troligen att göra med att kommuner med fler innevånare dels har resurser att driva ett mer omfattande kommunalt arbete, dels troligen har en större attraktionskraft vilket leder till ett högre exploateringsstryck som kan innebära att frågor om kommunens fysiska planering utgör en mer aktuell diskussion. Flera av de mindre kommunerna angav att odling i staden/tätorten i princip inte var någon fråga som ligger på det kommunala bordet eftersom de privatpersoner som är intresserade av att odla ofta har egna villaträdgårdar.

Kommunens organisation och förutsättningar visade sig också vara en avgörande faktor till möjligheten att stimulera närproducerat inom olika ämnesområden. Genom sitt stora markinnehav intog Huddinge en särställning i den möjlighet att påverka jordbruket som markinnehavet gav. Huddinges marksituation medgav att man också kunde stimulera närodlat utifrån ett flertal olika motiv vilka i många kommuner till stor del ligger inom länsstyrelsens ansvarsområden så som; jordbruk, naturvård och friluftsliv. Omfattningen av kommunernas livsmedelupphandling verkar ha betydelse, generellt kan man säga att stora upphandlingssamarbeten ser ut att göra upphandlingen av närproducerade livsmedel till en mer komplicerad process där det blir svårare för enskilda kommuner att införa nya upphandlingsmetoder.

Sektorstänkande präglar kommunens organisation på olika nivåer, det handlar dels om kommunens formella uppdrag i förhållande till andra myndigheter men också kommunens egen organisering av sin verksamhet. Trots att lantbruken i många kommuner är de som kanske har störst påverkan på den totala markanvändningen finns det ingen naturlig koppling som knyter dessa båda aktörer samman. Antagligen har detta att göra med att lantbrukare står under länsstyrelsens ansvar och att deras produktion i hög grad är beroende av EU:s jordbruksstöd. I den kommunala fysiska planeringen är det resultatet av uppdelningen mellan myndigheter som troligtvis har bidragit till kommunernas fokus på tätorternas och de tätortsnära områdenas planering, där lansbygden och lantbrukarna ses som aktörer utanför det kommunala inflytandet. Sektorstänkandet mellan nämnder inom kommunen blir tydligt eftersom ett arbete med att stimulera närodlat kan spänna över flera kommunala verksamheter. Ingen av de tillfrågade kommunerna har ett omfattande arbete och samarbete för att stimulera närodlat inom samtliga områden; fysisk planering, näringsliv och upphandling.

Svårigheter

Något som ofta framkom som ett dilemma i det kommunala arbetet var balansgången i kommunens relation och möjlighet att påverka det lokala näringslivet. Ofta sågs LOU som ett hinder vid upphandlingen av närodlat. Ytterligare ett hinder i de kommuner som ändrat sina upphandlingsförfaranden för att underlätta för lokala producenter att lämna anbud visade sig vara bristen på producenter med kapacitet att leverera den närodlat mat som efterfrågades. Uppenbarligen finns det ett glapp mellan lantbrukares vilja att leverera lokalt och den efterfrågan som finns på marknaden. Falköping framhöll själva dilemmat med att ha bidragit till att ett stort intresse för närodlat vuxit fram men att man nu var oförmögen att möta detta intresse i den egna kommunala verksamheten. Den intervjuade såg i Falköpings fall att nästa steg i arbetet med att stimulera närodlat mat måste bli att föra en dialog med de lokala lantbrukarna för att se om de på något vis kan förändra sin verksamhet så att den kan möta de kommunala behoven.

Mitt intryck är att upphandlingen kanske är det mest komplicerade arbetsfältet för att stimulera närodlat, trots att upphandlingen ofta ses som en sektor med potential att stimulera marknaden. Svårigheten med att göra upphandlingar av närodlat finns delvis till följd av LOU vilken gör att kommunen ofta måste förändra logistik och upphandlingssystem för att möjliggöra upphandling av mindre kvantiteter.

Även om det ofta lyfts fram att LOU komplicerar processen med att göra lokala upphandlingar, verkar det som att det finns strategier för att kringgå detta hinder. En viktig iakttagelse är att den verkliga svårigheten med att få närodlat mat i upphandlingen grundar sig i faktorer som är svåra för kommunen att påverka. Ett stort problem verkar vara att det inte finns lokala lantbrukare som producerar det som kommunen efterfrågar. Tänkbara orsaker till detta kan vara att lantbrukarna inte har hunnit anpassa sin verksamhet efter en ökad lokal efterfrågan, det kan också finnas förklaringar kopplade till EU:s jordbrukspolitik där jordbruket kanske snarare fungerar som en landskapsvårdande verksamhet än för att producera mat som efterfrågas av en lokal marknad. –Grönsaksodling är exempelvis en betydligt mer krävande verksamhet än vallodling och djurproduktion. Kanske saknas det ekonomiska incitament för lantbrukare att odla exempelvis grönsaker. Ytterligare förklaringar kan hänga samman med den nationella lagstiftningen; vem är det som äger den jordbruksmark som brukas idag? Går det att få lönsamhet på ett jordbruk där man själv har köpt lantbruksegendomen eller är man tvungen att ägna sig åt andra verksamheter för att ha råd att inneha en jordbruksfastighet? I Haninge lyfte man fram svårigheten för bönder att själva konkurrera om markpriser när det finns flera olika intressen. Att känna till orsakerna till varför bönder inte odlar det som efterfrågas eller varför man inte svarar på anbud är avgörande för att bedriva ett relevant arbete med närodlat inom den kommunala upphandlingen, annars finns risken att man gör investeringar i organisationer som inte visar sig fungera.

Reflektion vad är arbetet med att stimulera närodlat idag och vad skulle det kunna vara?

Många kommuner har antagna miljömål och klimatmål med ambitionen att minska kommunens utsläpp av växthusgaser. Något som går att ifrågasätta är om närodlat i den lokala upphandlingen verkligen bidrar till att minska utsläppen av växthusgaser. Intressant i sammanhanget är att ingen kommun aktivt uppmanar sina medborgare att odla sin egen mat på odlingslotter, i trädgårdar etc., något som kan tänkas ge den minsta möjliga energiförbrukning genom ett direkt produktions- och konsumtionsled. En tänkbar förklaring till detta resultat kan vara att egen odling inte sammanfaller med uppenbara ekonomiska intressen – snarare skulle en omfattande odling bland privatpersoner eventuellt kunna ses som ett hot som skulle bromsa tillväxten i det lokala näringslivet.

Ingen av kommunerna angav heller att de har ändrat odlingen i de kommunala planteringarna till mer ätbara växter såsom fruktträd. Kanske kan denna iakttagelse

kopplas samman med att ingen av kommunerna har en krisberedskapsplan som förbereder för en eventuell livsmedelskris. Slutsatsen blir att livsmedel i nuläget inte är något som på allvar betraktas som en säkerhetsfaktor i den kommunala planeringen. Tydligt är att motiven till att stimulera närodlat mat inte är kopplat till att i nuläget säkra mattillgången i sig. Arbetet med att stimulera närproducerat är snarare en indirekt verkan av att uppnå olika intressen som ligger på kommunens bord.

En slutsats blir att de många motiven till att stimulera närodlat mat både utgör en begränsning och en möjlighet i förutsättningarna till arbetet i den kommunala planeringen. Begränsningen är att det kan vara svårt att motivera kommuner att jobba med närodlat enbart som en metod för att uppnå andra kommunala mål, särskilt om nyttan av närodlat bygger på lösa argument. Möjligheten ligger i att ta tillvara det intresse som finns för närodlat och genom väl underbyggda argument och metoder som relaterar till de egna lokala förutsättningarna låta arbetet med att stimulera närodlat vara ett samlande motiv i syfte att nå flera både långsiktiga och närliggande mål inom olika sektorer i det kommunala arbetet.

Avslutning

Mot bakgrund av att den fysiska planeringen, enligt mina intervjuresultat verkar vara det område där kommunerna har mest makt att påverka förutsättningarna för närodlat mat skulle det vara intressant att veta på vilket sätt som verktygen inom den fysiska planeringen används. I den fysiska planeringen har översiktsplanen en särställning då det är det enda dokumentet som anger planering/ utveckling i hela kommunen och dokumentet bör därmed inte vara specifikt tätortsfokuserat. I nästa avsnitt går jag vidare in på de studerade kommunernas fysiska planering genom att studera dess översiktsplaner för att se hur man i dessa hanterar intressen så som jordbruksmark. Hur framställs jordbruket och jordbruksmarkens roll och vilka strategier anges för att uppnå motiven?

3.2. Textanalys översiktsplaner

Detta är den andra delen av empirin och här studeras Falköpings, Gislaveds, Hagfors, Huddinges, Ovanåkers, Varbergs, Tjörns och Örebro's översiktsplaner. Studien fokuserar på hur kommunerna väljer att framställa jordbruket och jordbruksmarken i sina översiktsplaner. Resultatet sammanställs i en analys där generella drag lyfts fram och diskuteras.

Metod

Utifrån resultatet av mina intervjuer i de elva kommunerna har jag valt att gå vidare med åtta av kommunerna. I dessa kommuner gör jag fördjupade studier av deras översiktsplaner för att se hur man i dessa beskriver jordbruksmarkens roll i den fysiska utvecklingen. Att antalet kommuner är mindre än i intervjuundersökningen beror på att jag har valt att inte ta med Åre, Robertsfors och Grästorps eftersom deras översiktsplaner är antagna 1990 och jag bedömt att de därmed inte kan avspegla den aktuella planeringspolitiken. I Tjörns fall har jag studerat samrådshandlingarna eftersom den nya översiktsplanen förväntas antas under 2012. I min studie har jag utgått från tre huvudområden; hur kommunen beskriver jordbruket, vilken stadsbyggnadsstrategi man anger i översiktsplanen samt att jag undersöker om man i översiktsplanen tar hänsyn till det nationella miljömålet nr 13 ett rikt odlingslandskap.

Varför jag valt att titta på just nämnda områden beror dels på att jag måste göra en avgränsning av undersökningen, utifrån denna avgränsning har jag bedömt att dessa tre områden på ett direkt eller indirekt sätt kan säga något om kommunernas hantering och syn på jordbruket i den fysiska planeringen. I beskrivningen av jordbruket är det den

direkta framställningen av jordbrukets intressen och dess koppling till samhället som intresserat mig. När det gäller stadsbyggnad har jag tänkt att den stadsbyggnadsstrategi som beskrivs också kan säga något om hur man hanterar jordbruksmark i relation till bebyggelseutveckling. Det nationella miljömålet nr 13 – ett rikt odlingslandskap är av intresse eftersom det uttryckligen syftar till att bevara jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion. Utifrån resultaten av min översiktsplaneanalys har jag gjort en sammanfattande analys av det resultat jag fått fram från de åtta översiktsplanerna. I denna analys ser jag om det trots översiktsplanernas olika karaktärer går att utläsa några generella tendenser för hur jordbruket beskrivs i översiktsplanerna. Intressanta iakttagelser har varit att se om det finns tydliga skillnader mellan kommunernas sätt att beskriva jordbruket och vad man väljer att lyfta fram som värden med till exempel jordbruksmarken.

Resultat textanalys

Jordbruk

Samtliga av de åtta kommunerna hade egna rubriker för jordbruket. I *Falköping*, *Gislaved*, *Hagfors*, *Ovanåker*, *Varberg*, *Tjörn*, *Örebro* är jordbruket samlat tillsammans med andra näringslivsgrenar. *Huddinge* har placerat sin beskrivning av jordbruket under en egen rubrik i ett kapitel som kallas ”riktlinjer”, vilket beskriver olika ämnesområden som är aktuella i den fysiska planeringen. *Hagfors*, *Ovanåker*, *Tjörn* har ytterligare ett avsnitt där jordbruket behandlas. I *Tjörns* fall finns ett andra jordbruksavsnitt placerat under ett eget kapitel om areella näringar i den del av översiktsplanen som beskriver ”Allmänna intressen miljö och riskfaktorer”. *Ovanåker* beskriver även jordbruket under användning av mark och vatten. I *Hagfors* fall kan man hitta en beskrivning av jordbruket under markanvändning.

Tabell 9: Tabellen visar värden som kommunerna anger att jordbruket kan bidra till då de beskriver jordbruk i sina översiktsplaner.

Kommun	Lokalekonomiska livsmedelsförädling	Trygg livsmedelsförsörjning	Landskapsvård	Övrigt
Falköping	X			
Gislaved				
Hagfors		X		
Huddinge			X	
Ovanåker				Livsmedelsproduktion
Tjörn		X	X	
Varberg	X	X		
Örebro				Viktig samhällsurs

Värden som framför allt framhålls med jordbruket är: gynna det lokala näringslivet genom livsmedelsförädling *Falköping, Varberg*, landskapsvårdande funktion viktig för biologiska- och kulturella- värden *Huddinge, Ovanåker, Tjörn*, friluftslivet ett intresseområde som är beroende av landskapets skötsel *Huddinge*, livsmedelsproduktion *Ovanåker*, trygg livsmedelsförsörjning *Hagfors, Tjörn, Varberg*, viktig samhällsresurs *Örebro*.

Tabell 10: Tabellen visar motiven till jordbruk i kommunen, delvis handlar det om framtida motiv. Jag kunde inte hitta några definerade motiv i Gislaved och Örebro.

Kommun	Ökad ekonomisk betydelse	Landskaps -bild	Biologisk mångfald	Friluftsliv	Kulturland- skapet	Framtida behov
Falköping	X					Ökat behov av förnyelsebar energi
Gislaved						
Hagfors						Ökad befolkning att försörja, viktigt att bevara den långsiktiga produktionsförmågan
Huddinge		X	X	X	X	Ekologisk produktion viktig för hållbart samhälle. Ev. nya användnings- områden av jordbruksmark.
Ovanåker		X	X		X	
Tjörn	X	X	X		X	Lokal livsmedelsförsörjning viktigare
Varberg	X					Behovet av mark som kan producera biologisk råvara ökar
Örebro						

Falköping, Gislaved, Hagfors, Ovanåker, Varberg anger mer specifik information i varierande grad om jordbruket så som areal, antal anställda, eller typ av produktion. *Örebro, Tjörn* ger inga specifika sifferuppgifter angående jordbruket.

Förändringar som kan komma att påverka jordbruket anges vara: viss andel jordbruksmark kommer att tas i anspråk för tätortsutveckling *Tjörn, Varberg*, livsmedelsförädlingen kan komma att få ökad betydelse *Falköping*, jordbruket kan bli energiproducent *Falköping*, ökad betydelse för vatten och avfallshantering *Huddinge, Varberg* anger att behovet av mark som kan producera biologisk råvara kan förväntas stiga, *Tjörn* anger att man tror att lokal livsmedelsförsörjning kommer att bli viktigare i framtiden. *Hagfors* uttrycker en liknande vision som *Tjörn* och räknar med att jordbruksmarken kommer att få en större betydelse i och med att världens befolkning

ökar. *Örebro, Gislaved, Ovanåker* anger inga specifika utvecklingsscenarier för jordbruket, ytterligare kommuner *Hagfors, Falköping, Ovanåker* anger inte något specifikt ställningstagande för att skydda jordbruksmarken. *Huddinge* skriver att man ska undvika att bebygga jordbruksmark. *Gislaved* anser att jordbruksmarken skall ges prioritet i den fortsatta markanvändningen, man ska också göra noggranna avväganden och analyser mellan intressen i tätortsnära lägen; vid konflikt ska intresse ges företräde vilkens ändamål på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning. *Tjörn* hävdar att åkermark utanför tätorterna inte ska vara föremål för någon omfattande bebyggelse. I en tätortsstudie som anger bebyggelseutveckling finns dock delvis områden med jordbruksmark utpekade för denna där man ansett att tätortens intresse vägt tyngre. I *Varberg* anger man att den bästa jordbruksmarken i så stor utsträckning som möjligt ska skyddas från bebyggelse, man påpekar också att tätortsutveckling kan väga tyngre än jordbrukets intresse. *Örebro* skriver:

”Jordbruksmark är en viktig samhällsresurs och får därför endast bebyggas för att tillgodose betydelsefulla samhällsintressen och stadens utveckling eller då lämplig alternativ lokaliserings saknas, eller om en alternativ användning ger totalt större miljövinst än när marken används för jordbruk.”

Örebros ställningstagande kan ses som en definition av vad som i MB kap 3 § 4 anges som väsentliga samhällsintressen, jämför med texten nedan:

4 § Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse.
Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.
Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.

Stadsbyggnad

Örebro, Gislaved, Huddinge, Varberg anger förtätning som huvudstrategi vid ny bebyggelse i tätorten, *Falköping* vill se förtätning i stadskärnan, friliggande enbostadshus i stadens utkanter och man är vidare positiv till spridd bebyggelse på landsbygden. *Hagfors* är positiv till tät bebyggelse i tätorterna men hade ingen specifik förtätningstrategi och framhåller stora tomter på landsbygden. *Tjörn* anger att man vill koncentrera bebyggelsen till särskilda huvudstråk. *Ovanåker* har ingen särskild bebyggelsestrategi.

De motiv till förtätning som ges är: tillgänglighet till kommunikation och samhällsservice *Falköping, Huddinge, Tjörn*, det är viktigt att staden har en sådan storlek att man kan nå större delen av staden till fots eller med cykel *Örebro* bidrar till ett effektivt nyttjande av mark och tekniska resurser samt att förtätning gör det möjligt att hålla samman jord- och skogsbruksområden med goda produktionsmöjligheter *Varberg*. *Gislaved* vill enligt den övergripande bebyggelseinriktningen att kommunen aktivt ska verka för en långsiktig god hushållning med mark, vatten och andra resurser. *Hagfors* anger att man för de befintliga tätorterna vill utnyttja möjligheten till förtätning för att stärka ortens livskraft och hushålla med resurser. *Ovanåker* hade ingen förtätningstrategi.

Miljö kvalitetsmål 13 - ett rikt odlingslandskap

Fyra av kommunerna *Falköping*, *Gislaved*, *Hagfors*, *Tjörn* redovisar hur planen förhåller sig till det nationella miljömålet nr 13; ett rikt odlingslandskap. *Falköping* anger:

Jordbrukets intresse prioriteras framför annan bebyggelse på landsbygden.

Upprätthållande av det öppna landskapet genom skötsel av ängar och hagar bidrar till måluppfyllelse. Stöd av jordbruk med betesdrift är positivt. Säkerställd skötsel av ängar och hagar som turistattraktion bidrar till måluppfyllelse. Utbyggnadsområden påverkar i några fall betesmarker. *Gislaved* uppger att översiktsplanen hanterar målet på så vis att ängs- och hagmarker är avsatta som Natura 2000-områden och skyddas genom riktlinjer och skötselavtal samt att en levande landsbygd eftersträvas. *Tjörns* samrådshandling beskriver att man har särskilda rekommendationer för särskild hänsyn inom värdefulla miljöer i odlingslandskapet och värdefulla miljöer i övrigt. Utanför tätorten är Tjörns översiktsplan överlag restriktiv mot ny bebyggelse. Man anger ett exempel på vart kommunen kommer att ta delar av odlingslandskapet i anspråk till ny bebyggelse, man gör en samlad bedömning att miljömålet i huvudsak uppfylls.

Hagfors nämner miljömålen men visar inte direkt kopplingen till det konkreta kommunala arbetet. I *Huddinge*, *Ovanåker* utarbetades miljömålen strax efter eller i samband med att de nationella miljömålen blev antagna och de finns inte med i översiktsplanen, *Örebro*, *Varberg* väljer att inte nämna det specifika miljömålet.

Analys Resultat översiktsplanerna

Innan jag går in på att analysera de enskilda resultaten vill jag poängtera att det är svårt att jämföra översiktsplanerna eftersom de har olika karaktär både i struktur, omfattning, val av och sätt att behandla dessa frågor. Som exempel kan nämnas att spannet på sidantal i de olika översiktsplanerna låg mellan 56 sidor i Huddinge upp till Hagfors 397 sidor långa plan vilken stack ut i frågan om sidantal. De flesta planer låg på runt 100 sidor. Planernas olika karaktär kan förklaras med att det inte finns några tydliga riktlinjer för hur ett översiktsplanedokument ska utformas. Karaktärsskillnaderna samt det begränsade antalet studerade översiktsplaner gör att det är svårt att ge en generell bild av hur kommunerna har svarat.

Framställningen av jordbruket i översiktsplanerna i förhållande till översiktsplanens uppdrag

Om översiktsplanens innebörd och konsekvenser ska kunna utläsas utan svårigheter vilket anges i PBL Kap 4 § 1 är det viktigt att det finns en logik och läsbarhet i planen och att kommuninnevånarna inte förutsätts förstå vilka intentioner som kommunen avser genom knapphändiga formuleringar. Detta är kanske särskilt viktigt i ljuset av att översiktsplanen är ett av få områden i den kommunala verksamheten där kommunen har skyldighet att ta hänsyn till innevånarnas intressen genom det samråd som föregår antagandet av en översiktsplan. Min spontana reflektion efter att ha läst delar av översiktsplanerna och jämfört resultaten är att jag faktiskt inte vet så mycket mer om hur jordbruksmarken behandlas i de olika kommunerna. Visserligen anger flertalet kommuner på något sätt att man ska prioritera jordbrukets intressen men vad detta konkret innebär för den fysiska utvecklingen är svårt att utläsa. Några kommuner nämner att den högts klassade eller den bästa jordbruksmarken ska bevaras men vad som utmärker denna jordbruksmark och vart den finns belägen framgår inte tydligt i någon plan. Det är svårt att hitta en enkel förklaring till översiktsplanernas vaghet och eftersom jag har valt att fokusera på ett område i översiktsplanen kan jag inte säga om planerna i allmänhet är otydliga eller om det specifikt är jordbruket som beskrivs på ett otydligt sätt. Möjligen beror otydligheten på att det inte finns något specificerat innehåll/strategi för utarbetandet av en översiktsplan eller också är det en medveten strategi från de

kommunala politikerna, vilket kan tänkas göra det lättare att frångå planen i de fall detta kan framstå som mer bekvämt.

Jordbruksmarkens relation till livsmedel

Utifrån ett historiskt perspektiv kan värdet av jordbruksmark tyckas självklart i relation till livsmedelsförsörjning. I ett nutida planeringssammanhang är denna koppling dock inte längre given då åkermarken kan ha ett större ekonomiskt intresse vid en försäljning för exploatering än vad den har som resurs för livsmedelsproduktion.

Kanske mot bakgrund av jordbrukets förändrade betydelse är livsmedelsförsörjning/produktion inte heller självklart synligt i översiktsplanerna även om det ofta kan anses vara underförstått. Intressant att se är att två av kommunerna inte nämner livsmedel när man beskriver jordbruket. I Huddinge poängterar man till och med att livsmedelsproduktion inte är det primära motivet till att bevara jordbruket.

I de fall man nämner livsmedel som ett värde kopplat till jordbruksmark går det att se en skillnad i tyngdpunkten av framställningen av detta värde. Livsmedelsproduktionens primära syfte kan framställas som att ge människor mat, det kan också handla om att generera ekonomisk vinst från de livsmedel som produceras och eventuellt förädlas, det kan också handla om att jordbruksmarken kan få ökad betydelse för livsmedelsförsörjningen i framtiden. Endast i Hagfors nämns jordbruksmarkens betydelse utifrån ett globalt sammanhang.

I de fallen som kommunerna tar upp det nationella miljö kvalitetsmålet: ”ett rikt jordbrukslandskap” verkar störst fokus ligga på att bevara och skapa förutsättningar för den biologiska mångfalden med ängs och betesmarker i fokus. Falköping nämner visserligen att jordbrukets intresse ska prioriteras framför andra intressen på landsbygden men hur man ska främja värdet för livsmedelsproduktion nämns inte i direkta ordalag.

Jordbruksmarken och bebyggelsestrategi

Tätortsutveckling framstår som det största ”hotet” mot jordbruksmark då tätortens utveckling är det intresse som främst anges vara anledning till att jordbruksmark kan komma att tas i anspråk. Det framgår dock inte under vilka förutsättningar som tätorten ska ges prioritet, vad som kan definieras vara ”allmänna samhällsintressen” eller vad som kan tänkas bli åtgärder, som Örebro kommun uttrycker det, ger större miljönytta. Kanske kan det tolkas som att det är svårt att sätta upp riktlinjer i ett så övergripande dokument som översiktsplanen utgör eller också kan man se det som att man inte vet vilka intressen som kan uppstå i tätorterna och därför vill man lämna frågan öppen.

Även om bevarande av åkermark inte anges som det primära motivet till kommunernas förtättningsstrategier kan förtätning och tät bebyggelse tänkas öka möjligheterna att skydda åkermark.

Huddinge är den kommun som tydligast formulerar att man ska undvika att bebygga jordbruksmark. De kommuner som anger att jordbruket ska prioriteras beskriver inte vad inom jordbruket som ska ges prioritet, om det handlar om att undvika bebyggelse på den högst klassade åkermarken eller om det handlar om att försöka hålla samman större ytor av jordbruksmark.

Jordbruksmarkens dilemma

Den verkliga svårigheten med att hantera jordbruket i översiktsplanen är att det både är en resurs som används och brukas men att dess användning varken avspeglar det lokala behov av livsmedel som finns idag eller det behov som kan förväntas i framtiden. Detta dilemma gör snarare att behovet av att konkretisera jordbruket och dess betydelse blir ännu viktigare i översiktsplanen jämfört med intressen som har ett starkare juridiskt skydd eller intressen som prioriteras i samhället utifrån ett nulägesperspektiv.

Två ytterligheter som jag sett i framställning av jordbruket är att det antingen kan beskrivas utifrån ett nulägesperspektiv där jordbrukets potential som näringslivsgren framhålls ur en ekonomisk synvinkel. Den andra ytterligheten är att beskriva jordbruket endast ur ett framtidsperspektiv där dagens användning inte framkommer. När dessa motiv förekommer enskilt är risken stor att det långsiktiga skyddet går förlorat. Om man tänker ur en strikt ekonomisk synvinkel utifrån dagsläget finns det risk att man bortser från resurser som kan få värde under ändrade samhällsförhållanden. Kanske kan ”sämre” jordbruksmark bli mer värdefull när arealbehovet blir större till följd av en ökad befolkning eller minskade fossila resurser. Ser man istället jordbruksmark endast som en framtida resurs kan det bli svårt att motivera dess bevarande i relation till andra närliggande intressen, det kan också vara svårt att hålla jordbruksmarken öppen när det inte finns någon lönsamhet i att bruka den.

Vidare saknar jag en problematisering och exemplifiering av hur man kan ge lösningar vid tillfällen då jordbruksmark kan stå i konflikt med andra intressen. Om man säger sig vilja värna jordbruket framför andra intressen vilka är då lokaliseringalternativen till att bebygga jordbruksmark? – Är tanken att man bygger på skogsmark istället, vad har man för strategi? Ytterligare en aspekt som skulle vara intressant att se i planerna är ett resonemang kring om det finns förändringar av jordbruksmarkens användning som är mindre definitiva, till exempel våtmarker, rekreationsområden, golfbanor, hur skiljer sig ett sådant ingrepp från de konsekvenser vägar och bebyggelse ger? – Kan man i så fall tänka sig att viss typ av exploatering är lämpligare att göra på jordbruksmark?

Avslutning

Att undersöka enskilda översiktsplaner säger egentligen inte så mycket om hur kommunernas faktiska arbete ser ut med att stimulera närodlat. I nästa avsnitt sammanställs resultaten från intervjuerna med översiktsplaneanalyserna för att ge en något mer sammansatt bild av omfattningen av kommunernas arbete med att stimulera närodlat och vidare hur väl översiktsplanerna speglar det arbete man sagt sig bedriva enligt intervjuresultaten.

3.4 Jämförande analys intervjuer och översiktsplaner

För att sätta kommunernas arbete i ett bredare sammanhang, ges här en sammanställning av resultat och slutsatser från intervjuerna med översiktsplaneanalysens resultat. Diskussionen är intressant för att se huruvida resultaten av intervjustudierna avspeglar sig i översiktsplanerna och vice versa. Resultatet av denna sammanfattande analys pekar ytterligare på hur arbetet med att stimulera närodlat genomsyrar den kommunala verksamheten.

Hur förhåller sig översiktsplanerna till intervjuresultaten?

Som jag konstaterade i min analys av intervjuerna så är den fysiska planeringen inte det område som kommunerna i första hand associerar med att stimulera närodlat mat, detta är också något som jag tycker mig få bekräftat i översiktsplanerna.

I *Ovanåker*, *Huddinge*, *Tjörn*, *Örebro* uppgav man ändå att den fysiska planeringen hade varit själva upprinnelsen till arbetet med att stimulera närodlat, för *Ovanåker*, *Huddinge*, *Örebro* handlade det om framtagandet av ny översiktsplan och i *Tjörn* var det genom arbetet med en ny energi- och klimatplan.

Gemensamt för *Huddinge* och *Ovanåker* var att närodlade livsmedel inte var det primära motivet utan snarare ett mervärde av det landskapsvårdande huvudsyftet. För *Örebro* och *Hagfors* handlade arbetet om att värna åkermarken som resurs inför framtiden, i *Tjörns* fall handlade det främst om ett klimatperspektiv. Det går inte att avgöra om upprinnelsen till arbetet har resulterat i ett större fokus på jordbruket i

översiktsplanen. Möjligen att *Ovanåker, Huddinge, Tjörn* har tydligare formulerade motiv i sina beskrivningar av jordbruket jämfört med de andra översiktsplanerna.

Skillnader i förväntat resultat mellan intervjuer och översiktsplananalyserna förekom framför allt i *Örebro* och *Hagfors*. I *Örebro*s fall hade jag förväntat mig en mer specifik beskrivning av jordbruksmarkens betydelse med tanke på att detta hade varit en diskussion inför antagandet av deras översiktsplan. I *Hagfors* överraskades jag av den detaljerade beskrivning som gavs av jordbruket. Både *Örebro*s och *Hagfors* olika sätt att beskriva jordbruket tyder på att detaljeringsgraden i texten snarast speglade hela plandokumentets karaktär och inte var specifikt för beskrivningen av jordbruket.

De motiv som framkom i intervjuerna till att stimulera närodlad så som minska klimatpåverkan, lokalekonomiska - gynna det egna, levande landsbygd etc. framstår inte så tydligt i översiktsplanerna även om de delvis förekom. När de förekom kopplas de inte direkt ihop med livsmedel utan ställdes snarare samman med jordbrukets verksamhet i generella termer. Undantag för detta är livsmedelsförädling som anses gynna det lokala näringslivet *Falköping, Varberg*. Anledningen till detta kan vara ett sektorstänkande inom kommunerna, då man till exempel vill satsa på närodlad i de kommunala köken är detta inte självklart något som kommer in i översiktsplanens mer långsiktiga arbete. Det kan också ha att göra med att sambandet mellan att stimulera närodlade livsmedel och den fysiska planeringen inte upplevs som lika tydligt som sambandet mellan livsmedelsupphandling och närodlad och därför formuleras motiven till att stimulera närodlad inom andra arbetsområden. Ytterligare en förklaring kan vara att motiven inte är tillräckligt förankrade i kommunerna.

En intressant notering är att kolonilotter inte nämns i översiktsplanen i samband med jordbruket. Orsak till detta kan tänkas vara att jordbruket och åkermarken ofta beskrivs under näringsliv och att kolonilotter som icke vinstdrivande verksamhet därför inte ingår i denna rubrik. En annan förklaring i *Tjörns* fall, är att tanken på att detaljplanelägga åkermark för odling ännu bara är i idéstadiet bland planerarna och inte förankrat i den politiska processen.

I nuläget situation med god tillgång på billiga livsmedel framstår kolonilotternas roll snarare som rekreativ verksamhet än en källa till närodlad mat och det kan därför vara svårt att ta med kolonilotter som en faktor för livsmedelstrygghet.

Ingen av de intervjuade kände till om det fanns någon beredskapsplan för livsmedelsförsörjning i kommunen. En intressant iakttagelse är dock att *Tjörn* och *Varberg* lyfter jordbruksmarkens värde för en trygg livsmedelsförsörjning, dessutom nämner *Huddinge* att jordbruksmarken kan ha betydelse vid en eventuell krissituation men vad som orsakar denna kris och vilket behov jordbruksmarken kan ha anges inte i direkta termer.

Jag vill understryka att stimulera närodlade livsmedel är en komplicerad process utifrån det kommunala uppdraget. Då arbetet är relativt nytt i många av kommunerna samt att det inte finns något tydligt formulerat uppdrag för kommuner att stimulera närodlad mat innebär det att det är svårt för kommuner att ha en genomarbetad strategi för att stimulera närodlad mat.

Tabell 11. Förekommande motiv till att stimulera närodlad. (Tabellen är hämtad från intervju studien men i denna redovisning har jag inte med Gråstorp, Robertsfors och Åre eftersom de ska bli lättare att jämföra med översiktsplaneanalysen).

Kommun	Hållbar- utveckling	Klimat	Lokal- ekonomiska	Landskap	Levande- landsbygd	Synlig process	Övriga
Falköping	X		X		X		
Gislaved		x		X	X	X	Matkvalité
Hagfors		X		X			
Huddinge	X	X		X			Friluftsliv, biologisk mångfald, pedagogiska
Ovanåker			X	X			
Tjörn		X		X			
Varberg		X			X		
Örebro						X	Bevara jordbruksmark

Det faktum att kommunen inte har något tydligt formulerat uppdrag eller mandat för att stimulera närodlad mat betyder att arbetet initialt mycket handlar om att hitta vägar för att vidga det kommunala inflytandet över den lokala livsmedelsproduktionen. Om man ska nå resultat både inom upphandling i de kommunala köken och att skapa förutsättningar för en framtida lokal livsmedelsförsörjning gäller det att bedriva ett arbete på många fronter både sektors mässigt men också utifrån olika tidsperspektiv. Det handlar om att förankra och få kunskap om arbetet inom kommunen men också bland lantbrukare. Förankring och kunskap är viktigt för att kunna skapa förutsättningar för lantbrukare att vilja och kunna leverera till en lokal marknad, det handlar också om att hitta strategier för att kunna hävda jordbruksmarken mot andra intressen. Initialt kan det verka lätt att hitta politiskt stöd för en viljeyttring att stimulera närodlad mat men för att faktiskt nå resultat behövs ett konkret arbete som kräver pengar, resurser och en långsiktighet vilket det kan vara svårare att enas om.

Utifrån intervjuerna och studien av översiktsplanerna går det inte att fastställa om någon kommun specifikt utmärker sig i sitt arbete att stimulera närodlad mat utifrån ett helhetsperspektiv. Med helhetsperspektiv menar jag ett arbete med tydliga motiv som är integrerade i flera kommunala verksamhetsområden så som fysisk planering, upphandling, miljöarbete och näringslivssamverkan. Det handlar också om att jobba med frågan utifrån olika tidshorisonter, att avsätta resurser och att utvärdera hur verksamheten når upp till de motiv man satt.

Mina resultat har lett fram till att jag konstaterat att det inte finns någon tydlig väl genomarbetad strategi för att stimulera närodlad i de kommuner jag har undersökt. Däremot kan jag konstatera att flera av kommunerna bedriver arbete för att stimulera närodlad ur något hänseende med avseende på – fysisk planering, upphandling och näringsliv.

Tabell 10: Tabellen visar motiven till att ha ett aktivt jordbruk i kommunen, delvis handlar det om framtida motiv. Jag kunde inte hitta några definierade motiv i Gislaved och Örebro. (Tabellen är hämtad från textanalysen av översiktsplanerna).

Kommun	Ökad ekonomisk betydelse	Landskapsbild	Biologisk mångfald	Friluftsliv	Kulturlandskapet	Framtida behov
Falköping	X					Ökat behov av förnyelsebar energi
Gislaved						
Hagfors						Ökad befolkning att försörja, viktigt att bevara den långsiktiga produktionsförmågan
Huddinge		X	X	X	X	Ekologisk produktion viktig för hållbart samhälle. Ev. nya användningsområden av jordbruksmark.
Ovanåker		X	X		X	
Tjörn	X	X	X		X	Lokal livsmedelsförsörjning viktigare
Varberg	X					Behovet av mark som kan producera biologisk råvara ökar
Örebro						

Avslutning

I nästa del som är den avslutande diskussionsdelen sätter jag samman resultaten av min empiri och kopplar denna till den bakgrundsinformation som finns i början av uppsatsen. Genom sammanställningen diskuteras sätt att stimulera närodlat ur ett bredare sammanhang för att se om det går att hitta generella strategier för hur kommuner kan jobba med att stimulera närodlat idag samt att jag diskuterar vilka förändringar som skulle kunna öka möjligheten för att stimulera närodlat i framtiden.

4. Diskussion

Diskussionsdelen är den sista delen, här knyts arbetet samman genom att bakgrundsinformation, forskningsöversikten och teori- och begreppsdiskussionen sätts i relation till de resultat och de analyser som gjorts i empiridelen. Utifrån resultatet av forskningsöversikten och fallstudien och med hänsyn till min egen kompetens, står fysisk planering och upphandling i fokus i diskussionen. Diskussionsdelen består av tre delar; först en kort sammanfattning vad jag kommit fram till i arbetet med avseende på kommunala motiv och begränsningar för att stimulera närodlad mat. Därefter följer en konkretare del där det resultat som framkommit sätts samman och ställs i relation till hur arbetet med närodlade livsmedel skulle kunna appliceras i den kommunala planeringen. Slutligen belyses betydelsen av livsmedel i den kommunala planeringen utifrån ett större sammanhang. Det är i den första delen av diskussionen som arbetets övergripande frågeställningen ” Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?” besvaras.

4.1 Sammanfattning – närodlade livsmedel i kommunal planering

För att få en ingång till den mer omfattande diskussionen av närodlade livsmedel i kommunal planering ges här en kort sammanfattning av hur arbetet ser ut idag.

Varför vill kommuner stimulera närodlad mat i sin planering?

Arbetet med att stimulera närodlad mat i de kommuner jag har undersökt är i dagsläget inget omfattande arbete. Förklaringen till detta beror delvis på hinder i rådande lagstiftning, det handlar också om att det inte uttalat ligger inom ramarna för det traditionella kommunala uppdraget samt att det inte finns någon styrning uppifrån. I några av kommunerna kan arbetet snarare ses som en viljeyttring än som en konkret handling. Kommunernas inställning speglar delvis den allmänna uppfattningen bland Sveriges konsumenter att man vill stimulera närodlad mat för att minska klimatpåverkan, andra vanliga motiv handlar om att man vill gynna det lokala näringslivet och att man vill ha ett öppet landskap.

Vari ligger begränsningarna för det kommunala arbetet?

Det är flera faktorer som försvårar arbetet med att gynna närodlade livsmedel i den kommunala planeringen. Delvis hänger svårigheterna samman med den svenska lagstiftningen där specifikt LOU med grund i EU:s öppna marknad brukar nämnas som exempel. Kritik mot lagar av nationellt ursprung riktas framför allt mot MB kapitel 3 § 4 då lagtexten anses ge ett alltför stort tolkningsutrymme när man väger jordbruksmark mot vad som kallas ”väsentliga samhällsintressen”.

Förutom lagstiftningens påverkan av möjlighet att stimulera närodlad mat är jordbrukens villkor faktorer som påverkar möjligheten till upphandling av närodlade livsmedel. Även i de fall då kommuner ändrat sin upphandling för att lokala leverantörer lättare ska kunna svara på anbud har det i vissa fall visat sig svårt att hitta lokala producenter som kan leverera de livsmedel som efterfrågas. Utan att ha gjort några intervjuer med bönder är det svårt att exakt veta varför det inte produceras de närodlade livsmedel som efterfrågas. Förklaringarna kan tänkas ha flera orsaker. Dels kan det hänga samman med att jordbruket idag till stor del baserar sina inkomster utifrån olika EU stöd. Detta kan betyda att det inte är den faktiska produktionen i sig som ger lönsamheten utan snarare brukandet av jorden i allmänhet och att hålla landskapet öppet. – Är man

lantbrukare kan man anta att spannmål är lättare att producera än till exempel grönsaksodling vilket är en mer skötselkrävande verksamhet. Marknadens förskjutning från lokala till mer globala producenter har också påverkat jordbruket mot en mer specialiserad inriktning där produktionen inte bestäms av det lokala behovet. Specialiseringen innebär en mer storskalig produktion av grödor med en högre grad av monokultur. En annan aspekt kan vara att det färdigt produceras de närodlade livsmedel som efterfrågas men att dessa varor inte får avsättning på den lokala marknaden utan snarare blir en nationell/regional eller global produkt. Ytterligare en faktor som kan ha en inverkan är samhällets urbanisering vilken har förändrat människors levnadsvanor. Att vara lantbrukare idag innebär ett större ställningstagande än det var i ett ruralt samhälle då arbetstiden sträcker sig utöver kl 8-17 vilket kan anses vara dagens norm.

4. 2 Hur kan arbetet inom kommunal planering stimulera närodlade livsmedel?

Trots begränsningarna för kommunen att stimulera närodlad genom sin planering så finns det saker man kan göra men det kräver ett aktivt ställningstagande. Utifrån de resultat som framkommit om motiv och arbetssätt, samt mot bakgrund av min redogörelse av det svenska plansystemet ger jag här en konkretare sammanställning av hur kommuner kan gå till väga för att stimulera närodlade livsmedel. Jag fokuserar på vad man kan tänka på när man inleder ett sådant arbete inom verksamhetsområdena: fysisk planering och upphandling.

Att inleda arbetet - motiv och definition av närodlad

För att arbetet med att stimulera närodlad ska bli mer än en viljeyttring är det viktigt att arbetet bedrivs på ett medvetet sätt. Ett medvetet arbete förutsätter framför allt att man har väl genomtänkta motiv och en definition av vad närodlad är. Dessutom är det viktigt att man tydliggör ansvaret för arbetet, vilka verksamhetsområden i den kommunala planeringen som ska involveras. Nedan följer en mer ingående beskrivning av hur arbetet kan tänkas se ut med avseende på: motiv, verksamhet och definition av närodlad.

1. Att definiera motiv

När man ska definiera motiv till att stimulera närodlad är det viktigt att känna till att det finns flera motiv till ämnet både utifrån idéologiska och sakmässiga aspekter. Om man inte är medveten om de bakomliggande motiven till närodlad finns en risk att motstridiga intressen uppstår i arbetet till följd av skilda bakomliggande motiv. Det kan till exempel handla om att motivet för en individ är att stärka den lokala ekonomin – skapa arbetstillfällen, ge förutsättningar för ekonomisk lönsam lokal livsmedelsproduktion medan en annan individ drivs av ett starkt miljö engagemang – minska transporter, gynna biologisk mångfald. I sammanhang då det finns motstridiga intressen gäller det därför att försöka hitta faktorer som kan förena skilda intressen i samlande motiv. Ett samlande motiv för den som främst är intresserad av ekonomisk tillväxt i kommunen och den som främst är intresserad av att minska miljöpåverkan skulle kunna vara att ge förutsättningar för ett levande jordbrukslandskap som kan gynna både turism och biologisk mångfald.

Förutom att känna till vilka bakomliggande intressen det finns till individens motiv, är det viktigt att tänka på att närodlad inte är ett definierat begrepp i sig. Detta innebär att de sakargument som lyfts upp för närodlad kritiskt måste granskas utifrån det motiv som man vill uppnå. Exempelvis kan det vara bättre att köpa tomater från Spanien än att köpa tomater odlade i uppvärmda växthus i Sverige om det är utsläppen av växthusgaser som man vill minska.

En viktig aspekt av motiven till närodlat är att det går att hitta motiv utifrån olika tidsaspekter. Det går att hitta motiv både utifrån ett nulägesperspektiv och framtida perspektiv. Exempel på motiv ur ett nulägesperspektiv kan vara: lokala arbetstillfällen, tillgodose en efterfrågan av närodlat i de kommunala köken, ett öppet landskap. Exempel på motiv ur ett framtida perspektiv kan vara: trygg livsmedelsförsörjning, biologisk mångfald, minska klimatpåverkan. Samtidigt som det går att göra en uppdelning av motiv i framtid och nutid gäller det också att se att dessa aspekter kan hänga samman. Lokalisering av livsmedel kan ses som en del av ett paradigmskifte inom samhällsplaneringen som syftar till en minskad användning av fossil energi. Ett paradigmskifte är en komplicerad process och det är inte realistiskt att tänka sig att man som enskild kommun kan skapa ett komplett fungerande system där man gör sig oberoende av fossil energianvändning. Det man däremot kan tänka sig är att man som kommun är med och bidrar till en successiv förändring mot ett samhälle som bygger på förnyelsebar energi. I detta sammanhang kan det finnas en vits i att upphandla närodlat även om det inte innebär en minskning av utsläppen av växthusgaser. Genom att skapa en efterfrågan av närodlat kan man som kommun bli del av utvecklingen av lokala system som på sikt kan utvecklas att bli energisnåla och därmed bidra till ett minskat utsläpp av växthusgaser. Att vara med och bidra till ett samhälle som bygger på en lokal resursanvändning kan därmed också ses som ett motiv i sig.

2. Avgränsning av verksamhetsområde

Som jag beskrivit i föregående stycke finns det många motiv till närodlat. De många motiven innebär att närodlat kan inkluderas i flera kommunala verksamhetsområden så som fysisk planering, upphandling, näringslivsarbete etc. Bredden i motiv till närodlat kan anses vara både en styrka och en svaghet. Oavsett hur man ställer sig till de många motiven är det viktigt att man som kommun avgränsar sitt arbete på ett sätt så att det praktiskt går att genomföra. Avgränsningen kan dels göras utifrån kommunens motiv, det kan också handla om en avgränsning som bygger på de resurser man har att tillgå i form av ekonomi och kompetens. Fördelen med ett arbete som spänner över flera verksamhetsområden är att det på ett mer holistiskt sätt kan ta sig an frågan och därmed öka möjligheten till att stimulera närodlat. Nackdelen är att det kan bli ett alltför allmänt arbete om man inte har tydliga motiv och avsatta resurser för frågan. Är man en kommun med begränsade ekonomiska eller kompetensmässiga resurser kan det vara klokt att fokusera på ett verksamhetsområde. Samtidigt som specifika resurser spelar en viktig roll ska man inte underskatta möjligheten att stimulera närodlat genom att öka människors allmänna medvetenhet och intresse för frågan.

3. Definition av närodlat

Definitionen av närodlat bör hänga samman med de motiv som man vill uppnå. För att avgränsa begreppet väljer jag att tala om en geografisk definition av närodlat. Den geografiska definitionen innebär dock inte att man helt kan bortse från de allmänna produktionsförhållandena som påverkar relevansen för de motiv man satt upp. När man ska sätta en geografisk definition bör man diskutera om man ska ha en kommunal definition av närodlat eller en regional. Med en kommunal definition menar jag att närodlat inkluderar de livsmedel som odlas/föds upp inom den egna kommunen. En regional definition kan exempelvis vara den som man använder sig av i bondens marknad - närodlat är det som produceras inom en 25 mils radie från marknadsplatsen. Skillnaden mellan att ha en kommunal definition jämfört med en regional definition är att den kommunala definitionen kan gynna specifika motiv med fysisk lokalisering till den egna kommunen. Exempelvis; ett öppet landskap, biologisk mångfald, skapa arbetstillfällen, gynna den lokala ekonomin samt att ge människor möjlighet att odla. En regional definition av närodlat kan ha större relevans om det till exempel handlar om att nå

relativa mål som minskade transporter, det kan också handla om ett konsumentperspektiv som att tillmötesgå en efterfrågan av närodlad eller att kunna servera naturligt färska varor. Vill man stimulera närodlad utifrån flera typer av motiv kan det vara aktuellt att differentiera definitionen av närodlad. Inom upphandling kan man ha olika geografiska avgränsningar beroende på vilket livsmedel det gäller. Till exempel kanske det odlas potatis i den egna kommunen medan tomat inte odlas vilket dessutom är mer energisnålt att köpa från Spanien än Sverige. Inom upphandling gäller det också att komma ihåg att det finns en skillnad mellan att upphandla råvaror och att upphandla förädlade livsmedel som kan vara sammansatta av flera olika råvaror. Vad gäller de förädlade livsmedlen får man fundera över om definitionen av närproducerat ska gälla samtliga ingredienser.

Att stimulera närodlad inom fysisk planering

Den fysiska planeringen är det område där kommunen har den egentliga makten att påverka de fysiska förutsättningarna till närodlade livsmedel genom att ange markanvändning. Den fysiska planeringen med avseende på översiktsplanen kanske framför allt har en långsiktig påverkan av närodlad men beslut kan också ha en direkt verkan då planer på att till exempel bebygga jordbruksmark kan tänkas påverka bönders vilja att satsa på jordbruk inom ett område.

Översiktsplanering

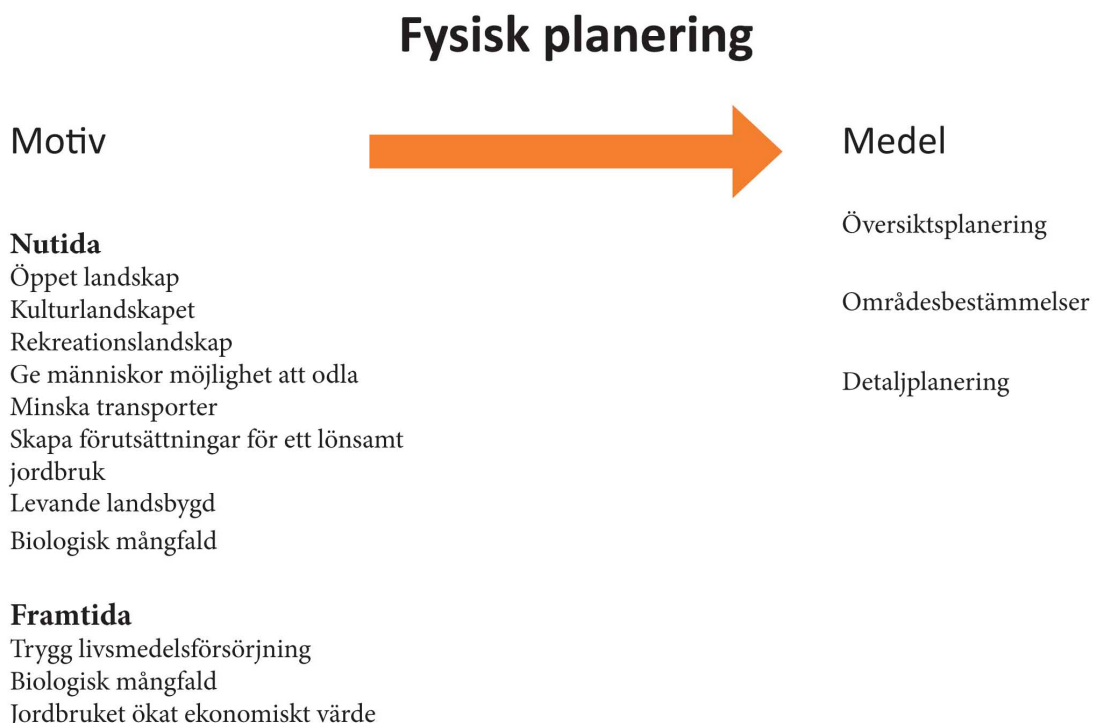
För att översiktsplanen ska kunna vara ett fungerande verktyg som ger vägledning till hur kommunens framtida utveckling ska vara tydlig i sitt sätt att beskriva de mål man strävar mot och vägar för att uppnå dessa. Som kommun har man stor frihet att själv bestämma översiktsplanens utformning och innehåll. Nedan beskriver jag tre aspekter som kan tänkas påverka möjligheterna till närodlad genom översiktsplanen:

1. **Översiktsplanens innehåll:** I den undersökning som jag gjort framkommer det att sättet man beskriver jordbruket och dess syfte på varierar mycket mellan olika kommuner. Om man vill stimulera närodlade livsmedel i den egna kommunen är det viktigt att detta också framgår i översiktsplanen eftersom den är det dokument som är vägledande för kommunens framtida fysiska utveckling. Det är viktigt att inte utelämna livsmedel som ett underförstått syfte med jordbruksmarken och jordbruket då detta intresse i dagens sammanhang kan uppfattas som svagare än andra samhällsintressen. För att ytterligare lyfta jordbruksmarkens värde är det av betydelse att poängtera andra intressen så som biologisk mångfald, landskapsbild, arbetstillfällen och pedagogisk funktion. Dessutom kan man vidga perspektivet genom att ställa jordbruksmarken i relation till globala frågor så som livsmedelssäkerhet, värdet av närodlad livsmedelskonsumtion för att minska transporter och möjligheten att sluta lokala kretslopp. Viktigt är också att lyfta fram fysiska faktorer som kan ha betydelse för lantbruket, det kan till exempel handla om att inte splittra jordbruksmark samt att urskilja och ta hänsyn till jordbruksmarkens kvalitet när man i översiktsplanen anger den framtida bebyggelseutvecklingen. Dessa strukturer och värden kan visas i en egen karta för jordbruket.
2. **Placering av frågor kopplade till jordbruket:** Placeringen av jordbruket som ämnesområde i översiktsplanen kan vara av avgörande betydelse för det fokus som man väljer att lägga på jordbruket. Det är vanligt att beskriva jordbruket under ett näringslivskapitel men man skulle också kunna tänka sig att ha jordbruket under miljö om man vill lägga större vikt vid jordbrukets betydelse för till exempel biologisk mångfald eller om man vill lyfta det lokala jordbrukets potential att

minska utsläppet av växthusgaser. Ett sätt att tydliggöra det lokala jordbrukets betydelse för livsmedel kan vara att omnämna detta när man beskriver jordbruket men också när man beskriver de aspekter som ligger till grund för kommunens bebyggelseutveckling. Man skulle även kunna tänka sig att införa jordbruk tillsammans med andra system under en rubrik om lokala flöden som till exempel energi.

3. **Ställningstagande:** Översiktsplanen har en vägledande roll för områdesbestämmelser och detaljplanering vilka är verktyg med högre detaljeringsgrad. När man tänker översiktsplan handlar det om att inte bara tänka översiktsplan utan att också se till de underliggande nivåerna. Som vägledande instrument kan det till exempel vara av betydelse att man redan i översiktsplanen pekar ut de områden som bör omfattas av områdesbestämmelser för att skydda värdefull jordbruksmark. Likaså kan man när man anger de områden som bör omfattas av detaljplan, klargöra att delar av detaljplanerna bör innefatta planläggning av jordbruksmark för odling. Ytterligare ett ställningstagande som är relevant är att diskutera hur man ställer sig till MB kap 3 § 4 och vad man som kommun anser vara väsentliga samhällsintressen i förhållande till jordbruksmarkens intresse.

Tabell 13 ovan visar en schematisk uppställning av hur man kan tänka angående motiv för att stimulera närodlat inom den fysiska planeringen.

Fördjupad Översiktsplan

En fördjupad översiktsplan av jordbruk kan vara ytterligare ett sätt att mer ingående belysa jordbrukets intresse och ge mer detaljerade riktlinjer för den fysiska planeringen genom att analysera jordbrukets förutsättningar och värde. I detta dokument kan man gå in mer konkret på vilka områden i kommunen där jordbruksmarken är speciellt värdefull eller om det finns strukturer som är viktiga att bevara för ett fungerande jordbruk. Man kan tänka sig att den fördjupade översiktsplanen fungerar som någon typ av jordbruksanalys liknande den som finns i det danska plansystemet. Den fördjupade översiktsplanen kan även fungera som ett mer detaljerat underlag till områdesbestämmelser och detaljplanläggning. Jordbruk kan tänkas att kombineras med andra ämnesfördjupningar så som energi i ett gemensamt tema om lokala flöden eller i en fördjupad översiktsplan med tema landsbygd eller stad-land interaktioner.

Illustration 3: Bilden visar ett kolonilotsområde i Uppsala under april.

Områdesbestämmelser

Ofta handlar områdesbestämmelser om riktlinjer för bebyggelse men det skulle också kunna användas som skydd mot exploatering inom områden där jordbruksmarken har särskilt hög kvalitet eller den fysiska strukturen är särskilt avgörande. Bestämmelserna skulle kunna grundas på analyser av jordbruksmarken liknande det system som finns i det danska plansystemet men utifrån ett svenskt kommunalt perspektiv där en fördjupad översiktsplan skulle kunna ha denna funktion.

Detaljplanering

Genom detaljplanering som oftast förekommer i tätorternas närhet kan man specifikt skydda jordbruksmark genom att planlägga denna som kvartersmark vilken kan användas för odling. Man kan också undvika att bebygga jordbruksmark genom att planlägga den som allmän plats och specifikt ange användningen park eller natur. Att planlägga mark för odling kan dels tänkas gynna närodlade livsmedel ur ett kort perspektiv genom att det kan ge människor i tätorterna möjlighet att odla jorden för egen konsumtion på kolonilotter. Det kan också på längre sikt bidra till att jordbruksmark sparas till tider med

sämre förhållanden inom livsmedelsförsörjningen. Ser man bara till det längre perspektivet är det inte lika viktigt att den nuvarande markanvändningen blir odling och ur denna aspekt kan det passa bättre att planlägga marken som park eller natur. Genom att planlägga för park eller natur kan man förhindra verksamheter som hårdgör eller på olika sätt riskerar att förgifta eller förstöra markens möjlighet att odlas på i framtiden, samtidigt kan man därmed använda marken till något som efterfrågas ur ett nulägesperspektiv.

Tabell 14 nedan har samlat några av de strategier som man kan använda sig av inom de olika planverktygen i den fysiska planeringen.

Översiktsplanering	Områdesbestämmelser	Detaljplanering
<ul style="list-style-type: none">• Skapa förutsättningar för en god struktur• Ha ett helhetstänkande där ex. bebyggelsestrategier utformas med hänsyn till jordbruket.• Peka ut områden för områdesbestämmelser och detaljplanläggning.• Ta ställning till vad som kan vara väsentliga samhällsintressen.• Visa på alternativa strategier till att bebygga jordbruksmark.• Viktigt med dialog med lantbrukare för att identifiera eventuella problem• Tydligöra motiven till jordbruket	<ul style="list-style-type: none">• Peka ut den bästa jordbruksmarken och skydda den.	<ul style="list-style-type: none">• Planlägg mark som kvartersmark för odling.• Planlägg mark som parkmark antingen för gemensam odling eller för annan aktivitet som ej hårdgör marken.

Att stimulera närodlat inom upphandling

De huvudsakliga verktygen för att gynna närodlat inom upphandling har enligt detta arbete varit: att göra upphandlingarna mindre, att bryta ut enskilda råvarugrupper, samdistribution och att erbjuda producenter hjälp vid anbudsproceduren (se sida 28). För att arbetet med att stimulera närodlat inom upphandling ska ha relevans är det även oerhört viktigt att ha god kännedom om det lokala jordbruket och vilken situation det befinner sig i. En förändrad upphandlingsorganisation som möjliggör för mindre leverantörer att svara på anbud innebär inte automatiskt att man får anbud av lokala producenter. Att känna till hur den lokala livsmedelsmarknaden ser ut, om det finns bönder som producerar det man efterfrågar, är viktigt för att kunna förutse om den förändring man gör kommer att ha den verkan man avser. Visserligen skulle man kunna tänka sig att en förändrad upphandlingsorganisation kan vara gynnsam på sikt då lokala leverantörer skulle kunna se en möjlighet att anpassa sin produktion till den efterfrågan som finns i kommunen, samtidigt måste man känna till att det även är kostnaden som till stor del avgör vem som vinner anbudet även i mindre upphandlingsförfaranden enligt LOU.

Tabellen 15 nedan visar en schematisk uppställning av hur man kan tänka angående motiv för att stimulera närodlat inom livsmedelsupphandlingen.

Upphandling

Motiv

Mindre utsläpp från transporter
Gynnar närproducerat
Gynnar närlandsbygden
Ger arbetstillfällen i närområdet
Naturligt färska varor
Tydlig avsändare
Större möjlighet till direktkontakt mellan producent och konsument
Skapa lokala livsmedelsystem
som säkerhet för ev. kriser

Metod

Samdistribution
Göra upphandlingarna mindre
Bryta ut enskilda råvarugrupper
Hjälp vid anbudsförfarande

Att tänka utanför ramarna

Slutligen vill jag säga att ett kreativt arbetssätt där man tänker utanför de konventionella sektorerna och söker lösningar och samarbeten mellan olika kommunala områden troligen kan vara den viktigaste faktorn för att på längre sikt lyckas med ett brett arbete med att stimulera närodlat. Det kan till exempel handla om att man som kommun satsar på skolträdgårdar där lärarna får utbildning för att sedan kunna lära barnen att odla. Mot bakgrund av det låga intresse som finns för att arbeta med lantbruk bör det understrykas att barn och unga är en viktig målgrupp för att människor ska bli intresserade av odling/livsmedelsproduktion och på sikt kanske vilja bli framtidens

Illustration 4: Bilden visar en torgmarknad i Uppsala där lokala odlare säljer sina produkter

lantbrukare. Andra sätt kan vara att ge utrymme för de lokala bönderna att visa upp sin verksamhet och skapa ett intresse för deras produkter genom någon form av bondens marknad. Kommuner har också skilda organisatoriska förutsättningar och traditioner vilket kan ge en enskild kommun en unik möjlighet att bedriva ett specifikt arbete. Exempel på en unik förutsättning kan vara att kommunen äger mycket jordbruksmark eller att det finns en stark odlingskultur.

Att på olika sätt uppmuntra kommuninnevånarna att använda detaljplanelagd mark för odling kan också vara bra dels för att öka andelen närodlad som konsumeras i kommunen, det är troligen också det bästa sättet att förankra och säkra att mark detaljplaneläggs för odling och dessutom kan man motivera det utifrån rekreativa aspekter. Ytterligare tänkbara strategier skulle kunna vara att använda djur som landskapsvårdare på kommunal mark för att sedan kunna använda köttet i kommunal regi. Kommunal parkförvaltning kan involveras i arbetet genom att öka andelen nyttoväxter i kommunala planteringar. Det skulle dels kunna innebära att skapa en mer långsiktig struktur av ätliga växter genom att till exempel plantera fruktträd, det kan också handla om att plantera grönsaker i rabatter i pedagogiskt syfte, dessa skulle sedan eventuellt kunna säljas på en marknad under hösten.

4. 3 Vilken roll har livsmedel i den kommunala planeringen idag och finns det ett behov av att förändra denna?

I detta avsnitt ges en vidare analys av den situation som livsmedel befinner sig i den kommunala planeringen och hur denna roll förhåller sig till det samhälle som råder. Diskussionen tar också upp planerarens roll och hur man kan förhålla sig i frågan. Avslutningsvis ges en kort reflekterande del av de vidare frågeställningar som framkommit genom arbetsprocessen.

Livsmedel i kommunal planeringen hittills ett utforskat ämnesområde

Det som kanske framför allt är slående i detta arbete har varit vilken låg ställning som livsmedel har i kommunal planering. Ett tydligt exempel på detta är formen för denna undersökning som snarast varit en kartläggning av kommuners sätt att arbeta med närodlad vilket tyder på att livsmedel i fysisk planering inte är någon självklarhet. Orsaken till att man i kommunal planeringen inte stimulerar närodlade livsmedel beror dels på juridiska begränsningar men också på att det saknas tradition och konkreta arbetsmetoder som införlivar livsmedel ur ett bredare perspektiv. Dessa faktorer bör inte ses som enskilda hinder, de är snarare en spegling av den moderna tidens samhällsutveckling som till stor del möjliggjorts av en riklig tillgång på billig olja. Trots livsmedelförsörjningens låga ställning i planeringen eller kanske just på grund av denna, har det varit intressant att se att det faktiskt finns många tankar och idéer på hur man kan stimulera närodlad mat.

Finns det någon relevans i att kommuner jobbar med att stimulera närodlad?

Mot bakgrund av att det i nuläget inte finns någon tradition av att stimulera närodlade livsmedel i kommunal planering kan man fråga sig om det verkligen är ett arbete som har relevans idag? På denna fråga skulle jag svara att livsmedel har större relevans än någonsin i den kommunala planeringen. Den omvandling som sker då många människor flyttar från landsbygden och mindre orter mot de större städerna, medför ett ökat exploateringsstryck på mark i dessa områden. Det faktum att städer ofta är lokaliserade till områden med bördiga jordar bidrar till ett dilemma när man ska exploatera. En fråga man kan ställa sig är om det är rimligt att det nästan uteslutande är från de enskilda kommunerna som initiativet att stimulera närodlad ska komma.

I det skede som livsmedel har i planeringen kan det tyckas som ett högt ställt krav på en enskild kommun att utveckla/bedriva ett arbete med att stimulera närodlad. Det är viktigt att det finns enskilda kommuner som kan fungera som föregångare och visa vägen men det är också viktigt att samarbeta mellan olika kommuner för att kunna dela kunskap och erfarenheter som kan underlätta arbetet. I nuläget hänger livsmedlens ställning väldigt mycket på kommunens tillfälliga politiska styre och enskilda tjänstemän vilket kan ses som en bräcklig grund för ett mer långsiktigt arbete.

Vilka risker finns det med att jobba med att stimulera närodlad?

Jag vill hävda att den största risken med att jobba med att stimulera närodlad är att begreppet av många ses som allmänt positivt vilket gör att det lätt byggs upp förväntningar som inte är realistiska. Det finns därmed en allmän risk att människor blir besvikna genom att falska förhoppningar inte infrias. Även om man som kommun bedriver ett medvetet och reflekterat arbete med tydliga motiv till närodlad kan detta vara svårt att nå ut med detta då det redan finns så många föreställningar bland människor om vad närodlad är.

Det kan finnas en risk i att det arbete som kanske är viktigast ur ett längre perspektiv så som skydd av jordbruksmark inte är lika tydligt och därmed svårare att få gehör för än till exempel något så konkret som att ha närodlad i kommunal upphandling. På liknande sätt kan det vara svårt att förklara att närodlade livsmedel i ett nulägesperspektiv inte nödvändigtvis bidrar till att minska utsläppen av växthusgaser men att det ändå kan vara viktigt att stimulera ett lokalt jordbruk för att skapa strukturer som kan bli början till utvecklingen av ett samhälle med mer lokala energiflöden. Det gäller att vara medveten om att en integration av livsmedel i planeringen är del av ett paradigmskifte från ett tänkande där vi utgått från en resursanvändning som i det långa loppet är ohållbar. I detta paradigmskifte är det inte självklart vilka vägar man ska gå men det är nödvändigt att börja någonstans för att nå målet om ett hållbart samhälle.

Hur skulle arbetet kunna underlättas?

Viktigast av allt för att få livsmedel att bli en del av den kommunala planeringen och då tänker jag framför allt på den fysiska planeringen är att synliggöra behovet och inte se livsmedel som ett separat självgenererande system. Livsmedel bör ses som ett system beroende av fysiska ändliga resurser i en värld där dessa resurser sinar och där användandet av fossil energi dessutom utgör ett hot mot hela mänskligheten. Det handlar om att se de värden som finns vilka kan vara av betydelse för en framtida livsmedelsförsörjning och samtidigt hitta sätt att förvalta dessa i den tid vi nu lever. För att uppnå detta behöver vi gå mot en mer integrerad syn på stad och land i planeringen där dessa kan samarbeta i gemensamma resurssystem istället för att motarbeta varandra. En sådan planering kräver kunskap, min upplevelse är att det finns ett behov av att skapa en större förståelse för jordbrukets förutsättningar i den fysiska planeringen. Dels behövs det en dialog mellan lantbrukare och planerare för att få förståelse för jordbrukets nutida förhållanden men det gäller också att sätta sig in i framtidens troliga förutsättningar för att kunna förutse jordbrukets utveckling. För att hitta vägar till hur jordbrukets framtida förutsättningar kan se ut kan det även vara bra att gå tillbaka till historiska exempel och lära av vilka förutsättningar som har fått styra planeringen i historisk tid. Vi kan också låta oss inspireras av tankar från föregångare som Ebeneser Howard och hans trädgårdsstad. Det är även viktigt att uppmuntra och lyfta fram exempel på de kommuner som på olika sätt integrerar närodlade livsmedel i sin planering. I mina intervjuer har jag sett att det finns kommuner som åtminstone i delar av sin verksamhet skulle kunna utgöra sådana exempel. För att inte begränsa arbetet med att stimulera närodlad till enskilda kommuners initiativ skulle

det behöva finnas forum där man kan samla erfarenheter och idéer för att utveckla metoder inom planering för närodlat.

En förhoppning är också att det arbete som jag själv har gjort kan vara till hjälp för att hitta vägar till hur man kan tänka och arbeta om man vill stimulera närodlat mat genom kommunal planering. Kanske finns redan kunskap och medvetenhet om jordbrukets förutsättningar bland praktikerna men min uppfattning är definitivt att denna kunskap inte är en självklar del i utbildningen av landskapsarkitekter.

Planerarens roll

Den kanske viktigaste faktorn i planerarens roll i att stimulera närodlat mat är att se att fysisk planering faktiskt kan ha betydelse för livsmedelsförsörjningen, därför är det viktigt att ha kunskap om denna såväl ur ett nulägesperspektiv som ur ett långsiktigt perspektiv. Kunskap som kan vara viktig är till exempel hur jordbruksmarkens struktur påverkar lantbrukare att driva sitt jordbruk och vilka övriga faktorer som kan vara viktiga för lantbrukets förutsättningar.

Genom kunskap kan man utveckla strategier där man kanske kan kombinera långsiktigt livsmedelsplanering med kortsiktiga intressen så som parker, rekreation m.m.

Det handlar också om att ha ett bredare perspektiv på hur närodlade livsmedel kan gynnas. Kolonilotter kan till exempel både ge den som odlar möjlighet att få närodlat mat, det kan också ses som ett sätt för att på längre sikt hålla intresset för odling vid liv hos människor och skapa förståelse för hur mat produceras.

Behovet av att utveckla det juridiska skyddet av jordbruksmark

Utifrån mitt arbete har jag kommit fram till att det finns saker som kommuner kan göra för att stimulera närodlat mat och jag har också sett att det finns både motiv och vilja till att göra detta. Det framstår dock tydligt att det är ett medvetet vägval att stimulera närodlat mat och inte något som allmänt ingår i den kommunala agendan. Viktiga frågor som har kommit upp i detta arbete är; hur ser vi på jordbruket och hur behandlar vi jordbruksmark i den kommunala planeringen? Bör livsmedel vara en pusselbit i den svenska planeringen och borde jordbruksmarken ha en ännu mer privilegierad ställning som resurs inom den fysiska planeringen? Mot bakgrund av den förväntade befolkningsökningen samt en nödvändig minskning av vårt beroende av fossil energi så som olja och konstgödsel framstår jordbruksmarken som en oerhört viktig resurs för hela mänskligheten och dess värde förväntas stiga. Ser man jordbruksmark utifrån detta perspektiv känns det konstigt att jordbruksmarken genom MB 3 § 4 är så utelämnat åt enskilda kommuners ställningstagande om exploatering av jordbruksmark i avväganden mot vad som kan anses vara väsentliga samhällsintressen. Min uppfattning är att allmänna samhällsintressen är en för öppen formulering vilken lämnar ett alltför stort tolkningsutrymme för den enskilda kommunen. Tolkningsutrymmet gör det svårt för länsstyrelsen att ifrågasätta eventuell exploatering då uppfattningen av vad som är viktiga samhällsintressen kan ha en mycket vid innebörd. Jämfört med våra nordiska grannländer Norge och Danmark framstår det som att den svenska jordbruksmarken har ett svagare nationellt skydd, kanske kan dessa länders sätt att hantera jordbruksmark i sin planering vara till nytta för en svensk förändring av lagstiftningen.

Givetvis är det svårare att på nationell nivå förändra LOU som grundar sig på EU-lagstiftning, samtidigt har detta arbete visat att det finns både en opinion och motiv till att underlätta för närodlade livsmedel såväl bland kommuner som hos enskilda konsumenter. Att flera EU-länder ändå verkar kunna stimulera närodlat genom offentlig upphandling tyder på att det inte är lagen i sig som är det uteslutande hindret utan kanske lika mycket den svenska tolkningen av lagen.

Slutligen vill jag säga att det på policynivå går att se ett starkt stöd för att stimulera närodlat mot bakgrund av till exempel konventionen om biologisk mångfald,

Agenda 21 eller de nationella miljö kvalitetsmålen. Dessa dokument som delvis har ett internationellt ursprung borde rimligen kunna ses som argument för att underlätta möjligheterna att stödja en lokal livsmedelsproduktion genom att förändra de lagar som hindrar detta. Framför allt bör konventionerna kunna ses som ett starkt stöd i argumentationen för de enskilda tjänstemännen och politikerna som är med och utformar ett arbete för att stimulera närodlade livsmedel.

Vidare frågeställningar

Under snart sju månaders tid har detta arbete i mer eller mindre intensiva perioder varit del av min vardag och innan jag lämnar uppsatsen åt sitt öde vill jag stanna upp och fundera på vad jag har lärt mig och vilka tankar och funderingar som detta arbete har väckt.

Trots att jordbruket och människors livsmedelsförsörjning en gång var grunden till att människor började bygga bofasta samhällen är livsmedel paradoxalt nog en bortglömd fråga i samhällsplaneringen. Det har delvis varit svårt att hitta information och exempel till det arbete som jag har gjort vilket gör det svårt att jämföra mina uppgifter med liknande resultat. Dels skulle det vara intressant att se om det finns andra kommuner som har utvecklat ett mer omfattande arbete med att stimulera närodlat och om man i så fall skulle kunna göra någon slags utvärdering av hur detta har påverkat planeringen. Eftersom det generellt inte verkar finnas så mycket arbete gjort i kommuner för att stimulera närodlat skulle det vara intressant att själv få vara med och utveckla ett sådant arbete i en kommun för att se om de riktlinjer jag har kommit fram till kan användas. Av ren nyfikenhet ska det också bli spännande att följa upp de resultat som jordbruksdepartementet har åtagit sig att utreda angående hur kommunerna tolkar MB kap 3 § 4 med avseende på allmänna samhällsintressen.

Den tidsmässiga begränsningen har varit en faktor som gjort att jag har fokuserat på lokalisering av livsmedel. Livsmedel är dock bara en av de resurser som vi troligen kommer att behöva producera lokalt i framtiden, energi är ytterligare ett exempel och jag tror att det finns mycket att vinna om man kan samordna dessa resurser för att uppnå system som kan sluta de lokala kretsloppen.

Att närodlade livsmedel har så många olika motiv som relaterar till flera kommunala verksamheten är en utmaning i sig. Hur kan man åstadkomma ett större helhetsperspektiv i den kommunala planeringen med avseende på närodlade livsmedel och vilka organisatoriska faktorer kan tänkas vara viktiga för att uppnå detta?

Ytterligare något som skulle kunna vara intressant att gå vidare med är att undersöka lantbrukarnas perspektiv och se vilka förutsättningar som är avgörande för dem att bedriva ett lantbruk med lokal avsättning. Hur ställer sig lantbrukare till kommuners initiativ till att integrera livsmedel i planeringen - ses det som positivt eller upplevs det som ett hot då ytterligare intressen ska påverka verksamheten? En annan aspekt är om det går att identifiera fler fysiska faktorer för lantbruket som kan vara viktiga att känna till i den fysiska planeringen?

De motiv som jag har angett som bakgrund för arbetet så som peak oil, växthuseffekten och en ökande världsbefolkning är osäkerhetsfaktorer som starkt kan påverka den framtida samhällsutvecklingen. I mitt arbete har jag i hög grad utgått från nutida förutsättningar för livsmedelsproduktion men det vore också intressant att tänka sig olika scenarier för hur jordbrukets betydelse och förutsättningar kan förändras i framtiden med hänsyn till en anpassning till förhållanden utan olja, med en större global befolkning och ett varmare klimat. Kanske kan historiska exempel ge mer information om hur ett sådant jordbruk kan tänkas se ut.

För mig personligen känns det som att jag fortfarande har mycket att lära inom området, till exempel hade jag önskat att jag hunnit sätta mig in i EU:s jordbrukspolitik för att förstå hur denna påverkar jordbrukets strukturer.

5. Avslutning - egen reflektion

Ett före och ett efter. Jag har nu så gott som ett färdigt examensarbete i min hand min sista chans till fördjupning innan mitt arbete som landskapsarkitekt börjar på riktigt. Det har varit en lång resa från val av ämne, handledare fram till färdigt resultat. Att mitt ämnesval handlade om att gynna närodlade livsmedel genom kommunal planering hängde samman med mitt kandidatarbete då jag av en slump kom in på ämnesområdet. Arbetet har dragit ut på tiden och i efterhand kan jag tänka att jag kanske skulle ha valt ett mer traditionellt ämne för en landskapsarkitekt samtidigt är det kanske just det att ämnet är relativt outforskat som har gjort det så intressant. Den produkt jag har nu i min hand är definitivt så långt ifrån ett flashigt landskapsarkitektarbete man kan tänka sig och det är kanske inte det arbete jag föreställt mig när jag skrev min första arbetsplan däremot har jag hållit mig till den ursprungliga frågeställningen. Fyra års heltidsstudier på landskapsarkitektprogrammet borde vara en bra grund för det arbete som jag utfört men istället måste jag tillstå att jag i stor utsträckning har känt mig som en fullständig novis i ämnet vilket också innebär att jag har lärt mig oändligt mycket. Viktigt att tillägga är att utan min handledare Madelene Granvik hade det inte gått, stort tack! Den viktigaste erfarenheten har varit att skönja alla de strukturer som påverkar den kommunala planeringen. Under utbildningen har fokus framför allt handlat om fysiska faktorer och inte så mycket de politiska strukturerna som ligger till grund för dessa. Planering har blivit ett mycket mer komplicerat ämnesområde än vad jag kunde ana vilket både inspirerar mig och får mig att fasa inför mitt kommande arbete. Att göra intervjuer i kommuner har varit oerhört inspirerande och det har gett mig en bild av den spännvidd ett kommunalt arbete kan rymma. Det finns många begränsningar men med de rätta visionerna och med politisk uppbackning har kommuner också stor frihet att påverka utvecklingen genom sin planering. Jag tror också att vi i framtiden kommer att se en utveckling som helt förändrar förutsättningarna för att gynna närodlad i planeringen. Området kommer att bli en nödvändighet i planeringen för ett fungerande samhälle och inte en snirklig väg där man måste söka vägar för att undkomma regelverk och samla strategiska motiv för att bevara jordbruksmark.

6. Referenser

Artiklar

Blanke, M.M., and B. Burdick. 2005. "Food (miles) for Thought," Environmental Science and Pollution Research, Vol. 12, pp. 125-127.

Clare Hinrichs, C. (2003). The practise and politics of food system localization. Journal of rural studies vol. 19, ss. 33-45

Coley, D., Howard, M., & Winter, M. (2009). Local food, food miles and carbon emissions: A comparison of farm shop and mass distribution approaches. Food Policy, 34(2), 150-155.

Conner, D.S., and R. Levine. 2007. "Circles of Association: The Connections of Community-Based Food Systems," Journal of Hunger and Environmental Nutrition, Vol. 1, pp. 5-25.

- DeLind, L. B. (2006) Of bodies, place and culture: Re-situating local food, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19(2), pp. 121–146.
- Edwards-Jones, G., Plassman, K., York, E. H., Hounsome, B., Jones, D. L. & Mila` i Canals, L. (2009) Vulnerability of exporting nations to the development of a carbon label in the United Kingdom, *Environmental Science and Policy*, 12(4), pp. 479–490.
- Feagan, R. B., & Morris, D. (2009). Consumer quest for embeddedness: a case study of the Brantford Farmers' Market. *International Journal of Consumer Studies*, 33, 235-243.
- Feenstra, G.W. 1997. Local food systems and sustainable communities. *American Journal of Alternative Agriculture* 12:28–36.
- Granvik, M., (2012a). *Landsbygdsutveckling och stad-land interaktioner i kommunal fysisk planering*. PLAN-gruppen, Sveriges Landsbygdsnätverk.
- Granvik, M. (2012b). *The Localisation of Food Systems - An Emerging Issue for Swedish Municipal Authorities. International Planning Studies*. 17:2, 113-124.
- Granvik, M. (2012c). Stad-land interaktion i fysisk planering - lokaliseringsprocesser av livsmedelssystem i Sveriges kommuner. In: Bonow, M.; Rytkönen, P. & Wramner, P. (Ed.) *Mat-essäer från aktuell livsmedelsforskning*. Institutionen för Livsvetenskaper, Södertörns högskola. (In publication process).
- Granvik, M., Jossee, S., Hunt, A & Hallberg, I (2012d). Confusion and misunderstanding – Swedish actors' interpretations and definitions of Local Food. Paper to conference on local food in Copenhagen 19-20 Sept. 2012.
- Halweil, B. (2002) Home grown: The case for local food in a global market. *Worldwatch Paper* 163. (Washington DC: Worldwatch Institute).
- Hinrichs, C.C. 2000. Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. *Journal of Rural Studies* 16:295–303.
- Hinrichs, C.C. (2003) The practice and politics of food system localization, *Journal of Rural Studies*, 19, pp. 33–45.
- Hunt, A. R. (2007). Consumer Interactions and Influences on Farmers' Market Vendors. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 22(1), 54-66.
- J.M Mariola. (2008). The local industrial complex? Questioning the link between local foods and energy use. *Agric Hum Values*, vol. 25, ss. 193-196
- Jones, A. 2002. "An Environmental Assessment of Food Supply Chains: A Case Study on Dessert Apples," *Environmental Management*, Vol. 30, pp. 560-576.

- Lea, E. 2005. "Food, Health, the Environment and Consumers' Dietary Choices," *Nutrition and Dietetics*, Vol. 62, pp. 21-25.
- McCullum, C., et al. 2005. "Evidence-Based Strategies to Build Community Food Security," *Journal of the American Dietetic Association*, Vol. 105, pp. 278-283.
- Morgan, K. and Sonnino, R. 2007. Empowering consumers: the creative procurement of school meals in Italy and the UK. *International Journal of Consumer Studies* 31(1), pp. 19-25.
- Morgan, K. (2010) Local and green, global and fair: The ethical foodscape and the politics of care, *Environment and Planning A*, 42(8), pp. 1852–1867.
- Nord, M., M. Andrews, and S. Carlson. 2009. Household Food Security in the United States, 2008, USDA, Economic Research Service, ERR-83.
- Berg, P. G. (2009) *Timeless Cityland – Building the Sustainable Human Habitat* (Uppsala: The Department of Urban and Rural development, SLU).
- Berg, P. G. (Ed.) (2007) *The urban–rural connection, Urban–Rural Co-operation*. Baltic University, Urban Forum, Urban Management Guidebook VIII. Europ. Reg. Developm. Fund (Uppsala: Baltic University Press).
- Pothukuchi, K & Kaufman J.L. (1999) Placing the food system on the urban agenda: The role of municipal institutions in food system planning. *Agriculture and human values*, 16, 213-224
- Pretty, J. N., Ball, A. S., Lang, T., & Morison, J. I. L. (2005). Farm costs and food miles: An assessment of the full cost of the UK weekly food basket. *Food Policy*, 30(1), 1-19. doi: 10.1016/j.foodpol.2005.02.001
- Roininen, K., A. Arvola, and L. Lähteenmäki. 2006. "Exploring Consumers' Perceptions of Local Food with Two Different Qualitative Techniques: Laddering and Word Association," *Food Quality and Preference*, Vol. 17, pp. 20-30.
- Roseland, M. & Soots, L. (2007) Strengthening local economies, in L. Starke (Ed.) *State of the World: Our Urban Future*, pp. 152–171 (New York: W.W.Norton & Company).
- Saunders, C., Barber, A., & Taylor, G. (2006) *Food Miles: Comparative Energy/Emissions Performance of New Zealand's Agriculture Industry*. Research Report 285 (Lincoln, New Zealand: Agribusiness & Economics Research Unit, Lincoln University).
- Sonnino, R. (2010) Escaping the local trap: Insights on relocalization from school food reform, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 12(1), pp. 23–40.
- Thompson, E., Jr., A.M. Harper, and S. Kraus. 2008. *Think Globally—Eat Locally: San Francisco Foodshed Assessment*, American Farmland Trust. Accessed June 23, 2009 at: <http://www.farmland.org/programs/states/ca/Feature%20Stories/San-Francisco-Foodshed-Report.asp>

Vogt, R.A., and L.L. Kaiser. 2008. "Still a Time to Act: A Review of Institutional Marketing of Regionally-Grown Food," *Agriculture and Human Values*, Vol. 25, pp. 241-55.

Litteratur

- Bergström, G & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Boverket (2002). *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*. Karlskrona: Boverket
- Cserhalmi, N (2002). *Fårad mark – handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*. Lund: Bygd och Natur
- Delshammar, T. (2011). *Urban Odling i Malmö*. Alnarp: SLU, Movium
- Granvik, M. (2010a). *Localisation of food systems – a coming issue in Swedish municipal authorities*. Submitted to International Planning Studies.
- Falköpings kommun (2008) *Översiktsplan 2008-2020*. Falköpings kommun
- Forsberg, G. (2005). *Planeringens utamningar och tillämpningar*. Kristianstad: Uppsala Publishing House.
- FAO, (2011). *The state of food insecurity in the world*. Rome: FAO
- Gislaveds kommun (2006) *Den kulturella industrikommunen, kommunomfattande översiktsplan*. Gislaveds kommun
- Hagfors kommun (2002) *Hagfors översiktsplan 2000*. Hagfors kommun
- Huddinge kommun (2000) *Översiktsplan*. Huddinge: Huddinge kommun
- Israelsson (2012). *Köksträdgården, det gröna arvet*. Helsingborg: Wahlström & Widstrand
- Jordbruksverket (2006). *Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägutbyggnad 1996/98-2005, Rapport 2006:31* Jönköping: Jordbruksverket
- Jordbruksverket (2010 a). *Rapport 2010:19, Hållbar konsumtion av jordbruksvaror* Jönköping: Jordbruksverket
- Jordbruksverket (2010 b). *Rapport 2010:12, Cap efter 2013*. Jönköping: Jordbruksverket
- Lisberg Jensen, E. (red.) (2010). *Det urbana landskapet. CBM:s skriftserie 37*. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald
- McNeill, J.R. (2003). *Någonting är nytt under solen – nittonhundratalets miljöhistoria*. Stockholm: Studieförbundet näringsliv och samhälle

Naturvårdsverket (2010). *The Climate Impact of Swedish Consumption: Report 5992 Januari 2010*. Bromma: Naturvårdsverket

LRF (2009). *Fysisk planering av tätortsnära landsbygd i Sverige och Danmark*. Skåne: LRF

Länsstyrelsen i Skåne län, (2006). *Hushållning med åkermark? Rapport 2006:8*. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne

Länsstyrelsen i Skåne län, (2001). *Skånes värdefulla jordbruksmark*. Skåne: Länsstyrelsen i Skåne

Ovanåkers kommun (1999) *Översiktsplan 2000 Ovanåkers kommun*. Ovanåkers kommun

SCB (2007). *Femte upplagan, Markanvändningen i Sverige*. Örebro: Statistiska centralbyrån

Statens offentliga utredningar, (2009). *Områden av riksintresse och miljökonsekvensbeskrivningar: slutbetänkande av Miljöprocessutredningen, SOU 2009:45*. Stockholm: 2009

Tjörns kommun (2011). *Samrådshandling 2011-05-12, Översiktsplan 2012, Del 1 Mål och strategier, Användning av mark och vattenområden*. Tjörns kommun

Tjörns kommun (2011). *Samrådshandling 2011-05-12, Översiktsplan 2012, Del 2 Allmänna intressen, miljö- och riskfaktorer*. Tjörns kommun

Tjörns kommun (2011). *Samrådshandling 2011-05-12, Översiktsplan 2012, Del 3 Konsekvensanalys*. Tjörns kommun

Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Strömquist, S. (2008). *Uppsatshandboken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren

Varberg kommun (2010). *Översiktsplan för Varbergs kommun, Antagen av kommunfullmäktige 2010-06-15*. Varbergs kommun

Wilke, Å. (2006). *Villaträdgårdens historia – Ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Örebro kommun (2010). *Vårt framtida Örebro, Översiktsplan för Örebro kommun*. Örebro kommun

Uppslagsverk

Nationalencyklopedins ordbok (2012a). Uppslags ord: *FAO*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/h%C3%A5llbar-utveckling> (2012-05-03).

Nationalencyklopedins ordbok (2012b). Uppslags ord: *fysisk planering*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/h%C3%A5llbar-utveckling> (2012-05-03).

Nationalencyklopedins ordbok (2012c). Uppslags ord: *hållbar utveckling*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/h%C3%A5llbar-utveckling> (2012-04-12).

Nationalencyklopedins ordbok (2012d). Uppslagsord: *Svält*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/sv%C3%A4lt/321307> (2012-01-10)

Nationalencyklopedins ordbok (2012e). Uppslagsord: *nyliberal*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/enkel/nyliberal> (2012-07-06).

Elektroniska dokument

Argument AB, (2011). *Skolmatens vänners kartläggning av Sveriges kommuner gällande de måltider som idag serveras på landets grundskolor och förskolor*. (Elektronisk). http://www.skolmatensvanner.se/pdf/kostchefer_om_skolmat_2011_del_1.pdf (2012-05-03)

ASPO Sverige (2012). *Om peak oil*. (Elektronisk). <http://www.asposverige.se/peak-oil-eller-oljetoppen/> (2012-05-03)

Bondens egen marknad (2012). *Koncept*. (Elektronisk). <http://www.bondensegen.com/page.php?page=koncept> (2012-07-05)

Boverket (2011-03-31). *PBL:s syfte, innehåll och definitioner*. (Elektronisk). <http://www.boverket.se/Vagledning/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/Lagens-innehall-utveckling/PBLs-syfte-innehall-och-definitioner/#> (2012-02-12)

Borlänge kommun. (2012-03-17). *Samordnad livsmedelsdistribution*. (Elektronisk). <http://www.borlange.se/upload/8971/AssociatedFiles/Broschyr%20Samordnad%20livsmedelsdistribution.pdf> (2012-03-17)

Coop (2009). *Coop-rapporten 2009*. (Elektronisk). <http://www.coop.se/PageFiles/8271/CoopRapporten2009.pdf> (2012-01-13)

DN, Nilsson, A. (2011-09-07). *Närodlat trend på tallriken*. (Elektronisk). <http://www.dn.se/ekonomi/narodlat-trend-pa-tallriken> (2011-03-24).

European Commission. (2012). *How much the CAP costs*. (Elektronisk). http://ec.europa.eu/agriculture/capexplained/change/index_en.htm (2012-02-12)

European Union (2012). *A period of economic growth*. (Elektronisk). http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/index_en.htm (2012-02-12).

FAO (1999). *Issues in urban agriculture*. (Elektronisk). <http://www.fao.org/ag/magazine/9901sp2.htm> (2012-03-03).

FAO (2010). *Fighting Poverty and Hunger, What role for urban agriculture?* (Elektronisk). http://www.fao.org/economic/es-policybriefs/briefs-detail/en/?no_cache=1&uid=45052 (2012-05-03)

Jordbruksverket (2011-12-14). *13. Ett rikt odlingslandskap*. (Elektronisk). <http://www.miljomal.nu/13-Ett-rikt-odlingslandskap/> (2011-03-30)

Jordbruksverket (2011-10-07). *Jordbruksverkets mål och medel*. (Elektronisk). <http://www.sjv.se/omjordbruksverket/jordbruksverketsmalochmedel.4.5aec661121e2613852800010081.html> (2012-02-12).

Jordbruksverket (2012-01-17). *Gårdsstöd*. (Elektronisk). <http://www.sjv.se/jordbruksverketslattelastasidor/stodtilllandsbygden/gardsstodet.4.795c224d1274198ffc280003126.html> (2012-02-12).

Konkurrensverket (2011). Om offentlig upphandling. (Elektronisk). http://www.konkurrensverket.se/t/SectionStartPage_6244.aspx (2011-12-12)

Landsbygdsnätverket (2012-03-12) *Fysisk planering i landsbygder*. (Elektronisk). <http://www.landsbygdsnätverket.se/huvudomraden/omnatverket/arbetsgrupper/fysiskplaneringilandsbygder.4.5586fdf512e8fc79a8480002513.html> (2012-05-02)

Livsmedelsverket (2011). *Livsmedelsförsörjning i ett krisperspektiv*. (Elektronisk). http://www.slv.se/upload/dokument/rapporter/Kris%20och%20beredskap/livsmedelsforsorjning_i_ett_krisperspektiv_Livsmedelsverket_2011.pdf (2012-04-09).

LRF (2012) *Om LRF*. (Elektronisk). <http://www.lrf.se/Om-LRF/> (2012-05-03)

LRF (2010). *Remissyttrande: Miljöprocessutredningens slutbetänkande (SOU 2009:45) Områden av riksintresse och Miljökonsekvensbeskrivningar*. (Elektronisk) <http://www.lrf.se/Soksida/> sökord: remissyttrande 2010-03-22. (2012-01-13)

Länsstyrelsen (2011-11-17). Lantbruk. <http://lst.se/lst/sv/amnen/Lantbruk/> (2010-12-01).

Miljöprocessutredningen: <http://www.regeringen.se/sb/d/11597/a/119736>

Naturvårdsverket (2010). *Konventionen om biologisk mångfald och svensk naturvård, Sammanfattning av Sveriges fjärde nationella rapport till sekretariatet för konventionen om biologisk mångfald*. (Elektronisk). <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6389-4.pdf> (2012-05-01).

Pirog, Rich, Van Pelt, T., Enshayan, K., and Cook, E. (2001). *Food, fuel and freeways: an Iowa perspective on how far food travels, fuel usage and greenhouse gas emissions*. Leopold Center for Sustainable Agriculture. (Elektronisk). http://www.leopold.iastate.edu/pubs/staff/ppp/food_mil.pdf (2012-10-06).

Regeringen (2004). *Agenda 21 - en sammanfattning*. (Elektronisk). <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/86/84/6de2900f.pdf> (2012-04-12).

Regeringskansliet (2011-05-02). *Ansvarsområden*. (Elektronisk). <http://www.regeringen.se/sb/d/1473/a/58188> (2012-02-12).

Regeringen (2012-03-17) *Landbruks- og matpolitikken*. (Elektronisk). <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-9-20112012/2.html?id=664982> (??).

Rejeringen (2012-03-17). *Styrke jordvernet i arealplanleggingen*. (Elektronisk).
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-9-20112012/10/9/4.html?id=665208> (???)

Svenska dagbladet (2012 -06-18). *Busodlarna gör det på ytor som ingen bryr sig om*. (Elektronisk). http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/busodlarna-gor-det-pa-ytor-ingen-bryr-sig-om_7281233.svd (2012-07-06)

UN (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. (Elektronisk). <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (2012-03-17).

UN (1992). *Agenda 21*. (Elektronisk).
http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_14.shtml (2012-03-24).

UN (1997). *UN Conference on Environment and Development (1992)*. (Elektronisk).
<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> (2012 -04-10).

UN (2009). *Agenda 21*. (Elektronisk).
http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/?utm_source=OldRedirect&utm_medium=redirect&utm_content=dsd&utm_campaign=OldRedirect (2012-04-12).

Mail

Olsson Lars (2012-01-28). *Fråga om utredning av hur kommuner tillämpar MB Kap 3 § 4 med avseende på vad som är betydande samhällsintressen i förhållande till jordbruksmark*.

Bilder

Framsida: Jacobsson, T. (2012). *Hus och morötter*. (Illustration).

Bild 1 Jacobsson, T. (2012). *Vy över Uppsala, slätten och staden*. (Foto).

Bild 2 Howard. E (1898). *The Three Magnets*. (Elektronisk).
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Tr%C3%A4dg%C3%A5rdsstad> (2012-04-15).

Bild 3 Jacobsson T. (2012). *Sverigekarta*. (Illustration).

Bild4 Jacobsson, T. (2012). *Odlingsområde i Uppsala*. (Foto).

Bild5 Jacobsson, T.(2010). *Torgmarknad - Fyris torg, Uppsala*. (Foto).

7. Bilagor

Bilaga 1

Här följer det formulär som jag använt mig av när jag gjort mina intervjuer i de elva kommunerna.

Intervjuer

Presentation av mig och mitt syfte:

Enligt en undersökning av Madeleine Granvik april 2011 på uppdrag av PLAN-gruppen med syfte att undersöka svenska kommuners arbete med fysisk planering med avseende på stad-land interaktioner har jag i mitt examensarbete valt att gå vidare för att undersöka hur ert arbete med livsmedel i den kommunala planeringen faktiskt ser ut.

Bakgrund, syfte - Varför vill man stimulera närodlat?

1. Hur startade arbetet med att gynna närodlat?
2. Vem/vilka har initierat processen?
3. Hur ser politikerna på arbetet, varierar det inom blocken/ mellan olika politiska partier?
4. Har kommunen en policy för att stimulera närodlat mat?
5. Vilka motiv har ni för att stimulera närproducerad mat?
Klimat, energi, ekonomi, stärka samverkan inom samhället, hälsa, säkerhet.
Gå in lite djupare för att se om det har med globala aspekter att göra, oljetoppen, klimatförändring, befolkningsökning m.m. eller om det snarare handlar om att stärka en lokal utv. – stödja de egna lantbrukarna, ger arbetstillfällen, gynnar den egna närlandsbygden, etc. Det kanske handlar om både lokala och globala motiv.
6. Vad är er definition av närproducerat?
Avstånd, produktionssätt, ekologiskt, råvaror, förädling, produktion och konsumtion lokalt.
7. Hur ställer ni er till närproducerat i relation till en fri marknad? Har kommunen rätt att påverka den lokala livsmedelsmarknaden?
7. Har kommunen en krisberedskapsplan (eller pågår arbete) för en eventuell livsmedelskris?

Metod - Hur arbetar man för att uppnå en lokal livsmedelsmarknad?

Fysisk planering

- Arbetar ni med/diskuterar ni stadsodling (mer som övergripande första fråga)
- ÖP- bevarande av åkermark/jordbruksmark. Har ni planer på nyodling?
- Koloniområden – finns dessa som en planlagd struktur?
- Uppmuntrar ni privatpersoner att odla sin egen mat?
- Gerilla gardening har ni blivit "utsatta" för det i kommunen finns det lobbygrupper för de här frågorna,
vilka växter väljer ni i era planteringar i offentliga parker, odlas även köksväxter, grönsaker mm. ?
- Jobbar ni med självförvaltning?
- Skolträdgårdar
- Finns det tjänstemän inom planering som arbetar specifikt med matförsörjningsfrågor kopplat till fysisk planering (alltså inte kostchef, utan markanvändning, självförsörjningsgrad osv.)

Näringslivet

Ger ni bidrag till näringsidkare för att stimulera närodlat? T.ex. genom att stödja till att lantbrukare samarbetar med varandra (nätverk) för att lättare få ut sina varor på marknaden och kunna garantera kontinuerlig leverans och mängd för kunden.

Finns det utbildningsprogram för omställning för lokalt eller ekologiskt?

Genomför ni kommunikationsinsatser mot t.ex. lantbrukare för att uppmana dessa till att sälja sina varor på en lokal marknad/svara på anbud genom upphandling etc.?

Utbildning/hjälp i själva processen att svara på anbud

Upphandling

Finns det lokala grossister

Har ni direktupphandling från bönder?

Gjort upphandlingen mindre

Delat upp upphandlingen mellan olika råvarugrupper ex; en för bara bröd, en för bara potatis etc.

Logistik

Samlastningscentral eller andra logistiska lösningar

Samarbete mellan kommun och naturbruksgymnasium

Förankring bland kommuninnevånare och producenter

Informationskampanjer

Marknadsföring

Stödjer bondens marknad

Studiebesök, föreläsningar etc.

Vilka argument lyfter man som kan motivera eventuella satsningar?

Politisk förankring

Samarbete med föreningar/organisationer

Speciell satsning för skolmaten?